

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНЬКА
ГЕЛЬСІНЬСКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК

**ВИВЧАЮЧИ
МІЖНАРОДНЕ
ГУМАНІТАРНЕ
ПРАВО
В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

КИЇВ 2019

УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ

М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, Н. Хендель

ВИВЧАЮЧИ МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

За редакцією радника президента Товариства Червоного Хреста України
з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т.Р. Короткого

Київ-Одеса
Фенікс
2019

Авторський колектив:

М. Єлігулашвілі – експерт з миробудівництва та неформальної освіти, фасилітатор діалогів;
О. Козорог – вчитель-методист, експертка з викладання курсів прав людини у навчальних закладах, координаторка напрямку формальної освіти УГСПЛ та Всеукраїнської освітньої програми «Розуміємо права людини»;
Т. Короткий – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного авіаційного університету, радник президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права;
Н. Хендель – к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», експерт Центру міжнародного гуманітарного права Української асоціації міжнародного права.

За редакцією радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. **Т.Р. Короткого.**

Рецензент:

Гнатовський М.М. – перший віце-президент Української асоціації міжнародного права, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент;
Лобода С.М. – завідувач кафедри комп'ютерних мультимедійних технологій Національного авіаційного університету, доктор педагогічних наук, професор.

В 41

Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник для закладів середньої освіти / М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, Н. Хендель; за ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. – Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2019.

ISBN 978-966-928-464-8

Цей посібник підготовлено в рамках Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Права людини в дії», яку впроваджує Українська Гельсінська спілка з прав людини. Представлені погляди та інтерпретації не обов'язково відображають погляди USAID або Уряду США; відповідальність за вміст несе виключно УГСПЛ.

У світі, USAID є однією з провідних установ у сфері розвитку, яка виконує роль каталізатора цих процесів та допомагає досягати позитивних результатів. Діяльність USAID є проявом доброчинності американського народу, а також підтримує просування країн-отримувачів допомоги до самостійності та стійкості та сприяє забезпеченню національної безпеки та економічного добробуту США. Партнерські стосунки з Україною USAID підтримує з 1992 року; за цей час, загальна вартість допомоги, наданої Україні з боку Агентства, склала понад 3 млрд. доларів США. До поточних стратегічних пріоритетів діяльності USAID в Україні належать зміцнення демократії та механізмів досконалого врядування, сприяння економічному розвитку та енергетичній безпеці, вдосконалення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах. Для того, щоб отримати додаткову інформацію про діяльність USAID, просимо Вас звертатися до Відділу зв'язків з громадськістю Місії USAID в Україні за тел. (+38 044) 521-57-53. Також пропонуємо завітати на наш вебсайт: <http://www.usaid.gov/ukraine>, або на сторінку у Фейсбук: <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

УДК 341.3(075.8)

ISBN 978-966-928-464-8

© М. Єлігулашвілі, О. Козорог,
Т. Короткий, Н. Хендель, 2019
© Українська Гельсінська спілка
з прав людини, 2018

ЗМІСТ

Вступ	4
Як працювати з посібником	5
Модуль 1. Права людини та збройний конфлікт.....	7
Модуль 2. Основні поняття міжнародного гуманітарного права	24
Модуль 3. Історія міжнародного гуманітарного права.....	38
Модуль 4. Принципи міжнародного гуманітарного права	52
Модуль 5. Гуманітарні організації, що надають допомогу у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій ..	66
Модуль 6. Відмітні емблеми та знаки, що використовуються у період збройного конфлікту	76
Модуль 7. Захист цивільних осіб у період збройного конфлікту	86
Модуль 8. Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права.....	101
Модуль 9. Основи безпеки та правила поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій	121

ВСТУП

Ви тримаєте в руках навчально-методичні матеріали для вчителя з міжнародного гуманітарного права. Авторський колектив розробляв ці матеріали усвідомлюючи важливість та необхідність практичного застосування норм міжнародного гуманітарного права. Цей посібник не для підготовки юристів, чи формування бездоганних правових знань. Він - для створення певного підґрунтя та зацікавленості, мотивації почати вивчати його більш глибоко та всеохоплююче. Адже попри суттєву гуманізацію другої половини двадцятого століття, війни та їх наслідки продовжують бути нерозривно пов'язані з історією людства.

Україна з 2014 року стала державою, яка, на жаль, доводить не теоретичність норм міжнародного гуманітарного права. Будучи суто абстрактним у мирний час, вони перетворюються у механізм виживання та забезпечення життєдіяльності у період збройного конфлікту. Тому, розповсюдження знань з міжнародного гуманітарного права – це не тільки обов'язок держави, це – об'єктивна необхідність та сфера відповідальності усього громадянського суспільства та країни вцілому.

Даний посібник перш за все покликаний сприяти одній з головних цілей МПГ – просування ідеї та запиту щодо зменшення насильства під час війни. Це важливий місток між загальними принципами гуманності та їхнім нормативним змістом у міжнародному гуманітарному праві. Без нього, без розуміння гуманітарної суті міжнародного гуманітарного права його усвідомлення ні на якому рівні неможливо. Це пов'язано з умовами, в яких воно застосовується – умовами збройного конфлікту. Саме на це практики від освіти та міжнародного гуманітарного права спробували зробити головний акцент впродовж всіх модулів курсу.

Усвідомлюючи важливість знань з міжнародного гуманітарного права для українського суспільства на даний момент, в період збройного конфлікту, група експертів, юристів-міжнародників з більш як п'ятнадцятилітнім фахом у викладанні та застосуванні міжнародного гуманітарного права та освітян з досвідом викладання права прав людини, базуючись на практичному досвіді та запиті навчальних закладів, громад, що розташовані як на лінії розмежування, так і тих, що знаходяться далеко від безпосередніх наслідків збройного конфлікту, розробили практичний, і головне доступний освітній ресурс.

Посібник у меншій мірі містить «правильні» відповіді для учня чи вчителя. Він більш інноваційний, перш за все більше про процес та самостійне дослідження, ставлення запитань та пошук відповідей, групову взаємодію у намаганні розібратись що таке міжнародне гуманітарне право, яким є його вплив на безпосереднє життя людей, що живуть у/поряд з діючим збройним конфліктом.

Під час його підготовки ми максимально намагались вкласти в основу кожного з елементів підхід «навчання через відкриття», вибудовуючи увесь процес відповідно принципу проблемності, який є основним підґрунтям самого курсу і поетапно розкривається у кожному з його елементів.

У межах посібника / курсу від учнів та вчителів не вимагається бездоганного знання міжнародного гуманітарного права чи права прав людини, ґрунтовної дискусії щодо дефініцій та підходів. Це застарілий підхід до викладання та розуміння явища, який має вельми обмежений вплив на практичні навички щодо застосування правових норм. Посібник – це набір методичних інструментів, які покликані надати загальне уявлення про міжнародне гуманітарне право. Отримання знань та формування навичок здійснюється під час роботи з запропонованими підібраними джерелами – документами, зображеннями, відео та в процесі їх послідовно організованого обговорення в результаті як індивідуальної, так і групової діяльності.

Особливо у контексті усвідомлення застосування ключових принципів міжнародного гуманітарного права – гуманності, розрізнення, пропорційності (сумірності), прийняття запобіжних заходів під час нападу, заборони заподіяння надмірних ушкоджень і зайвих страждань. Незважаючи на пропедевтичний характер посібника, у ньому міститься достатньо історичної та правової інформації щодо основ міжнародного гуманітарного права та особливостей його застосування.

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОСІБНИКОМ

Навчально-методичні матеріали посібника спрямовані на розвиток компетентностей з міжнародного гуманітарного права, комунікативних навичок, допитливості та комплексного погляду на збройний конфлікт.

Посібник містить опис методів роботи викладача і детальні покрокові рекомендації стосовно роботи з кожною темою.

Всі модулі даного посібника вибудовувались у певній логіці викладу та ознайомлення з навчальним матеріалом. Але водночас вони можуть бути абсолютно автономними і інтегруватись у загальний навчальний чи виховний процес у навчальному закладі. Єдине, що об'єднує їх всіх – певна уніфікація структури модулів для полегшення роботи з різними групами. Так модулі зорієнтовані перш за все на постановку певної проблеми і відповідно на пошук фактів, які мають прояснити її, допомогти знайти можливості її вирішення чи усвідомлення певного ціннісного підґрунтя чи дилемності тієї або іншої ситуації. З огляду на це, важливо при роботі з використанням даних матеріалів організувати відкритий діалоговий простір, де учасникам буде комфортно та водночас динамічно опрацьовувати достатньо складні та неоднозначні теми. Саме тому у методичних блоках модулю для користувачів пропонується широкий перелік різноманітних методів та освітніх інструментів організації індивідуальної чи групової роботи.

Навчально – методичні матеріали вміщують дев'ять тем з міжнародного гуманітарного права та призначені для використання з учнями/-цями 8-11 класів.

Структура посібника побудована від загальних понять, пов'язаних з захистом прав людини до специфіки захисту жертв війни, особливостей застосування міжнародного гуманітарного права та питань відповідальності за його порушення.

Кожен модуль концентрується навколо ключових понять, пов'язаних з міжнародним гуманітарним правом: гуманність – збройний конфлікт – міжнародні норми – захист жертв війни – розрізненість – застосування – відповідальність.

Дві теми суміжні з міжнародним гуманітарним правом, це – перелік та функцій гуманітарних організацій, що надають допомогу у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій та основи безпеки та правила поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій. Але вони безпосередньо пов'язані з ним, базуються на приписах норм міжнародного гуманітарного права та надають посібнику більш практичний характер.

На початку рекомендацій з вивчення кожної теми для викладача/-ки вказані приблизний вік учнів, час, необхідний для вивчення теми у класі, мета заняття, ключові ідеї та поняття для засвоєння, очікувані компетентності учнів/-ць та необхідні ресурси для підготовки вчителя до уроку.

Вказаний навчальний час розрахований умовно, відтак учителю важливо самостійно визначити особливості кожної групи учнів/-ць, що будуть вивчати ту чи іншу тему, та встановити обсяг необхідного навчального часу для того чи іншого етапу заняття.

Кожен з модулів містить як детальні методичні рекомендації та інструкції, так і необхідний теоретичний матеріал, який має допомогти вчителю фахово організовувати дискусію і міжособисту / міжгрупову взаємодію учасників у процесі опрацювання запропонованих тем. Окрім того модулі мають додатки та переліки рекомендованих матеріалів, що стануть у нагоді вчителю при бажанні оновити, додати чи адаптувати даний матеріал до потреб та зацікавленості учнів з якими він/вона планує працювати.

У методичних рекомендаціях для вчителя також вказані особливості організаційної підготовки класного приміщення, якщо заплановані робота в групах із наступним загальним обговоренням, дискусії, групові презентації тощо.

Так як окремі теми можуть бути пов'язані з травматичним досвідом дітей, що стикались зі збройним конфліктом чи надзвичайною ситуацією, важливо пам'ятати про рекомендації роботи з «чутливими» темами в дитячій аудиторії.

Варто звернути увагу також і на перелік додаткових джерел для отримання викладачем поглиблених знань за певним змістом та тематикою. Оскільки більша частина джерел є англомовною, а переклад українською мовою є лише окремих джерел, то більша частина *рекомендованої літератури* представлена російськомовними джерелами, однак за необхідності викладач зможе знайти й інші джерела інформації по кожній з тем або забезпечити переклад.

До кожної теми надані загальні рекомендації та короткий виклад змісту теми, котрі покликані допомогти викладачеві зорієнтуватися у смислових акцентах змісту теми та формуванні базових знань з міжнародного гуманітарного права.

Також бажано уважно ознайомитися з так званими пропозиціями щодо можливостей отримання додаткової інформації, можливо вчитель знайде серед запропонованого матеріалу додатково щось цікаве і корисне, що буде стимулювати інтерес учнів/-ць до теми.

МОДУЛЬ 1. Права людини та збройний конфлікт

Ключове питання: Які права та цінності захищає міжнародне гуманітарне право?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння теми	90 хв.
Мета	Сформувати розуміння непорушності прав людини в період збройного конфлікту та роль міжнародного гуманітарного права у їхньому захисті.
Ключові ідеї та поняття	Права людини як цінність, невідчужувані права людини, важливість захисту прав людини у період збройного конфлікту, принцип гуманності, співвідношення міжнародного гуманітарного права та права прав людини.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання системи захисту прав людини та переліку невідчужуваних прав людини; - розуміння прав людини як загальнолюдської цінності та ролі міжнародного гуманітарного права у їхньому захисті; - вміння захищати власні права; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків щодо дотримання прав людини; - готовність до прийняття рішення про вжиття заходів щодо захисту порушеного права; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки в умовах захисту прав людини
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	- Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf - Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf - Исследую гуманитарное право: Словарь. URL.: https://www.icrc.org/en/doc/what-we-do/building-respect-ihl/education-outreach/ehl/ehl-other-language-versions/ehl-russian-glossary.pdf - Международноправовая защита прав человека в вооруженных конфликтах. URL.: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR_in_armed_conflict_RU.pdf - Права человека во время вооруженного конфликта. URL.: http://www.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/manual/versionen/russian/11%20Human%20Rights%20During%20Armed%20Conflicts.pdf - Война, мир и права человека. URL.: http://www.un.org/ru/rights/abc/ch3_2.shtml http://www.un.org/ru/rights/abc/abc_ru.pdf - Азбука преподавания прав человека. URL.: http://www.un.org/ru/rights/abc/abc_ru.pdf - Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. URL.: fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf

1. Роздруківки додатків 1, 2, 3, 4, 5 у необхідній кількості.
2. Аркуші А1, А4, маркери.
3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Прогресивний розвиток суспільства та держави обумовлені системою цінностей, які у ньому домінують. Для демократичних держав такою цінністю є права людини. В умовах збройного конфлікту механізмом захисту прав людини є МГП, яке стоїть на захисті саме загальнолюдських цінностей.

Тому важливо показати зв'язок між правами людини, які відображують загальнолюдські цінності як у мирний час, так й у період збройного конфлікту. Важливо акцентувати увагу, що МГП не виключає інших механізмів захисту, воно лише є додатковим та спеціальним механізмом захисту прав людини у період збройного конфлікту. В умовах відсутності збройного конфлікту МГП не діє, діє тільки право прав людини. Його норми в умовах збройного конфлікту більш пристосовані, більш ефективні. Тому вони в цих обставинах будуть мати пріоритет над нормами права прав людини.

Школярі мають ознайомитися із особливостями захисту прав людини у період збройного конфлікту, невідчужуваними правами людини, співвідношенням права прав людини та МГП.

Учні мають розуміти, що у разі збройного конфлікту саме МГП є спеціальним механізмом захисту прав людини.

Також треба звернути окрему увагу на гуманітарну сутність МГП, його природу та характер відносин.

Основний зміст

1. Права людини діють як у мирний час, так й у період збройного конфлікту і інших надзвичайних ситуацій. Наявність збройного конфлікту не є підставою заперечення прав людини, їхнього скасування.

Але держава може обмежити дію деяких прав людини в період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій. Права людини діють у період збройного конфлікту і факт їх можливого обмеження тільки в порядку та на умовах міжнародного права прав людини саме підтверджує тезу про непорушність прав людини.

Міжнародне право прав людини містить перелік невідчужуваних прав людини, до яких відносяться право на життя; заборона катувань та такого поводження з людьми, яке принижує людську гідність; заборона рабства і утримання людей у неволі; право на свободу думки, совісті та релігії; право на справедливий суд. Ці права повинні бути забезпечені у будь якому разі. Особливості забезпечення права на життя в період збройного конфлікту містяться у спеціальних нормах МГП.

2. У період збройного конфлікту права людини знаходяться під загрозою серйозного та системного порушення в силу природи війни. Механізми захисту прав людини у мирний час не є ефективними у період збройного конфлікту. Тому для захисту прав людини в особливих умовах, якими є збройний конфлікт, у XIX ст. виникло МГП.

МГП не витісняє і не замінює право прав людини. Ці галузі міжнародного права є двома проявами однієї сутності. Під час збройного конфлікту діє і право прав людини, і МГП. Але, як норми спеціальні, положення МГП мають пріоритет над загальними нормами права прав людини в період збройного конфлікту.

Тобто, МГП захищає ті ж права людини, що і право прав людини, але вони найбільш важливі та універсальні з урахуванням особливостей збройного конфлікту та іншими механізмами, більш адаптованими для умов збройного конфлікту.

3. Можливість правового регулювання збройних конфліктів визначається гуманітарними цінностями, що є спільними для всього людства.

Норми МГП володіють всіма якостями норм міжнародного права, і відповідно, зобов'язують у першу чергу держави забезпечити дотримання відповідних норм під час збройного конфлікту. Але в основі цих норм лежать загальнолюдські моральні правила, правила, які відображають розвиток цивілізації, в якій війни, на жаль, займали неабияке місце. Застосування цих моральних правил під час війн, і їхнє подальше закріплення в нормах права – складний і неоднозначний процес, результатом якого стало виникнення міжнародного гуманітарного права як зводу юридичних правил поведінки, зобов'язуючих держави.

Тому МГП можливо визначити як сукупність юридичних норм, які відображають у своїй сутності загальнолюдські норми моралі, що застосовуються в період збройних конфліктів. Але і поза межами МГП ці правила існують у якості релігійних і моральних норм, і не дивлячись на антигуманну сутність війни, забезпечують у припустимій і можливій мірі захист жертв війни від насильства.

Саме статус жертв війни як певної категорії осіб – дітей, жінок, поранених і хворих, військовополонених, цивільного населення – дає право на захист. Це право на захист носить не тільки юридичний, а й моральний характер, властивий всім цивілізованим суспільствам.

4. Міжнародне гуманітарне право - це галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в гуманізації ведення воєнних дій та полегшення страждань жертв війни.

До жертв війни відносять цивільних осіб, поранених та хворих комбатантів (законних учасників війни, до яких відноситься особовий склад збройних сил), що припинили опір, військовополонених. Ці категорії знаходяться під захистом відповідних конвенцій: Женевської конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, 12 серпня 1949 р.; Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі, 12 серпня 1949 р.; Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, 12 серпня 1949 р.; Женевської конвенція про захист цивільного населення під час війни, 12 серпня 1949 р.

5. У більшості норми МГП є похідними від основних принципів, які засновані на загальних засадах моралі і моральності – гуманності, милосерді, співчутті, і які інтерпретуються з урахуванням умов війни. Ці якості властиві людській особистості, і їхня втрата тягне втрату мети і сенсу будь-якої діяльності, включаючи перемогу над противником.

Головним принципом МГП є принцип гуманності, який відображено у будь-якій нормі МГП. Тобто під час збройних конфліктів воюючим сторонам необхідно дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права для забезпечення принципу гуманності в його застосуванні до умов війни. Війна без обмежень – це свавілля, і МГП обмежує це свавілля на користь гуманності. Загалом, сутність МГП – забезпечити захист жертв війни (осіб, які не воюють чи перестали воювати через захоплення в полон, добровільну відмову, хворобу чи поранення).

Тому будь-яка норма МГП це результат конкретизації загального принципу гуманності, і його похідних, адаптованих до умов збройного конфлікту принципів МГП - принципів розрізнення, пропорційності (сумірності), прийняття запобіжних заходів під час нападу, заборони заподіяння надмірних ушкоджень і зайвих страждань.

6. За своєю сутністю МГП у цілому, кожна його норма є компромісом між двома протилежностями: гуманністю і воєнною необхідністю.

Принцип військової необхідності допускає застосування сили в межах, необхідних для досягнення законної мети конфлікту. Принцип гуманності забороняє заподіяння страждань і ушкоджень або заподіяння шкоди, які не є необхідними для досягнення законної мети конфлікту.

Тільки в результаті цього компромісу стає можливим існування МГП як правил поведінки, які зобов'язують сторони збройного конфлікту. Ці два принципи лежать в основі МГП, яке по суті є результатом єдності і боротьби цих принципів, які регулюють ведення збройного конфлікту. Ці два принципи формують всі його норми МГП.

По суті, МГП стоїть на варті людяності, є відображенням принципу гуманності в кожній своїй нормі, проте в тих межах, які встановили держави, обмежуючи воєнну необхідність. Будь-який дисбаланс між цими двома принципами робить або неможливим війну, або веде до тотальної війни, забороненої міжнародним правом. Війна без обмежень – це свавілля, і МГП обмежує це свавілля на користь гуманності.

КРОК 1. (Час виконання - 5 хв.)

1. Запропонуйте учням/-цям переглянути відео (1 хв. 12 сек.) «Декларація прав людини. Кожне слово оплачене жертвами». URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=cQeOrhf2ZaI>
2. Обговоріть питання:
  - **Яке значення має визнання прав людини міжнародним співтовариством?**
  - **Яке значення мають права людини під час збройного конфлікту?**

КРОК 2.

ВАРІАНТ 1. ГРА «ЦІННОСТІ-1». (Час виконання - 25 хв.)

ВСТУП.

Усі ми маємо цінності в житті, без яких не відчуваємо себе щасливими, які наповнюють наше життя сенсом і роблять його повноцінним.

Етап 1. Подумайте і напишіть на аркушах 10 цінностей, які важливі особисто для вас у вашому житті.

Етап 2. Проранжуйте їх – розставте біля написаних цінностей цифри від 1 до 10 в залежності від їх значущості для вас.

Етап 3. Об'єднайтесь у пари і порівняйте ваші цінності. Чи співпали вони? Якщо – так, то скільки і які саме?

Етап 4. Об'єднайтесь у групи по 6 осіб. Порівняйте отримані результати. Скільки цінностей співпало у всіх членів групи? Назвіть їх.

Для вчителя: по колу зібрати і записати на аркуші/дошці у вигляді списку цінності, які співпали у групах. Обговорити результат:

- **Які цінності виявились спільними для групи? Чому? (важливо вийти на поняття «загальнолюдські цінності»)**
- **Що нагадує утворений перелік (перелік основних прав)?**

Роздайте учням/-цям каталог Загальної декларації прав людини і попросіть порівняти зафіксовані там права людини з утвореним переліком на аркуші/дошці.

- **Що спільного? Чим цей перелік відрізняється? Як це можна пояснити?**
- **Чому багато цінностей співпало?**
- **Які цінності не увійшли в документ? Чому?**

(Якщо ми подивимось на перелік цінностей, який ми сформували нашою групою, то ми побачимо, що в більшості у ньому зазначені загальнолюдські цінності, які дозволяють нам відчувати себе людиною. Саме ці цінності лягли в основу прав людини)

- **Чи можемо ми змінювати цінності? Чи може наш досвід якось привести до зміни цінностей?**
- **Чи впливає війна на зміну цінностей? Поясніть свою думку.**
- **Які цінності, на вашу думку, повинні бути захищеними в будь-якому випадку? Які можуть бути обмежені?**

Попросіть учнів/-ць індивідуально записати відповіді на такі питання.

- **Що головного ви винесли з цієї справи?**
- **Назвіть щось одне, що вас стимулювало, зацікавило або здивувало під час гри.**

ВАРІАНТ 2. ГРА «ЦІННОСТІ -2»¹ (ЧАС ВИКОНАННЯ – 30 хв.)

ВСТУП.

Усі ми маємо цінності. Цінності живлять наші надії на майбутнє і наші уявлення про те, що ми можемо здійснити у суспільстві. Наші цінності відрізняються через наші переконання та досвід. Оскільки цінності частково визначають наші думки та поведінку, ми можемо проаналізувати, як наші цінності допомагають нам стати найкращою можливою версією себе, організувати наше життя та життя суспільства, впливати на розбудову держави та сьогодення зокрема.

Етап 1 (гра з картками – 10 хв)

1. Роздайте кожному/-ній учню/-ці шість карт з підготованих матеріалів (Додаток 1.)
2. Скажіть учням/-цям, що у них є 10 хвилин, щоб обмінюватися картками між собою і зібрати «найкращу можливу комбінацію» (набір карток, який, на їхню думку, їм найбільше підходить): їм потрібно зібрати найважливіші для них картки / цінності.
3. Учні/-ці грають у гру: вони ходять по кімнаті та обмінюють картки з іншими учнями/-цями, щоб зібрати шість бажаних карток. Деякі школярі можуть залишитися з картами, які їм не до вподоби, а інші будуть задоволені зібраною комбінацією.

Етап 2 (обговорення у парах – 5 хв)

Після гри учні/-ці об'єднуються у пари і неформально обговорюють, що їм сподобалося/не сподобалося під час гри, переживання, які вони відчули тощо.

Етап 3 (робота у групах – 5 хв)

1. Об'єднайте всіх учнів/-ць у мікрогрупи з 4-5 осіб.
2. Попросіть їх обрати 6 карток із цінностями, спільними для мікрогрупи.

Етап 4 (обговорення – 15 хв)

Запитання для учнів/-ць:

- **З якими цінностями завершили гру? Чи можете ви їх класифікувати?**
- **Чи можливо змусити індивідів прийняти якісь цінності? Якщо так, то за яких обставин?**
- **Чи можемо ми змінювати цінності? Чи може наш досвід якось привести до зміни цінностей?**
- **Чи впливає війна на зміну цінностей? Поясніть свою думку.**
- **Які цінності, на вашу думку, повинні бути захищеними в будь-якому випадку? Які можуть бути обмежені?**

¹ Вправа адаптована за «Обмін цінностями» Гудрун Рагнарсдоттір та Паскаль Момпоан-Гальяр.

КРОК 3.

1. Запропонуйте учням/-цям обрати з каталогу Загальної декларації прав людини (Додаток 2) одне, на їхню думку, невід'ємне право, найбільш важливе у мирний час та під час збройного конфлікту і пояснити чому вони так вважають.
2. Попросіть учнів/-ниць навести приклади з книг, кінофільмів, де це право відображується (реалізується або порушується) у представників різних релігійних, етнічних, культурних груп.
3. Обговоріть результати.

КРОК 4. Узагальнення.

Запитання для учнів/-ць:

- **Чи потрібні, на вашу думку, інші права під час збройного конфлікту? Чи існує потреба у їхньому захисті? Чому?**
- **Оберіть у групах одне право, яке не є невідчужуваним і поясніть на прикладі чому це право потрібно захищати під час збройного конфлікту.**
- **Обговоріть результати у класі.**

Хід заняття 2

КРОК 1. Мотиваційне завдання.

1. Запропонуйте учням/-цям переглянути відео (2 хв. 23 сек) «Действуют ли во время войны права человека или только право вооруженных конфликтов?» (МКЧХ). URL.: https://youtu.be/4_7tIPRxtUs
2. Обговоріть питання:
  - **Як діє право прав людини під час збройного конфлікту та яка роль міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту?**

КРОК 2. Мінімальний рівень захисту жертв збройного конфлікту

Завдання/запитання для учнів/-ць:

- Ознайомтесь із документами (Додаток 3).
- Який мінімальний рівень захисту жертв збройного конфлікту?
- Яка роль принципу гуманності у МГП?

КРОК 3.

Завдання/запитання для учнів/-ць:

- Ознайомтесь із документами (Додаток 4).
- Які права людини не обмежуються навіть у ситуаціях збройного конфлікту?
- Пригадайте, яким чином людина може захищати свої права? Які існують механізми захисту прав людини?

КРОК 8.

- **Об'єднайте учнів/-ниць у 5 груп і роздайте кожній групі по 2 картки з назвою категорії жертв війни та назвою права:**
- **категорія «цивільне населення» – право на справедливий суд;**
- **категорія «військовополонені» – заборона насильства над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;**
- **категорія «поранені і хворі» – право на медичну допомогу;**
- **категорія «діти» – заборона вербування або використання дітей у збройному конфлікті;**
- **категорія «жінки» – заборона насильства.**

Завдання/запитання для учнів/-ць

- **Подумайте і скажіть, чи може представник зазначеної на картці категорії скористатись звичайними національними та міжнародними механізмами захисту прав людини, якщо це його право порушено? Чому?**
- **Ознайомтесь з нормами МГП (Додаток 5). Виберіть із документу ті норми, які направлені на захист відповідного невідчужуваного права.**
- **Поясніть яким чином у визначеній нормі МГП проявляється баланс між гуманністю та військовою необхідністю.**

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (пов'язане з ключовим питанням)

Запитання для обговорення:

- **Які права та цінності захищає міжнародне гуманітарне право?**
- **Як співвідносяться право прав людини та міжнародне гуманітарне право?**
- **Що спільного між правом прав людини та міжнародним гуманітарним правом та чим вони відрізняються?**

Картки з написами:

 Свобода	 iPad	 Щастя	 Забезпечена школа	 Свобода віросповідання
 Здоров'я	 Повага	 Телевізор з пласким екраном	 Заборона рабства	 Демократія
 Ліки	 Творчість	 Висока зарплата	 Красиве тіло	 Обдаровані учні
 Любов	 Інтерактивна дошка	 Їжа	 Вільний час	 Родина
 Гарний одяг	 Робота	 Дорогий телефон	 Мир	 Чиста вода
 Власна квартира	 Свобода слова	 Заборона тортур	 Особиста недоторканність	 Безпека
 Свобода пересування	 Рівність	 Людська гідність	 Чисте повітря	 Дім
 Велосипед	 Друзі	 Захист	 Домашні тварини	 Хобі

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.
2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.
2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.
2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання.
2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.
3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.
2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.
2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.
2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.
3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.
2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.
3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людське існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.
4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.
2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

- 1.** Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.
- 2.** Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.
- 3.** Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

- 1.** Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.
- 2.** Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Витяг з Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року

У разі збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру й виникає на території однієї з Високих Договірних Сторін, кожна сторона конфлікту зобов'язана застосовувати як мінімум такі положення:

1. З особами, які не беруть активної участі в бойових діях, у тому числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто *hors de combat*² унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, поведяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії.

Із цією метою є забороненими й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де такі діяння стосовно зазначених вище осіб:

- a) насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;
  - b) захоплення заручників;
  - c) наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження;
  - d) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні.
- 2.** Підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу. (ст. 3 спільна для чотирьох Женевських конвенцій 1949 р.).

² Hors de combat - той, що вийшов з ладу (фр.). - Прим.пер.

Витяг з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 лютого 1950 року

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.
2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.
3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою. (ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.).

Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.
2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:
  - а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
  - б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
  - в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання. (ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.).

Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. (ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.).

Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані. (ст. 4 (1) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.).

Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.
2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями. (ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.).

Витяг з Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року

ЧАСТИНА II ЗАГАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД ДЕЯКИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Стаття 13

Положення частини II стосуються всього населення країн, які перебувають у конфлікті, без будь-якої дискримінації за ознакою, зокрема, раси, національності, релігійних або політичних переконань, і спрямовані на полегшення страждань, спричинених війною.

Стаття 14

У мирний час Високі Договірні Сторони, а після початку бойових дій і сторони конфлікту можуть створювати на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарні та безпечні зони та місцевості, організовані в такий спосіб, який дає змогу оберігати від наслідків війни поранених, хворих та осіб похилого віку, дітей до п'ятнадцяти років, вагітних жінок та матерів з дітьми до семи років.

З початком та протягом бойових дій, заінтересовані сторони можуть укласти угоди про взаємне визнання створених ними зон та місцевостей. Із цією метою вони можуть використовувати положення [проекту угоди](#), що додається до цієї Конвенції, з такими змінами, які вони можуть uważати необхідними.

Державам-покровителькам та Міжнародному комітету Червоного Хреста пропонується надавати добрі послуги для полегшення створення та визнання цих санітарних і безпечних зон та місцевостей.

Стаття 15

Будь-яка сторона конфлікту може звернутися безпосередньо або за посередництвом нейтральної держави чи якоїсь гуманітарної організації до протилежної сторони з пропозицією про створення в районах, де відбуваються бойові дії, нейтралізованих зон, призначених для захисту від наслідків війни таких осіб, без різниці:

- а) поранених та хворих комбатантів або некомбатантів;
- б) цивільних осіб, які не беруть участі в бойових діях та, перебуваючи в зонах, не виконують жодної роботи воєнного характеру.

Коли відповідні сторони доходять згоди стосовно географічного положення нейтралізованої зони, керівництва нею, постачання продуктів харчування до неї та здійснення контролю над нею, представники сторін конфлікту укладають й підписують письмову угоду. Угода встановлює початок і тривалість нейтралізації зони.

Стаття 16

Поранені та хворі, а також інваліди та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням.

Настільки, наскільки дозволяють воєнні фактори, які необхідно враховувати, кожна сторона конфлікту сприяє заходам, ужитим для розшуку вбитих та поранених, з метою надання допомоги особам, які зазнали корабельної аварії, та іншим особам, що наражаються на серйозну небезпеку, а також з метою захисту їх від пограбування та поганого поводження.

Стаття 17

Сторони конфлікту намагаються укласти місцеві угоди про евакуацію з обложених або оточених зон поранених, хворих, інвалідів, осіб похилого віку, дітей і породілей та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон.

Звичаєве міжнародне гуманітарне право.

РОЗРІЗНЕННЯ МІЖ ЦИВІЛЬНИМИ ОСОБАМИ ТА КОМБАТАНТАМИ

- Норма 1.** Сторони збройного конфлікту завжди повинні розрізняти цивільних осіб та комбатантів. Напади можуть бути спрямовані лише проти комбатантів. Напади не повинні спрямовуватися проти цивільних осіб. [МЗК/НМЗК]
- Норма 2.** Забороняються акти насилля або погрози насиллям, основною метою яких є тероризування цивільного населення. [МЗК/ НМЗК] **Норма 3.** Всі особи, що входять до особового складу збройних сил сторони конфлікту, є комбатантами, окрім медичного та духовного персоналу. [МЗК]
- Норма 4.** Збройні сили сторони конфлікту складаються з усіх організованих збройних сил, груп та формувань, які перебувають під командуванням особи або осіб, відповідальних перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих. [МЗК]
- Норма 5.** Цивільні особи – це особи, які не входять до особового складу збройних сил. Цивільне населення складається з усіх осіб, що є цивільними особами. [МЗК/НМЗК]
- Норма 6.** Цивільні особи перебувають під захистом від нападів, окрім випадків, коли і доки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. [МЗК/НМЗК]

МОДУЛЬ 2. Основні поняття міжнародного гуманітарного права

Ключове питання: Яким є зміст та особливості застосування принципів міжнародного гуманітарного права?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння модуля	90 хв
Мета	Сформувати розуміння сутності та основних категорій міжнародного гуманітарного права (визначення, види конфліктів, учасників, джерел, обов'язковості, хто кого захищає, у чому обмежує)
Ключові ідеї та поняття	Визначення та сутність міжнародного гуманітарного права, умови застосування МГП, види збройних конфліктів, право Гааги, право Женеви, жертви війни.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання та розуміння сутності та основних категорій міжнародного гуманітарного права; - вміння пояснювати що таке міжнародне гуманітарне право та його норми; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків в умовах збройного конфлікту з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права; - готовність до прийняття рішення про вжиття заходів та норм міжнародного гуманітарного права; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки в умовах збройного конфлікту.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	- Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf - Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf - Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. URL.: fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf - Дюнан А. Воспоминание о битве при Сольферино / Пер. с фр. С. Н. Норман. М. : МККК, 2004. 64 с. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/vospominanie-o-bitve-pri-solferino-1904-g - Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 2011. 1141 с. - Репецкий В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право. К., 2008. 467 с. - Правовая защита во время войны / Марко Сассоли и Антуан Бувье при участии Сьюзан Карр, Линдсей Эмерсон и Томаса де Сен-Мориса / В четырех томах. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 2008-2009. - Исследуя гуманитарное право: Словарь. URL.: https://www.icrc.org/en/doc/what-we-do/building-respect-ihl/education-outreach/ehl/ehl-other-language-versions/ehl-russian-glossary.pdf

Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Відео: 1. Нормы Международного гуманитарного права. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=sXfgswioDa0 2. Основи міжнародного гуманітарного права. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=e0Ju9bhaVaw 3. Раненые имеют право на медицинскую помощь. URL.: https://youtu.be/x2ljfNJMP40 4. Обращайся с пленными так, как хотел бы, чтобы обращались с тобой // https://youtu.be/Pgi_YtQCa-I 5. Почему так мало международных норм, регулирующих внутренние конфликты? URL.: https://www.youtube.com/watch?v=ufS5QJ4A9FU 6. Если нормы права войны так часто нарушаются, есть ли в них смысл? URL.: https://www.icrc.org/ru/document/esli-normy-prava-voyny-tak-chasto-narushayutsya-est-li-v-nih-smysl
Підготовка вчителя до уроку	1. Роздруківки додатків 1, 2, 3, 4, 5 у необхідній кількості. 2. Аркуші A1, A4, маркери, олівці. 3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Практично протягом всієї історії цивілізації війна була однією з основних форм відносин між народами. За останні п'ять тисяч років відбулося близько 14 тисяч воєн, у яких загинуло понад 5 млрд. чоловік. За 3400 років можна нарахувати тільки 250 років загального миру – це менше 1 % часу існування людства. XX століття не є винятком. Саме у XX столітті відбулися дві найбільш руйнівні війни. Перша світова війна забрала із собою 10 млн. убитих і 21 млн. чоловік, померлих від голоду і хвороб. У Другій світовій війні загинуло понад 40 млн. чоловік. Ці страшні цифри свідчать про те важливе значення дій, спрямованих, насамперед, на недопущення воєн, у тому числі зусиллями міжнародного співтовариства, і зменшення наслідків та страждань, що були заподіяні війнами.

На території України, починаючи з 2014 р., має місце збройний конфлікт. Саме ця обставина актуалізує необхідність розповсюдження знань про міжнародне гуманітарне право, яке забезпечує захист жертв війни у період збройного конфлікту.

Учні/-ці мають ознайомитися із основними категоріями МГП, його джерельною базою, умовами застосування, видами збройного конфлікту, особами та об'єктами, які захищені нормами МГП.

Учні/-ці мають розуміти, що у разі збройного конфлікту саме МГП є спеціальним механізмом захисту цивільних осіб та цивільних об'єктів.

Школярі/-ки мають усвідомити яким чином застосовуються основні положення МГП.

Також треба звернути окрему увагу на гуманітарну сутність МГП, його юридичний характер та умови застосування саме у період збройного конфлікту.

Основний зміст

1. Міжнародне гуманітарне право - це система принципів та норм міжнародного права, які регулюють відносини між державами по обмеженню насильства у період збройного конфлікту. Головна мета МГП – гуманізація ведення воєнних дій та полегшення страждань жертв війни.

МГП зобов'язує:

- а) щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях;
- б) обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту (послабити військовий потенціал супротивної сторони).

Норми МГП володіють всіма якостями норм міжнародного права, і відповідно, зобов'язують у першу чергу держави забезпечити дотримання відповідних норм під час збройного конфлікту. Але в основі цих норм лежать загальнолюдські правила моралі.

Для розуміння МГП у ряді випадків достатньо засвоїти прості правила, – не нападати на цивільних осіб, не нападати на комбатантів з використанням будь-яких заборонених засобів, гуманно поводитися з особами, які перебувають під владою, з пораненими та хворими, захищати жертв конфлікту, які у поєднанні зі здоровим глуздом і людяністю забезпечать виконання основних норм МГП. Проте обов'язок знати положення МГП і вміти їх застосовувати в умовах бойової обстановки відноситься до професійних навичок всього особового складу збройних сил.

2. Можна констатувати одночасну простоту і складність МГП. Його можна звести до кількох простих і зрозумілих принципів, а складне воно тому, що застосування значної кількості спеціальних норм, які містяться в правових джерелах, розрахованих на різні умови застосування, вимагає професійної підготовки. Для застосування МГП у ряді випадків достатньо засвоїти прості правила, – не нападати на некомбатантів; не нападати на комбатантів з використанням будь-яких заборонених засобів; гуманно поводитися з особами, які перебувають під владою супротивної сторони, з пораненими та хворими; захищати жертв конфлікту. Ці правила у поєднанні зі здоровим глуздом і людяністю забезпечать виконання основних норм МГП. Як складне юридичне утворення, МГП вимагає спеціальних знань, і його застосування в умовах воєнних дій передбачає інтерпретацію його положень стосовно конкретної ситуації.

3. Обов'язок забезпечити дотримання норм МГП – як норм міжнародних договорів, так і норм звичаєвого МГП, покладається на державу. Саме держави зобов'язані забезпечити дотримання МГП всіма суб'єктами, які перебувають під їхньою владою, перш за все, збройними силами.

Застосовувати МГП зобов'язані всі сторони збройного конфлікту – і агресор, і жертва агресії, і збройні сили держави й різноманітні неурядові збройні групи.

У разі порушення МГП супротивником, сторона не має права відмовитись від дотримання МГП.

4. Як юридичне явище, МГП міститься у конкретних правових джерелах – міжнародних договорах та міжнародних звичаях. До найбільш важливих міжнародних договорів відносяться чотири Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. та два Додаткові протоколи до них 1977 року. Міжнародні звичаї містять більш загальні правила захисту жертв війни.

5. МГП застосовується тільки у разі збройного конфлікту. В інших ситуаціях насильства (порушення громадського порядку, внутрішньої напруженості та внутрішнього безладу) МГП не застосовується. Розрізняють два види збройного конфлікту – **міжнародний та неміжнародний**. Міжнародний збройний конфлікт має місце між державами. До міжнародного збройного конфлікту відноситься окупація, яка не зустріла збройного опору.

Неміжнародний збройний конфлікт протікає на території однієї держави між збройними силами держави та організованою збройною групою або між організованими збройними групами. Значення класифікації збройного конфлікту полягає в тому, що до них застосовується різний обсяг норм МГП.

До міжнародного збройного конфлікту застосовуються чотири Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. та I Додатковий протокол до них 1977 р. До неміжнародних збройних конфліктів застосовується значно менший обсяг договірних норм – спільна стаття 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. та II Додатковий протокол до них 1977 р.

Спільна ст. 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. ще має назву «мінімальний гуманітарний стандарт», бо вона містить перелік основних правил, які повинні застосовуватися у будь-якому збройному конфлікті.

6. МГП розподіляє усіх осіб на дві групи: цивільні особи та комбатанти.

Цивільні особи – це всі особи, які не відносяться до комбатантів. Цивільні особи не мають права брати участь у збройному конфлікті, й тому вони мають імунітет від нападу. При безпосередній участі у бойових діях вони втрачають імунітет, не набуваючи привілеїв комбатанта. Серед цивільних осіб як окремі підкатегорії виділяють жінок, дітей, поранених, хворих, які мають спеціальні механізми захисту.

До **комбатантів** відноситься особовий склад збройних сил та деякі інші категорії (партизани). Комбатанти – це законні учасники війни. Вони мають право на насильство в межах, дозволених МГП, та не несуть за нього персональної відповідальності. При цьому вони є законною військовою ціллю. Комбатант, який вийшов зі строю (та припинив спротив) внаслідок поранення чи захоплення в полон, перестає бути військовою ціллю. Комбатант, що порушив МГП, несе персональну відповідальність за свої дії. Вони можуть кваліфікуватися як воєнні злочини.

Як окрему підкатегорію виділяють **некомбатантів** – осіб, що входять у склад збройних сил, але які не мають права застосовувати насильство. Це військовий медичний персонал, військові репортери, військові юристи. Вони також не є військовою ціллю.

Таким чином, до жертв війни відносяться окремі цивільні особи та цивільне населення в цілому; комбатанти які припинили брати безпосередню участь у воєнних діях. Жертви війни відносяться до осіб, що захищені МГП. Напад на них є воєнним злочином.

7. МГП детально регулює методи та засоби ведення воєнних дій. До заборонених методів ведення війни належать, насамперед, віроломство (ст. 37 ДП І) та віддання наказу не залишати нікого в живих (ст. 40 ДП І) та інші методи. Заборонені засоби ведення війни (тобто зброя) встановлюються як загальними положеннями (ст. 35-36 ДП І), так і конкретними міжнародними договорами. Критеріями заборони засобів ведення війни є невибірковість, завдання надмірної шкоди та зайвих страждань, завдання масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу.

Заборонена зброя масового знищення (ядерна, хімічна, біологічна); конкретні види звичайної зброї, які можуть вважатись такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибірккову дію (боєприпаси, що містять осколки, які не піддаються виявленню, міни-пастки та інші). Ця заборона захищає саме комбатантів від засобів та методів війни, які спричиняють їм надмірні страждання або роблять їхню загибель неминучою. Заборонено напад на навколишнє середовище чи використання природного середовища як засобу ведення війни.

Хід заняття 1

КРОК 1. (10 хв.)

ВАРІАНТ 1.

1. Попросіть учнів/-ць подумати і написати на стікерах по 2 тези/слова/асоціації, що розкривають найкраще, на їхню думку, сутність та зміст МГП (на 1 стікері – 1 теза). Час виконання – 3 хв.
2. Об'єднайте учнів/-ць у 2 групи. Вони в групах озвучують по черзі слова-асоціації та клеять їх на А1, групуючи подібні.
3. Попросіть групи, проаналізувавши запропоновані слова, надати пояснення терміну «міжнародне гуманітарне право».
4. Групи презентують отримані результати. Обговорюють їх на загал.

ВАРІАНТ 2.

1. Попросіть учнів/-ць переглянути відео (4 хв. 49 с.) «Нормы Международного гуманитарного права». URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=sXfgswioDa0>

2. Обговоріть питання:

- **Кого захищає та що регулює міжнародне гуманітарне право?**

КРОК 2. (10 хв.)

1. Учні/-ці не дивлячись обирають собі ролі (Додаток 1).

2. Від своєї ролі вони повинні зайняти місце біля таблички/ чи в куті класу – «особа під захистом» чи «комбатант». (Можна також це зробити за допомогою шкали з додаванням тези «не визначився»). Пояснити вибір місця.

КРОК 5. (20 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у 4 групи (цивільні, комбатанти, мед. персонал, військовополонені). Роздайте в групи документи (Додаток 2 - витяги із конвенцій).

2. Попросіть їх вибрати ті конвенції і норми, які, на їхню думку, забезпечують захист тієї категорії осіб, яку представляє група. Учні/-ці представляють результати класу. (Можна попросити зробити це у вигляді постера).

3. Презентація і обговорення результатів.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв)

- **Запитання для учнів/-ць:**
- **Що для вас було цікавим?**
- **Що для вас було корисним?**
- **Які запитання залишились?**

Хід заняття 2

КРОК 1. (25 хв.)

1. Об'єднуємо учнів/-ць у групи. Кожна група отримує уривок з документу (Додаток 3- стаття 3). Учні/-ці повинні ознайомитись з документом, визначити його основну сутність та зобразити її у вигляді символу чи постера.

2. Учитель у порядку, зазначеному у документі, надає групам право представити і пояснити свої зображення, потім доповнює їх у разі потреби. Таким чином формується цілісне і єдине розуміння норми МГП.

КРОК 2. (10 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у 4 групи.

2. Учні/-ці повинні ознайомитись з Карткою військовослужбовця (Додаток 4) і визначити, чиї інтереси представлені у цьому документі?

3. Попросіть подумати, чим зумовлено включення цих правил у картку військовослужбовця?

КРОК 3. (5 хв.)

1. Учитель зачитує твердження (Додаток 5), учні/-ці відповідають вірно/не вірно за допомогою рук або карток.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв)

- Пригадайте пояснення терміну «міжнародне гуманітарне право», яке ви давали на початку заняття. Чи хотіли б ви його змінити (щось додати/прибрати). Чому?
- Яким є зміст та особливості застосування принципів міжнародного гуманітарного права?
- Які запитання залишились?

- Лікар
- Військовий журналіст
- Військовий капелан
- Військовий радник
- Начальник штабу
- Командувач
- Артилерист
- Танкіст
- Зв'язківець
- Працівник електростанції
- Вчитель
- Поліцейський
- Морський піхотинець
- Учень
- Льотчик (штурман)-випробувач
- Повітряний стрілець-радист-випробувач
- Радист
- Снайпер

Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, 1949 р.

Стаття 12

Особовий склад збройних сил та інші особи, зазначені в наступній статті, які є пораненими або хворими, повинні користуватися повагою та захистом за будь-яких обставин.

Сторона конфлікту, під владою якої вони можуть знаходитися, забезпечує їм гуманне ставлення та догляд без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, національності, релігії, політичних переконань або іншими аналогічними критеріями. Суворо забороняються будь-які замахы на їхнє життя чи будь-яке насилля над їхньою особистістю; зокрема, їх заборонено вбивати або знищувати, піддавати тортурам чи біологічним дослідям, залишати умисно без медичної допомоги та обслуговування або умисно створювати умови для їхнього зараження чи інфікування. Пріоритетність у наданні медичної допомоги дозволяється лише з медичних причин термінового характеру.

До жінок повинні ставитися з усією особливою повагою, яка відповідає їхній статі. Сторона конфлікту, яка змушена залишити супротивнику поранених або хворих, залишає разом із ними, наскільки це дозволяють воєнні міркування, частину свого медичного персоналу та спорядження для сприяння догляду за ними.

Стаття 13

Ця Конвенція застосовується до поранених і хворих, які належать до таких категорій:

1. Особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною таких збройних сил.
2. Членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема такі організовані рухи опору, відповідають таким умовам:
  - a) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
  - b) мають постійний відмітний знак, добре помітний на відстані;
  - c) носять зброю відкрито;
  - d) здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.
3. Членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує.
4. Осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільних осіб із екіпажів військових літаків, військових кореспондентів, постачальників, особового складу робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил, за умови, що вони отримали на це дозвіл збройних сил, яких вони супроводжують.
5. Членів екіпажів суден торгового флоту, у тому числі капітанів, лоцманів та юнг, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права.
6. Жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни.

Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, 1949 р.

Стаття 7

Поранені та хворі, а також медичний і духовний персонал за жодних обставин не можуть частково або цілком відмовлятися від прав, гарантованих їм цією Конвенцією та спеціальними угодами, зазначеними в попередній статті, якщо такі будуть.

Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі, 1949 р.

Стаття 6

...

Хворі, поранені та особи, які зазнали корабельної аварії, так само як медичний і духовний персонал продовжують користуватися привілеями цих угод протягом усього часу застосування до них Конвенції, крім випадків, в яких зазначені вище або укладені угоди містять чіткі положення, що їй суперечать, а також крім випадків, в яких та чи та сторона конфлікту живає стосовно них більш сприятливих заходів.

Стаття 12

Особовий склад збройних сил та інших осіб, зазначених у наступній статті, які перебувають на морі та які зазнають поранення, хвороби або корабельної аварії, оберігають та захищають за будь-яких обставин, причому термін «корабельна аварія» означає будь-яку аварію корабля, що виникла з будь-якої причини, у тому числі вимушені посадки літаків чи висадки з літаків на море.

Сторона конфлікту, під владою якої вони можуть знаходитися, забезпечує їм гуманітарне ставлення та догляд без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, національності, релігії, політичних переконань або за іншими аналогічними ознаками. Суворо забороняються будь-які замахы на їхнє життя чи будь-яке насилля над їхньою особистістю; зокрема їх заборонено вбивати та знищувати, піддавати тортурам чи біологічним дослідям, умисно залишати їх без медичної допомоги та обслуговування, умисно створювати умови для їхнього зараження чи інфікування.

Пріоритетність у наданні медичної допомоги дозволяється лише з медичних причин термінового характеру. До жінок потрібно ставитися з усією особливою повагою, яка відповідає їхній статі.

Стаття 15

Якщо поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, узято на борт нейтрального військового корабля або нейтрального військового літака, то забезпечують їхню подальшу участь у воєнних діях, коли цього вимагає міжнародне право.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, 1949 р.

Стаття 13

З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатися як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовопо-

лоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах.

Так само військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки.

Застосування репресалій до військовополонених забороняється.

Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р.

Стаття 24

Сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями.

Сторони конфлікту сприятимуть прийманню цих дітей нейтральною країною на час конфлікту за згодою держави-покровительки, якщо така є, та коли гарантується дотримання принципів, викладених в абзаці першому.

Крім того, вони намагатимуться вжити необхідних заходів для того, щоб особу усіх дітей до 12 років можна було встановити завдяки спеціальним медальйонам або якимось інакше.

Звичаєве міжнародне гуманітарне право

Норма 25. Медичний персонал, спеціально призначений для виконання медичних обов'язків, має право на повагу та захист за будь-яких обставин. Особи, що належать до медичного персоналу, втрачають право на захист, якщо поза своїми гуманітарними функціями вчиняють дії, що завдають шкоди противнику. [МЗК/НМЗК]

Норма 26. Забороняється покарання особи за виконання медичних обов'язків, що сумісні з медичною етикою, або примушування особи, яка виконує медичні функції, до виконання дій, що суперечать нормам медичної етики. [МЗК/НМЗК]

Норма 53. Заборонено використовувати голод серед цивільного населення як метод ведення війни. [МЗК/НМЗК]

Норма 87. 3 цивільними особами й особами, позбавленими боєздатності (hors de combat), слід поводитися гуманно. [МЗК/ НМЗК]

Норма 88. Застосування міжнародного гуманітарного права передбачає заборону будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи віросповідання, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, статків, народження чи іншого статусу або за будь-якими іншими подібними ознаками. [МЗК/НМЗК]

Норма 89. Убивство заборонено. [МЗК/НМЗК] **Норма 90.** Заборонено тортури, жорстоке чи нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, зокрема принизливе й образливе поводження. [МЗК/НМЗК] **Норма 91.** Заборонено тілесні покарання. [МЗК/НМЗК]

Норма 92. Заборонено заподіювати каліцтва, піддавати медичним або науковим експериментам чи будь-якій іншій медичній процедурі, якої вказана особа не потребує за станом здоров'я і яка не відповідає загальноприйнятим медичним нормам. [МЗК/НМЗК]

Норма 93. Заборонено зґвалтування й інші форми статевого насильства. [МЗК/НМЗК]

Норма 94. Заборонено рабство і работоргівля в усіх їхніх формах. [МЗК/НМЗК]

Норма 95. Заборонено незаконне залучення до примусової праці без винагороди. [МЗК/НМЗК] **Норма 96.** Заборонено брати заручників. [МЗК/НМЗК]

Норма 97. Заборонено використовувати живі щити. [МЗК/ НМЗК] **Норма 98.** Заборонено примусове зникнення. [МЗК/НМЗК]

Норма 99. Заборонено свавільне позбавлення волі. [МЗК/ НМЗК]

Норма 100. Нікого не може бути визнано винним або засуджено, окрім як за вироком справедливому й компетентного суду, що забезпечує всі основні гарантії справедливого судочинства. [МЗК/ НМЗК]

Норма 101. Нікого не може бути звинувачено у вчиненні злочину чи засуджено за нього на підставі будь-якого діяння чи бездіяльності, що не становили злочину відповідно до норм національного законодавства чи міжнародного права, що діяли на час вчинення такого діяння, так само не може бути призначено більш суворе покарання за те, що передбачалося на час вчинення такого злочину. [МЗК/НМЗК]

Норма 102. Нікого не може бути засуджено за вчинення злочину, окрім як на підставі особистої кримінальної відповідальності. [МЗК/НМЗК]

Норма 103. Заборонено колективні покарання. [МЗК/НМЗК]

Норма 104. Переконавання й релігійні обряди цивільних осіб та осіб, позбавлених боєздатності (*hors de combat*), повинні поважатися. [МЗК/НМЗК]

Норма 105. Сімейне життя повинно поважатися, наскільки це можливо. [МЗК/НМЗК]

Норма 106. Комбатанти повинні відрізнати себе від цивільного населення під час участі у нападі або військовій операції, що є підготовкою до нападу. В іншому випадку вони втрачають право на статус військовополоненого. [МЗК]

Норма 107. Комбатанти, захоплені в полон у той час, коли вони займаються шпигунством, не мають права на статус військовополоненого. Їм не може бути винесений вирок або призначено покарання без попереднього судового розгляду. [МЗК]

Норма 118. Особи, позбавлені волі, повинні бути забезпечені приміщенням, харчуванням і водою в достатній кількості, належним одягом та медичним доглядом. [МЗК/НМЗК]

Норма 134. Особливі потреби жінок, яких торкнувся збройний конфлікт, такі, як захист та медична допомога, повинні братися до уваги. [МЗК/НМЗК]

Норма 135. Діти, яких торкнувся збройний конфлікт, мають право на особливу повагу та захист. [МЗК/НМЗК]

Норма 136. Заборонено вербувати дітей до збройних сил чи збройних угруповань. [МЗК/НМЗК]

Норма 137. Заборонено дозволяти дітям брати участь у воєнних діях. [МЗК/НМЗК]

Норма 138. Особи похилого віку, інваліди та хворі, яких торкнувся збройний конфлікт, мають право на особливу повагу та захист. [МЗК/НМЗК]

Стаття 33**Група 1**

У разі збройного конфлікту, який / не має міжнародного характеру й виникає на території / однієї з Високих Договірних Сторін, / кожна сторона конфлікту / зобов'язана застосовувати як мінімум такі положення:

Група 2

1. З особами, які не беруть активної участі в бойових діях, / у тому числі з особами зі складу збройних сил / , що склали зброю, а також із тими, / хто hors de combat унаслідок хвороби / , поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, / поведяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, / причиною якої слугують раса, колір шкіри, / релігія чи вірування, стать, походження / чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії.

Група 3

Із цією метою є забороненими / й залишатимуться забороненими будь-коли та будь-де / такі діяння стосовно зазначених вище осіб: а) насилля над життям / й особистістю, зокрема всі види вбивств, / завдання каліцтва, / жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; / с) наруга над людською гідністю, / зокрема образливе та принизливе поводження; d) засудження та застосування покарання / без попереднього судового рішення, / винесеного судом, який створено належним чином і / який надає судові гарантії, / визнані цивілізованими народами як необхідні.

Група 4

2. Підбирати поранених і хворих / та надавати їм допомогу. / Безстороння гуманітарна організація, / така, як Міжнародний комітет Червоного Хреста, / може запропонувати свої послуги сторонам конфлікту. / Крім того, сторони конфлікту / повинні шляхом укладення спеціальних угод / докладати зусиль з метою введення в дію / всіх або частини інших положень цієї Конвенції. / Застосування попередніх положень / не впливає на правовий статус / сторін конфлікту.

³ Спільна ст. 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р.

Правила (з картки військовослужбовця)⁴

ЗАХИЩЕНІ ОСОБИ:

- Щоразу, коли дозволяє ситуація підбирай всіх поранених і хворих (у тому числі представників ворожої сторони) та піклуйся про них.
- Заборонено брати заручників або використовувати «живі щити».
- Заборонено застосовувати катування, тілесні покарання, каліцтво, глум над людською гідністю, колективні покарання та покарання без належного судового рішення.

ЗАХИЩЕНІ ОБ'ЄКТИ:

- Заборонено знищувати, виводити або доводити до непридатності об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення.
- Заборонено грабувати майно цивільного населення.
- Заборонено завдавати масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу.

ЗАХИСТ МЕДИЧНИХ МІСІЙ:

- Розпізнавальні емблеми Червоного Хреста повинні користуватися повагою за будь-яких обставин. Заборонено вчиняти будь-які дії, направлені на применшення поваги та захисту по відношенню до них.
- Медичні установи, персонал, обладнання та санітарно-транспортні засоби повинні користуватися повагою та захистом за будь-яких обставин.

ВЕДЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ:

- Цивільні об'єкти та цивільні особи не повинні бути об'єктами нападу.
- Необхідно вжити всіх можливих запобіжних заходів при визначенні того, чи є особа або об'єкт цивільними. У разі сумнівів слід вважати, що особа або об'єкт захищені від безпосереднього нападу.

НЕВИБІРКОВІ НАПАДИ ЗАБОРОНЕНІ.

- Атаки, які ймовірно можуть спричинити випадкові втрати серед цивільного населення або шкоду цивільним об'єктам, не повинні бути надмірними по відношенню до очікуваної конкретної та безпосередньої воєнної переваги.
- Заборонено вбивати чи ранити комбатанта (особа зі складу збройних сил, яка бере участь у збройному конфлікті), який знаходиться під твоїм контролем, нездатний захистити себе або чітко висловив намір здатися.
- Необхідно вжити всіх можливих запобіжних заходів для захисту підконтрольного цивільного населення та цивільних об'єктів від наслідків нападів.

⁴ Картка військовослужбовця підготовлена Міністерством оборони України за сприяння Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Надайте відповіді на запитання (так/ні)

- Міжнародне гуманітарне право забороняє війни та забезпечує мир.
- Основні Женевські конвенції про захист жертв війни прийняті у 1945 р.
- Міжнародне гуманітарне право підрозділяє усіх осіб на комбатантів та некомбатантів.
- Міжнародне гуманітарне право обмежує насильство у період збройних конфліктів.
- Кожна з чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. захищає окрему категорію жертв війни.
- Міжнародне гуманітарне право зобов'язує безпосередньо юридичних та фізичних осіб дотримуватися правил ведення війни.
- Міжнародне гуманітарне право може не дотримуватися жертвою агресії.
- Міжнародне гуманітарне право обмежує воюючих щодо засобів та методів ведення війни та захищає жертв війни.
- Міжнародно гуманітарне право застосовується тільки у війні між державами.
- До комбатантів відноситься особливий склад збройних сил держави.
- До міжнародного збройного конфлікту відноситься окупація, яка не зустріла збройного опору.

Вірні відповіді:

«Так» – 4, 5, 8, 10, 11

«Ні» – 1, 2, 3, 6, 7, 9

МОДУЛЬ 3. Історія міжнародного гуманітарного права

Ключове питання: Як і чому виникло міжнародне гуманітарне право?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння теми	90 хв.
Мета	Сформувати розуміння причин та особливостей виникнення міжнародного гуманітарного права.
Ключові ідеї та поняття	Анрі Дюнан, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Женевські конвенції, Право Женеви, Право Гааги.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання історії створення міжнародного гуманітарного права; - розуміння історичних передумов обмеження насильства на війні; - вміння використовувати історичні факти для обґрунтування об'єктивної потреби у міжнародному гуманітарному праві; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків з урахуванням гуманістичних цінностей та цілей; - готовність до прийняття рішення про вжиття заходів щодо негативного відношення до порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки на основі гуманістичних цінностей.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	- Дюнан А. Воспоминание о битве при Сольферино / Пер. с фр. С. Н. Норман. М. : МККК, 2004. 64 с. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/vospominanie-o-bitve-pri-solferino-1904-g - Репецький В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право. К., 2008. 467 с. - Международное гуманитарное право. Отвечаем на ваши вопросы. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/mezhdunarodnoe-gumanitarnoe-pravo-otvechaem-na-vashi-voprosy-0 - Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf - Исследуя гуманитарное право: Словарь. URL.: https://www.icrc.org/en/doc/what-we-do/building-respect-ihl/education-outreach/ehl/ehl-other-language-versions/ehl-russian-glossary.pdf - Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf Відео: - История замысла. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=hV-RwMLuy28 - Красный Крест История замысла. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=MlgVISd2C7c - МГП – универсальный код. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=h71kLt8xP7A - Нормы Международного гуманитарного права. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=sXfgswioDa0

1. Роздруковки додатків 1, 2, 3, 4 у необхідній кількості.
2. Аркуші A1, A4, маркери, олівці.
3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Історія людства постійно супроводжувалась війнами. Водночас незважаючи на мото-рошні наслідки та трагедії, якими вона супроводжувалась, за останні століття було зроблено дуже багато для урегулювання форм і засобів ведення війни для зменшення страждань та шкоди людям, які стають її учасниками. Одним з ключових інструментів такої гуманізації є права людини та міжнародне гуманітарне право, які якраз і були розроблені та поширені для регулювання війни і водночас захисту її учасників та мирного населення.

Тому важливо показати поступовий прогрес в обмеженні насильства у війні в історичній ретроспективі, поступове закріплення визнання протиправності тих чи інших явищ на міждержавному рівні. Важливо показати як особливості ведення війн, їхні жакливі наслідки впливали на появу обмежень. Варто відмітити, що передумовою появи міжнародного гуманітарного права було виникнення регулярних армій та закріплення принципу розрізненості. Важливо акцентувати увагу на роль А. Дюнану у виникненні міжнародного гуманітарного права, коли одна людина та одна книга врятували безліч життів.

Школярі мають ознайомитися з особливостями виникнення міжнародного гуманітарного права на основі загального знання історії, та розвитку МГП у ХХ ст.

Учні мають розуміти різницю між правом Гааги та правом Женеви, впливом Першої та Другої світових війн на розвиток МГП.

Також треба звернути окрему увагу роль Міжнародного Комітету Червоного Хреста у створенні та розвитку МГП.

Основний зміст

1. Ще з давнини народи почали робити спроби внесення елементів гуманізму під час ведення воєн, що було втілено в законах і звичаях війни (Стародавній Індії, Греції, Римі, Китаї). Окремі норми забороняли використання зазубреної або отруєної зброї, вбивство парламентарів, полонених. Ці стародавні звичаї мали суттєвий недолік: їхнє застосування обмежувалось конкретними регіонами та дуже часто – конкретною війною, вони розповсюджувались на єдиновірців, часто порушувались, не були універсальними.

2. Передумови створення універсальних норм, які б обмежували жорстокості війни, виникли у середньовіччі у зв'язку з появою регулярних армій; виникненням суверенних держав та класичного міжнародного права. Починаючи з XVI ст. між окремими державами укладались договори про полегшення долі поранених воїнів (з 1551 р. по 1864 р. нараховують 291 договір). Але тільки у XIX ст. було укладено перший універсальний договір по захисту жертв війни, присвячений допомозі пораненим. Основна заслуга в його створенні належить швейцарцю Анрі Дюнану.

Виклад історії сучасного МГП заведено починати з 24 червня 1859 р., коли під селищем Сольферіно в Північній Італії відбулася найбільша в Другій війні за незалежність Італії битва між військами франко-сардинського альянсу та австрійською армією. Гуманітарні наслідки битви були жакливими: на полі бою, а також у розташованих поблизу населених пунктах залишилися кілька десятків тисяч поранених та загиблих солдатів з обох сторін. Свідком цих подій став женецький комерсант Жан Анрі Дюнан (Jean Henri Dunant). Він побачив десятки тисяч поранених, вмираючих, загиблих, які лежали на полі без допомоги, без втішання, без поваги та поховання. Дюнан організував місцевих жителів, щоб перев'язати, нагодувати і заспокоїти поранених солдатів, поховати мертвих.

На основі своїх вражень Дюнан у 1862 р. опублікував книжку «Спогади про Сольфєріно», у якій було сформульовано дві основні пропозиції: укласти юридично обов'язкову конвенцію, що надаватиме захист пораненим у діючих арміях, та створити національні товариства, які в мирний час підготують персонал та матеріальні ресурси для надання допомоги пораненим і хворим під час війни, підтримуючи зусилля військових санітарних служб.

Для поширення цих ідей А. Дюнан та його однодумці створили в 1863 році організацію, яка пізніше стала відома як Міжнародний комітет Червоного Хреста, а в 1864 р. у Женеві на міждержавній конференції була ухвалена Женевська конвенція про поліпшення долі поранених у діючих арміях, якою передбачалося надання допомоги пораненим і визначався нейтралітет медичних служб на полі бою. Саме ця конвенція запровадила Червоний Хрест у якості захисної емблеми. З цієї конвенції починається історія сучасного міжнародного гуманітарного права, основним «янголом-охоронцем» якого є МКЧХ.

3. Подальший розвиток МГП проходив у двох напрямках. У Женеві ухвалювались конвенції, які торкались переважно захисту жертв війни (осіб, які не є комбатантами, та осіб, які припинили брати участь у конфлікті). Цей напрямок отримав назву «право Женеві». Другий напрямок, й відповідно підгалузь МГП - «правом Гааги», яке забороняло або обмежувало застосування конкретних методів та засобів ведення війни. Розрізнення між «правом Женеві» та «правом Гааги» загалом утратило «свою важливість після прийняття у 1977 року двох додаткових протоколів до Женевських конвенцій про захист жертв війни, які стосуються обох цих течій МГП.

4. Починаючи з 1864 р. здійснювалося регулярне виправлення та доповнення договорів «права Женеві» з урахуванням реальних подій останніх збройних конфліктів: 1) норми про захист поранених, що містяться в Женевській конвенції 1864 р., переглядались у 1906, 1929, 1949 та 1977 рр.; розширювався перелік категорій жертв війни, які отримують захист за МГП: спочатку лише поранені військовослужбовці (1864 р.), потім – хворі комбатанти (1868 р.) та особи, що зазнали корабельної аварії (1899 р.), потім – військовополонені та цивільні особи на окупованих територіях (1899 р.) та, нарешті, все цивільне населення супротивника (1949 р.); 3) значний вплив на «право Женеві» справила Перша та Друга світові війни, після яких були прийняті Женевські конвенції про захист жертв війни відповідно 1929 р. (Женевська конвенція про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях, 1929 р.; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, 1929 р.) та 1949 р. (I Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, 1949 р.; II Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі, 1949 р.; III Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, 1949 р.; IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р.).

5. Розвиток «права Гааги» розпочався переважно з Першої конференції миру 1899 р., на якій було укладена Конвенція (II) про закони та звичаї сухопутної війни, 1899 р. Подальший розвиток «права Гааги» відбувався шляхом деталізації загальних правил ведення війни (Конвенція (IV) про закони та звичаї сухопутної війни з додатком: Положення про закони та звичаї сухопутної війни, 1907 р.), регламентації морської війни (Гаазькі конвенції 1907 р.; Лондонський протокол про підводну війну 1936 р.); обмеження засобів ведення війни (Женевський протокол про заборону застосування удушливих, отруйних або інших газів, а також бактеріологічних способів ведення війни, 1925 р.; Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення, 1972 р.; Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірні ушкодження або мають не вибіркову дію, 1980 р.; Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування запасів хімічної зброї та її знищення, 1993 р.; Конвенція про заборону застосування, накопичення, виробництва і розповсюдження протипіхотних мін та їх знищення, 18 вересня 1997 р.).

6. Основу сучасного МГП складають чотири Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. (I Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, 1949 р.; II Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі, 1949 р.; III Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, 1949 р.; IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р.) з трьома Додатковими протоколами до них (Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 р.; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру (Протокол II), 1977 р.; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової розпізнавальної емблеми (Протокол III), 2005 р.).

Хід заняття 1

КРОК 1. (5 хв.)

1. Перегляньте з учнями/-цями відео «История замысла». URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=hV-RwMLuy28>

КРОК 2. (35 хв.)

ВАРІАНТ 1. (СПРОЩЕНИЙ)

1. Об'єднайте учнів/-ць у групи по 4 особи.
2. Роздайте кожній групі зображення (Додаток 1).
3. Учніам/-цям необхідно за допомогою отриманої під час перегляду відео інформації пронумерувати в хронологічному порядку зображення в Додатку 1.

Деякі зображення є символічними, тому саме група домовляється про те, який зміст у них вкладає. (Час на виконання – 20 хв.)

4. Попросіть групи пояснити логіку виконання завдання. (10 хв.)

ВАРІАНТ 2.

1. Об'єднайте учнів/-ць у 2-3 групи. Роздайте набір карток з різними зображеннями.
2. Поясніть, що їм необхідно із запропонованих візуальних джерел скласти експозицію музейної зали, в якій розповідається про історію МГП (Додаток 2). Потім представнику групи буде потрібно провести екскурсію для відвідувачів по цій експозиції.

Поясніть, що використовувати запропоновані візуальні джерела вони можуть по бажанню. Використовувати всі джерела необов'язково.

Деякі зображення є символічними, тому саме група домовляється про те, який зміст у них вкладає. (Час на виконання – 20 хв.)

3. Представлення результатів і проведення екскурсій за створеними експозиціями – 20 хв.

ОБГОВОРЕННЯ (5 хв)

Запитання для учнів/-ць:

- **Який отриманий досвід для вас є новим і корисним?**

Хід заняття 2

КРОК 1. (10 хв.)

1. Перегляньте з учнями/-цями відео «Нормы Международного гуманитарного права». URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=sXfgswioDa0>
2. Попросіть учнів/-ниць під час перегляду знайти відповіді на питання:
  - **Для чого були створені норми МГП?**
  - **Кого вони захищають?**
  - **Про які обмеження щодо засобів і методів ведення війни йде мова у відео?**

КРОК 2. (25 хв.)

1. Ознайомте учнів/-ць з назвами та сутністю Конвенцій, які містять норми МГП. Коротко поясніть їм значення понять «право Женеви» та «право Гааги».
2. Об'єднайте учнів/-ниць у групи. Роздайте картки (Додаток 3).

Групи повинні співставити зображення з відповідними картками де написані назви конвенцій, що регулюють ці питання та пояснити свій вибір.
3. Ознайомте учнів/учениць із прикладами історії (Додаток 4). Запропонуйте методом «займи позицію» визначити, чи є методи або засоби ведення війни, описані в ситуації, забороненими. Учні/-ці займають позицію біля табличок «Так», «Ні», «Не визначився». Пояснюють своє рішення.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (10 хв.)

Запитання для учнів/-ць:

- **Як і чому виникло міжнародне гуманітарне право?**
- **Що для вас було найбільш цікавим під час вивчення теми?**

1,8 мільйонів людей отримали допомогу	835 000 людей отримали допомогу, у тому числі послуги з фізичної та психологічної реабілітації	950 000 людей отримали доступ до чистої води та поліпшеної інфраструктури	40 000 родинних відвідувань організовано для палестинців у ізраїльських в'язницях

1,8 мільйонів людей отримали допомогу	835 000 людей отримали допомогу, у тому числі послуги з фізичної та психологічної реабілітації	950 000 людей отримали доступ до чистої води та поліпшеної інфраструктури	40 000 родинних відвідувань організовано для палестинців у ізраїльських в'язницях

**ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ
ПРО ЗАХИСТ ЖЕРТВ
ВІЙНИ** від 12 серпня 1949 р.

ДІЯЛТОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ від 12 серпня 1949 р., ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ МЕЖАРОДНИХ ЗБОРОНИХ КОНФЛІКТІВ, від 8 червня 1977 р.	ДІЯЛТОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ від 12 серпня 1949 р., ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ ЗВЕРНИХ КОНФЛІКТІВ НЕМЕЖАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ, від 8 червня 1977 р.	ДІЯЛТОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ від 12 серпня 1949 року, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛТОВОЇ ВІСНИМНОЇ ЄДИНОСТІ від 8 грудня 2005 року

Конвенція про заборону застосування,
накопичення, виробництва і
розповсюдження протипіхотних мін та їх
знищення, 18 вересня 1997 р.

Конвенція про заборону розробки,
виробництва, накопичення і застосування
запасів хімічної зброї та її знищення,
1993 р.

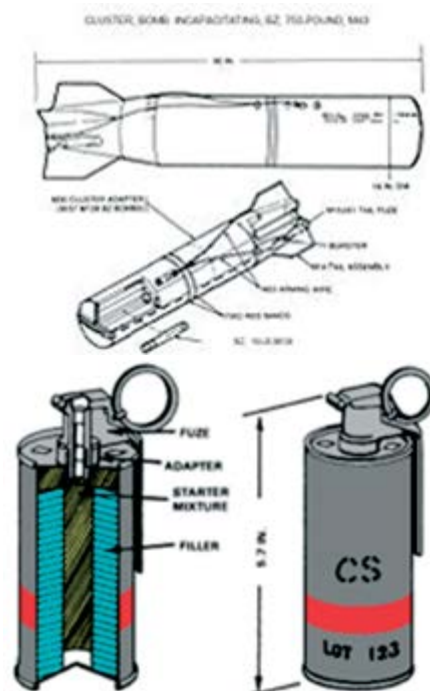
Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірні ушкодження або мають не вибірккову дію, 1980 р.

Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення, 1972 р.

Женевський протокол про заборону застосування удушливих, отруйних або інших газів, а також бактеріологічних способів ведення війни, 1925 р.

Лондонський протокол про підводну війну
1936 р.

Ситуація 1.

Бій під Крутами відбувся 29 січня 1918 біля залізничної станції Крути (між Бахмачем та Ніжином).

Бій закінчився організованим відступом українських частин потягом. При цьому, ймовірно, українські війська, відступаючи, забрали з собою тіла своїх товаришів та поранених (поховань в районі місця бою не виявлено).

У полон до більшовиків під час бою потрапили 7 поранених студентів, які були відправлені до Харкова. Ще 27 студентів під час відступу у темряві потрапили до рук більшовиків. Розлючені великими втратами «червоні» кували і стратили студентів. Гімназист Пипський перед розстрілом почав співати гімн «Ще не вмерла Україна», інші студенти його підтримали. Після розстрілу більшовики не дозволяли селянам поховати тіла загиблих. Тіла страчених були поховані місцевим священиком на кладовищі с. Печі.

Ситуація 2

З початком Першої Світової війни у Німеччині інтенсифікувалась розробка хімічної зброї і перші спроби її застосування були здійснені в жовтні 1914 року, однак використання каністр зі сльозогінним газом на полі бою виявилось неефективним. У січні 1915 року на Східному фронті німці застосували більш отруйний ксилілбромід, однак, із-за сильних морозів більша частину газу замерзла. Проте російське командування повідомило про більш ніж тисячу загиблих від нової зброї.

22 квітня 1915 року під час 2-ї битви біля Іпру німецьке командування провело одну з небагатьох своїх атак. Позиції супротивника були обстріляні артилерійськими снарядами, але замість очікуваної атаки німецької піхоти дві французькі дивізії були виведені з ладу хлором, що вивільнявся з хімічних снарядів і заповнив траншеї французької оборони.

Ситуація 3

Насуваються сутінки. Дюнан добирається до Кастільйоне⁸. У містечку панують сум'яття і плутанина, воно все заповнено солдатами, пораненими в страшній битві. Дев'ять тисяч чоловік лежать на вулицях, площах, у церквах. Ось вона - зустріч з жахами війни, раптова і жорстока.

Дюнан заходить до церкви. Скрізь лежать поранені. Одні тихо стогнуть або вже байдужі до всього, інші кричать від болю. У нефі церкви рояться хмари мух, все навкруги просякнуто смородом випорожнень і гниючої людської плоті.

У Дюнана немає ніяких медичних знань. Він намагається промити рани, накласти, як уміє, пов'язки і зручніше влаштувати поранених, що лежать покотом долі, на голій підлозі. Нещасних мучить спрага. Дюнан поспішає до фонтану і приносить їм води. Він вислуховує останні бажання вмираючих, намагається втішити їх на порозі смерті. Він просить кількох місцевих жінок допомогти йому. Спочатку вони бояться доглядати за пораненими французами: раптом повернуться австрійці і суворо покарають за допомогу солдатам ворога. Але Дюнану вдається переконати їх в тому, що перед лицем страждань усі рівні і зараз ніщо інше не має значення. Незабаром вони починають повторювати слідом за ним: «Tutti Fratelli» («всі ми - брати»).

Але разом з співчуттям у серці Дюнана зростає й інше почуття: обурення. З вуст усіх цих поранених, від яких він не відходить ні на крок, ні вдень ні вночі, одні і ті ж гіркі слова: «Що ж це відбувається, пане? Ми чесно боролися, а тепер ... Тепер нас кинули напризволяще».

Саме це і вражає Дюнана найбільше: ці люди кинуті! Всього лише кілька возів, запряжених мулами, надіслані на поле бою. Вони можуть забрати далеко не всіх поранених. З настанням

⁸ Дюнан А. Воспоминание о битве при Сольферино / Пер. с фр. С. Н. Норман. М. : МККК, 2004. 64 с. URL.: <https://www.icrc.org/ru/document/vospominanie-o-bitve-pri-solferino-1904-g>

темряви на полі бою з'являються мародери і без найменшого сорому зривають з нещасних одяг. Цим солдатам судилося померти від виснаження і спраги... Солдат, який втратив здатність боротися, нікому вже більше не потрібен.

Ситуація 4

У червні 1866 року починається війна між Пруссією і Австрією⁹.

Стару Австрійську імперію відрізняє велична повільність: у Відні до цього часу не відкрито Товариство допомоги пораненим воїнам; уряд досі не приєднався до Женевської конвенції. У Пруссії справи йдуть інакше. Товариства Червоного Хреста там чудово організовані, Женевська конвенція відома всім. Незабаром різниця стане помітною. В одній армії медична служба не справляється зі своїми завданнями, в іншій - на допомогу військовим лікарям і санітарам приходять численні добре підготовлені і відмінно оснащені бригади. Пруський уряд ретельно дотримується норм Женевської конвенції, не вимагаючи, щоб противник чинив так само. Результат - врятовані людські життя. Він такий красномовний, що ще до закінчення цієї війни, що тривала сім тижнів, Австрія приєднується до Женевської конвенції.

Переможна армія, яка повернулася з Богемії, з тріумфом вступає в Берлін. Місто охоплене радістю. Армія проходить маршем під тріумфальними арками і прапорами. У королівській ложі, на тлі яскравих мундирів, виділяється фігура в чорному сюртуку: це Анрі Дюнан. Він прибув до столиці Пруссії на запрошення королеви Августи, яка особисто доглядала за пораненими і своїми очима бачила благотворні наслідки роботи, що проводиться під знаком Червоного Хреста.

Ситуація 5

У роки Першої світової війни біля 8 мільйонів людей стали військовополоненими¹⁰. Але всі країни, що брали участь у війні, у тому числі імперська Росія, взяли на себе зобов'язання дотримуватись статей Гаазької конвенції щодо військовополонених. Сім'ї військовополонених колишньої царської армії отримували грошову допомогу до квітня 1922 року, коли завершився обмін військовополоненими Першої світової війни. Колишнім військовополоненим, що продовжували служити в армії, час перебування у полоні підлягав зарахуванню у строк безперервної служби, якщо було доказано, що вони використали всі засоби уникнення полону чи інтернування.

⁹ Дюнан А. Воспоминание о битве при Сольферино / Пер. с фр. С. Н. Норман. М. : МККК, 2004. 64 с. URL.: <https://www.icrc.org/ru/document/vospominanie-o-bitve-pri-solferino-1904-g>

¹⁰ Пустовіт Г. Полон як тест на цивілізованість. URL.: <http://www.volynpost.com/blogs/1816-polon-iak-test-na-civilizovanist>

МОДУЛЬ 4. Принципи міжнародного гуманітарного права

Ключове питання: Який зміст мають принципи міжнародного гуманітарного права та які існують особливості їхнього застосування?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння модуля	90 хв.
Мета	Ознайомлення учнів з поняттям, змістом та особливостями застосування принципів міжнародного гуманітарного права.
Ключові ідеї та поняття	Гуманність, розрізненість, принципи міжнародного гуманітарного права.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання та розуміння принципів міжнародного гуманітарного права; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків в умовах збройного конфлікту з урахуванням принципів міжнародного гуманітарного права; - готовність до прийняття рішення про вжиття заходів на основі принципів міжнародного гуманітарного права; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки в умовах збройного конфлікту.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Інтернет ресурси: - Сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста. URL.: https://www.icrc.org - Сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні. URL.: http://ua.icrc.org/ Посібники: - Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. URL.: http://ua.icrc.org/2018/02/21/ihl-handbook-ukr/ - Международное гуманитарное право. Отвечаем на ваши вопросы. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/mezhdunarodnoe-gumanitarnoe-pravo-otvechaem-na-vashi-voprosy-0 - Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf - Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf - Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. URL.: fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf - Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 2011. 1141 с. - Исследуя гуманитарное право: Словарь. URL.: https://www.icrc.org/en/doc/what-we-do/building-respect-ihl/education-outreach/ehl/ehl-other-language-versions/ehl-russian-glossary.pdf

Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Відео: 1. Коротко про правила війни. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/pravila-voyny-10-prichin-polyubit-zhenevskie-konvencii 2. Мирные жители не являются военной целью. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/siriya-dazhe-u-voyny-est-predely 3. У раненых есть права. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=x2JfNjmp40 4. Як втримати людяність під час війни? (Основи міжнародного гуманітарного права). URL.: https://www.youtube.com/watch?v=e0Ju9bhaVaw
Підготовка вчителя до уроку	1. Роздруківки додатків 1, 2, 3, 4 у необхідній кількості. 2. Аркуші А1, А4, маркери, олівці. 3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Принципи міжнародного гуманітарного права складають його основу. Вони є найбільш загальним та зрозумілим відображенням нормативного змісту МГП.

Учні/-ці мають ознайомитися зі змістом та особливостями застосування принципів міжнародного гуманітарного права. Принципи МГП містяться у Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р. та Додаткових протоколах до них 1977 р., звичаєвому МГП, інших джерелах МГП.

Учням/-цям необхідно усвідомити, що метою застосування міжнародного гуманітарного права є забезпечення гуманності у період збройного конфлікту, а принципи МГП у найбільш загальній формі забезпечують реалізацію цієї мети. Інші норми МГП деталізують, конкретизують та відображають зміст принципів МГП.

Важливим є вміння визначати умови застосування того чи іншого принципу МГП.

Основний зміст

1. МГП є компромісом між двома основними положеннями: гуманності і військової необхідності. МГП можливо в тій мірі, в якій досягнуто баланс між ними. У кожній нормі МГП закладено компроміс між військовою необхідністю і гуманністю.

Військова необхідність допускає застосування сили лише в такій мірі і такого характеру, які необхідні, щоб домогтися законної мети конфлікту, тобто якомога скорішого повного або часткового підпорядкування ворога.

Гуманність забороняє заподіяння страждань і ушкоджень або заподіяння шкоди, які не є необхідними для досягнення законної мети конфлікту. Таким чином, МГП допускає застосування сили в тих межах, у яких це не суперечить гуманності. Цей баланс міститься у принципах МГП.

2. Існують три основні принципи МГП, які регламентують здійснення військових операцій, тобто ведення воєнних дій стороною у збройному конфлікті: принцип розрізнення; принцип пропорційності/сумірності; принцип обережності (прийняття запобіжних заходів). Вони призначені для захисту цивільних осіб від наслідків воєнних дій.

Окрім цих принципів, існує заборона заподіяння зайвих ушкоджень або страждань, яка захищає комбатантів й інші законні цілі нападу.

3. Принцип розрізнення вимагає, щоб сторони у збройному конфлікті завжди проводили розрізнення між цивільними особами і цивільними об'єктами, з одного боку, і комбатантами та військовими об'єктами з іншого. Сторона в збройному конфлікті може здійснювати напад тільки на комбатантів або військові об'єкти. Принцип розрізнення закріплений у ст. 48 ДП I та нормі 1 Звичаєвого МГП.

Ані цивільне населення, ані окремі цивільні особи не можуть зазнавати нападів, якщо і допоки вони не беруть безпосередньої участі у військових діях.

Напади повинні бути суворо обмежені військовими об'єктами і не можуть спрямовуватися проти цивільних об'єктів.

Що стосується об'єктів, то військові об'єкти обмежуються тими об'єктами, які в силу свого характеру, розташування, призначення або використання здійснюють ефективний внесок у військові дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких, за існуючих у даний момент обставин, дає певну військову перевагу.

Похідним від принципу розрізнення є заборона нападів невибіркового характеру:

- нападів, які не спрямовані на конкретні військові об'єкти (наприклад, стрілянина в різні боки, чи не спрямована на конкретний військовий об'єкт і, тим самим, яка загрожує безпеці цивільних осіб);
- нападів, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні військові об'єкти;
- нападів, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені.

4. Принцип пропорційності (сумірності) забороняє напад, який, як очікується, одночасно спричинить за собою втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і шкоди цивільним особам, які були б надмірними щодо конкретної і безпосередньої військової переваги, яку передбачається отримати.

Цей принцип означає, що конкретна і безпосередня військова перевага, здобута в результаті військової операції, повинна переважати шкоду, завдану в її ході цивільним особам та цивільним об'єктам.

Ідеться не про цілеспрямований напад на цивільних осіб чи цивільні об'єкти, що є забороненим згідно з принципом розрізнення, а про ризик випадкової шкоди цивільним особам та/або об'єктам.

5. Згідно з принципом обережності, сторона, що здійснює напад, повинна зробити все можливе, щоб упевнитися в тому, що об'єкти нападу є військовими об'єктами. Вона повинна обрати такі засоби і методи нападу, які дозволять уникнути випадкових втрат серед цивільного населення і випадкової шкоди цивільним об'єктам або, хоча б, звести їх до мінімуму. Вона повинна утримуватися від нападу, якщо здається очевидним, що викликані ним втрати або шкода будуть надмірними по відношенню до конкретної і безпосередньої військової переваги, яку передбачається отримати.

Повинно бути зроблено ефективне попередження про напади, які можуть торкнутися цивільного населення, за винятком випадків, коли обставини цього не дозволяють. Також повинні вжитися запобіжні заходи для захисту населення від наслідків нападів.

6. Заборона заподіяння надмірних ушкоджень і зайвих страждань. Заборонено застосовувати зброю, снаряди і матеріали, а також методи ведення війни, які можуть завдати надмірних ушкоджень або спричинити зайві страждання. Ця заборона відноситься конкретно до комбатантів: у ній йдеться про те, що певні види зброї заборонені, оскільки завдають комбатантам пошкодження неприйнятним чином. Хоча ця норма є загальновизнаною, існують розбіжності щодо належного способу упевнитися, чи заподіює зброя надмірних ушкоджень або зайвих страждань.

Хід заняття 1

КРОК 1. (3 хв.)

1. Перегляньте з учнями/-цями відео (37 сек.) «Мирні жителі не є військовою ціллю». URL.: https://www.youtube.com/watch?v=jSirfK_T3c8&
2. Обговоріть коротко питання:
  - **Яке значення має принцип розрізнення під час збройного конфлікту?**

КРОК 2. (за методом «Джиг-со»)(15 хв)

1. Підготуйте двосторонні картки колір/цифра (4 кольори /цифри на кожному кольорі від 1 до 4, у залежності від кількості учнів/-ць).
2. Об'єднайте учнів у 4 групи за кольорами карток.
3. Роздайте кожній групі картку зі змістом одного з принципів МГП (Додаток 1).
4. Попросіть їх ознайомитися зі змістом принципу МГП, а потім зобразити його у вигляді постера за допомогою малюнків, символів тощо. Постер повинен відображати сутність та ключові ідеї принципу. На виконання завдання – 15 хв.

КРОК 3. (за методом «Карусель»)(12 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у групи за номерами.
2. Роздайте в кожную групу створені постери. Попросіть тих, хто був дотичний до його створення, розкрити за допомогою постера зміст принципу МГП, втіленого у ньому.
Потім групи передають постери по колу за годинниковою стрілкою і працюють з наступним постером. Робота продовжується, поки всі групи не опрацюють по 4 постера.
На виконання даного етапу – 12 хв. (1 постер – 3 хв.)

КРОК 4. (10 хв)

Для розуміння того, наскільки зміст принципів зрозумілий/не зрозумілий учням/-цям, попросіть їх пояснити зміст принципу МГП за допомогою лише постера (це повинна бути особа, яка не працювала в групі над його створенням).

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв)

Запитання для учнів/-ць:

- **Чи все було зрозумілим?**
- **Чи залишились запитання?**
- **Чи легко/важко було працювати на різних етапах виконання завдань?**

Хід заняття 2

КРОК 5. (15 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у 4-6 груп. Роздайте в групи картки (Додаток 2) та попросіть їх подумати і визначити, що саме із зображеного є, на їхню думку, воєнними об'єктами, воєнними цілями або не є такими взагалі.

2. Кожна група має придумати 2 задачі-ситуації з одним зображенням, в яких:

- **зображений об'єкт стає воєнною ціллю;**
- **зображений об'єкт перестає бути воєнною ціллю.**

3. Групи обмінюються ситуаціями. Визначають відповіді – де воєнна ціль, а де – ні, аргументують думку. (Можна додати пару ситуацій на закріплення від учителя – наприклад про рибалку, одягненого в камуфляж, що робить його схожим з комбатантом).

4. Обговорення:

- **Що нового дізнались?**
- **Які висновки можемо зробити?**

КРОК 6. (15 хв)

1. Об'єднайте учнів/-ць у групи по 13 осіб. Роздайте кожній групі набір карток зі словами/словосполученнями (Додаток 3). Кожному учню/-ці в групі – одна картка.

2. Поясніть, що кожна група із цих карток має скласти визначення поняття «воєнний об'єкт» і вишикуватись у шеренгу так, щоб цілісне визначення можна було прочитати.

Завдання виконується на швидкість. Група, яка першою підготувалась, стає в шеренгу, а потім коли інші групи будуть готові, відкриває і пояснює свій результат. Кожен учасник/-ця групи має пояснити значення слова/словосполучення, яке тримає.

КРОК 7. (10 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у пари. Роздайте їм окремі норми МГП (Додаток 4).

Попросіть їх подумати, який принцип МГП відображений у нормі, яку вони отримали.

2. На підлозі, чи в різних кутах класної кімнати причепіть аркуші А1 з назвами принципів МГП. Учні/-ці повинні прикріпити «свою» норму до конкретного принципу.

3. Після того, як усі пари визначаться з вибором, запропонувати іншим походити й ознайомитись із результатом роботи класу. Обговорити чи погоджуються з результатами? Чому? Чи варто щось змінити? Для чого виконували це завдання? Якою, на їхню думку, була його основна мета?

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв.)

- **Який зміст мають принципи міжнародного гуманітарного права та які існують особливості їхнього застосування?**

Попросіть учнів/-ць показати на уявній шкалі від підлоги до висоти зросту яким було і наскільки виросло розуміння змісту та особливостей застосування міжнародного гуманітарного права впродовж вивчення цієї теми.

Принцип розрізнення

Сторони у збройному конфлікті завжди повинні проводити розрізнення між цивільними особами і цивільними об'єктами, з одного боку, і комбатантами і військовими об'єктами, з іншого. Сторона в збройному конфлікті може здійснювати напад тільки на комбатантів або військові об'єкти. Ні цивільне населення, ні окремі цивільні особи не можуть зазнавати нападів, якщо і поки вони не беруть безпосередньої участі у військових діях.

Принцип пропорційності (сумірності)

Забороняються напади, від яких можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірними порівняно з очікуваною конкретно та безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати.

Принцип обережності

Сторона, що здійснює напад, повинна зробити все можливе, щоб упевнитися, що об'єкти нападу є військовими цілями. Вона повинна обрати такі засоби і методи нападу, які дозволять уникнути випадкових втрат серед цивільного населення і випадкової шкоди цивільним об'єктам або хоча б звести їх до мінімуму. Вона повинна утримуватися від нападу, якщо здається очевидним, що викликані ним втрати або шкода будуть надмірними по відношенню до конкретної і безпосередньої військової переваги, яку передбачається отримати.

Заборона заподіяння надмірних ушкоджень і зайвих страждань.

Заборонено застосовувати засоби і методи ведення воєнних дій, які можуть заподіяти надмірну шкоду або завдати надмірні страждання.

¹¹ Зображення та фото: google.com

військові об'єкти
обмежуються тими об'єктами,
які в силу свого характеру,
розташування,
призначення
або використання
здійснюють ефективний внесок
у військові дії
і повне або часткове руйнування,
захоплення
чи нейтралізація яких
за існуючих в даний момент обставин
дає певну військову перевагу

Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права

Розрізнення між цивільними особами та комбатантами

Норма 1. Сторони збройного конфлікту завжди повинні розрізняти цивільних осіб та комбатантів. Напади можуть бути спрямовані лише проти комбатантів. Напади не повинні спрямовуватися проти цивільних осіб. [МЗК/НМЗК]

Норма 2. Забороняються акти насилля або погрози насиллям, основною метою яких є тероризування цивільного населення. [МЗК/ НМЗК]

Норма 3. Всі особи, що входять до особового складу збройних сил сторони конфлікту, є комбатантами, окрім медичного та духовного персоналу. [МЗК]

Норма 4. Збройні сили сторони конфлікту складаються з усіх організованих збройних сил, груп та формувань, які перебувають під командуванням особи або осіб, відповідальних перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих. [МЗК]

Норма 5. Цивільні особи – це особи, які не входять до особового складу збройних сил. Цивільне населення складається з усіх осіб, що є цивільними особами. [МЗК/НМЗК]

Норма 6. Цивільні особи перебувають під захистом від нападів, окрім випадків, коли і доки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. [МЗК/НМЗК]

Розрізнення між цивільними об'єктами та військовими цілями

Норма 7. Сторони конфлікту завжди повинні розрізняти цивільні об'єкти та військові цілі. Напади можуть спрямовуватися лише на військові цілі. Напади не повинні спрямовуватися на цивільні об'єкти. [МЗК/НМЗК]

Норма 8. Що стосується об'єктів нападу, то військові цілі обмежуються тими об'єктами, які за своєю сутністю, розташуванням, метою чи способом використання ефективно сприяють веденню військових дій і чиє часткове або повне зруйнування, захоплення або нейтралізація в обставинах, що склалися на конкретний момент часу, надає явну військову перевагу. [МЗК/НМЗК]

Норма 9. Цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не належать до військових цілей. [МЗК/НМЗК]

Норма 10. Цивільні об'єкти перебувають під захистом від нападів, окрім випадків і протягом того часу, коли вони стають військовими цілями. [МЗК/НМЗК]

Напади невибіркового характеру

Норма 11. Напади невибіркового характеру заборонені. [МЗК/ НМЗК]

Норма 12. До нападів невибіркового характеру належата) напади, не спрямовані на конкретну військову ціль; б) напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль; або с) напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як того вимагає міжнародне гуманітарне право; і які, таким чином, у кожному такому випадку влучають без розрізнення у військові цілі та цивільних осіб чи цивільні об'єкти. [МЗК/НМЗК]

Норма 13. Забороняються напади з використанням будь-яких методів чи засобів, коли як єдина військова ціль розглядається ряд військових цілей, що явно розрізнені та відокремлені одна від одної та розташовані у місті, селі чи на іншій території, на якій щільно проживає цивільне населення або сукупно розташовані цивільні об'єкти. [МЗК/НМЗК]

Дотримання принципу пропорційності при нападі

Норма 14. Забороняються напади, від яких можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірними порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати. [МЗК/НМЗК]

Запобіжні заходи під час здійснення нападу

Норма 15. Під час проведення військових операцій необхідно постійно дбати про безпеку цивільного населення, цивільних осіб та цивільних об'єктів. Слід ужити усіх практично можливих заходів, щоб уникнути випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб та пошкодження цивільних об'єктів або принаймні звести такі випадки до мінімуму. [МЗК/НМЗК]

Норма 16. Кожна сторона конфлікту повинна робити все практично можливе, щоб пересвідчитись у тому, чи спрямовані їхні напади на військові цілі. [МЗК/НМЗК]

Норма 17. Кожна сторона конфлікту повинна вживати всіх можливих запобіжних заходів щодо вибору засобів та методів ведення воєнних дій з метою уникнення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб та випадкового завдання шкоди цивільним об'єктам або у будь-якому разі мінімізації таких випадків. [МЗК/НМЗК]

Норма 18. Кожна сторона конфлікту повинна робити все практично можливе для того, щоб оцінити, чи можна очікувати від нападу спричинення випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, або поєднання таких наслідків, які були б надмірні порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати. [МЗК/НМЗК]

Норма 19. Кожна сторона конфлікту повинна робити все практично можливе, щоб відмінити або зупинити напад, якщо стає очевидним, що він спрямований не на військову ціль або що від нападу можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб, випадкового пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірні порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

Норма 20. Кожна сторона конфлікту повинна надавати ефективне попереднє повідомлення про напади, які можуть торкнутися цивільного населення, окрім випадків, коли обставини не дозволяють цього. [МЗК/НМЗК]

Норма 21. Якщо можливий вибір між кількома військовими цілями для досягнення рівноцінної військової переваги, потрібно обирати ту, від нападу на яку можна очікувати створення найменшої небезпеки для життя цивільних осіб та для цивільних об'єктів. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

Запобіжні заходи щодо наслідків нападу

Норма 22. Сторони конфлікту повинні вжити всіх практично можливих запобіжних заходів для захисту цивільного населення та 23 цивільних об'єктів, які вони контролюють, від наслідків нападів. [МЗК/НМЗК]

Норма 23. Кожна сторона конфлікту повинна у максимально можливій мірі уникати розміщення військових цілей у межах або поблизу густонаселених районів. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

Норма 24. Кожна сторона конфлікту повинна у максимально можливій мірі перемістити цивільних осіб та цивільні об'єкти, які вона контролює, з районів, де такі об'єкти розташовані у безпосередній близькості від військових цілей. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

МОДУЛЬ 5. Гуманітарні організації, що надають допомогу у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій

Ключове питання: Якими є завдання, функції та форми діяльності гуманітарних організацій у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння модуля	90 хв.
Мета	Ознайомлення учнів з системою та функціями гуманітарних організацій, які діють у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій, правилами гуманітарного доступу, правилами пошуку гуманітарної допомоги.
Ключові ідеї та поняття	Гуманітарні організації, гуманітарна допомога та захист у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій, гуманітарний доступ.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання та розуміння мети, завдань, а також системи діяльності/функціонування гуманітарних організацій у період збройного конфлікту; - вміння застосовувати набуті знання для пошуку та отримання гуманітарної допомоги та захисту в період збройного конфлікту; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків при пошуку, прийнятті гуманітарної допомоги та участі у сприянні діяльності гуманітарних організацій; - готовність до прийняття рішення про вжиття заходів, зважаючи на обставини в умовах гуманітарної кризи, участі у волонтерському русі; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки в умовах гуманітарної кризи.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Інтернет ресурси: Сайт Організації Об'єднаних Націй. URL.: http://www.un.org. Сайт Міжнародної організації з міграції. URL.: http://www.iom.org.ua/ua Сайт Представництва ЮНЕЙДС в Україні. URL.: https://unaids.org.ua/ua/about-unaids/diyalnist-v-ukrajini/predstavnytstvo-yuneids-v-ukrajini Сайт Фонду ООН у галузі народонаселення. URL.: https://ukraine.unfpa.org/ Сайт Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. URL.: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/ Сайт ООН Жінки. URL.: http://eca.unwomen.org/ru/where-we-are/ukraine Сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН. URL.: http://www.fao.org/countryprofiles/index/ru/?iso3=UKR Сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL.: http://www.euro.who.int/en/countries/ukraine/who-country-office Сайт Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. URL.: https://www.ohchr.org/RU/Countries/ENACARegion/Pages/UIndex.aspx Сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. URL.: http://www.unhcr.org/ua Сайт Управління Організації Об'єднаних Націй з обслуговування проектів. URL.: http://un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/4116-yunops-vidkryvaie-novyi-ofis-v-ukrajini Сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста. URL.: https://www.icrc.org Сайт Міжнародний Комітет Червоного Хреста в Україні. URL.: http://ua.icrc.org/ Сайт Світового банку в Україні: http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine

Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Сайт Офісу ООН з Координації Гуманітарних Питань. URL.: http://www.unocha.org/ Сайт Офісу Ради Європи в Україні. URL.: https://www.coe.int/uk/web/kyiv Сайт Представництва Європейського Союзу в Україні. URL.: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk Сайт Координатор проектів ОБСЄ в Україні. URL.: https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine Сайт Товариства Червоного Хреста України. URL.: https://redcross.org.ua/ru/ Сторінка Fesebook Данська Рада у справах біженців DRC-DDG Ukraine @ drcddgua Сторінка Fesebook Представництво Норвезької Ради у справах біженців в Україні: @ua.nrc.no Сайт Мальтійської Служби Допомоги. URL.: http://malteser.com.ua/ Посібники: Гуманитарная Хартия и минимальные стандарты, применяемые при оказании гуманитарной помощи. URL.: http://www.ssu.kiev.ua/admin/fckeditor/editor/filemanager/connectors/php/userfiles/Sphere_Handbook_2011_Russian(1).pdf Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А.П. Бущенко / Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 54 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Press_Humanitarian_aid_reportUKR.pdf Команда ООН на сході України. URL.: http://www.un.org.ua/images/un_booklet-ukr.pdf Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гелсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf Питання, що часто задаються, та Словник виразів та термінів стосовно гуманітарного доступу. URL.: http://ua.icrc.org/2016/06/17/822/ Відео: «Міжнародні організації». ООН. Діяльність в Україні. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=GrGiqkOkQig Вместе во имя гуманности. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/red-cross-red-crescent-movement-partners-humanity Country Humanitarian Funds: Make your aid truly life-saving. URL.: https://youtu.be/vgB77HMOKGM FAO 70th Anniversary – 1945-1955. URL.: https://youtu.be/WoSnO2BdVVs Ukraine - 6 Things You Need to Know. URL.: https://youtu.be/1FThUIL8SeQ The importance of community engagement during a crisis. URL.: https://youtu.be/LG2maTqCqOw Why evaluations matter to you? URL.: https://youtu.be/bjevlB8laaU
Підготовка вчителя до уроку	1. Роздруківки додатків 1, 2, 3 у необхідній кількості. 2. Аркуші А1, А4, маркери, олівці. 3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Під час надзвичайних ситуацій та ситуацій, які загрожують життю і здоров'ю людини, у тому числі і збройного конфлікту, міжнародні урядові та неурядові організації діють скоординовано задля надання необхідної допомоги. Кожна міжнародна міжурядова організація має свій власний мандат, який є похідним від її установчих документів. Однак, така діяльність входить у компетенцію значної кількості міжнародних організацій.

Здобувачі освіти мають ознайомитися із системою гуманітарних організацій, до якої входять міжнародні урядові організації (ООН, Всесвітня організація охорони здоров'я та ін.) та міжнародні неурядові організації (Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Лікарі без кордонів та ін.).

Учням/-цям важливо зрозуміти, що у випадку збройного конфлікту або іншої надзвичайної ситуації, міжнародні організації діють відповідно до кластерного підходу ООН, який передбачає конкретний алгоритм дій.

Учням/-цям важливо навчитись розрізняти та визначати необхідний кластер для отримання певного виду гуманітарної допомоги чи захисту, а також визначити відповідальну за даний напрямок міжнародну організацію чи інституцію.

Також треба звернути окрему увагу на логотипи організацій та їхні розпізнавальні знаки / емблеми задля їхньої ідентифікації та визначення виду діяльності з надання гуманітарної допомоги чи захисту під час збройного конфлікту.

Основний зміст

1. Значну роль із захисту жертв війни та подолання гуманітарних наслідків збройних конфліктів відіграють різноманітні організації: міжурядові та неурядові, міжнародні та національні. Їх об'єднує наявність права на гуманітарний доступ¹², права, обсяг якого залежить від статусу та мандату організації, а також застосованих норм міжнародного гуманітарного права.

Серед цих організацій є міжурядові, які діють відповідно до свого статуту та наданому у конкретній місії мандату¹³, які визначають статус цих місій та делегацій. У період збройних конфліктів ці організації взаємодіють між собою на основі кластерного підходу, відповідно до якого кожна з них спеціалізується на конкретному напрямку здійснення гуманітарних дій.

Друга група – це неурядові організації, що входять до системи Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. До компонентів Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця відносяться МКЧХ, Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та національні товариства Червоного Хреста чи Червоного Півмісяця, які є недержавними організаціями зі спеціальним статусом у період збройного конфлікту.

Перш за все це, стосується Міжнародного Комітету Червоного Хреста, повноваження та функції якого відображені, серед іншого, у Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р. та Додаткових протоколів до них 1977 р. МКЧХ забезпечує координацію дій компонентів Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у період збройного конфлікту.

До третьої групи належать інші різноманітні неурядові організації, що забезпечують підтримку та гуманітарну допомогу населенню у період збройного конфлікту, наприклад, Норвезька рада у справах біженців, Данська Рада у справах біженців.

2. Різний правовий статус та мандат організацій породжує труднощі щодо координації діяльності з надання гуманітарної допомоги під час надзвичайних/кризових ситуацій, що зумовило необхідність проведення гуманітарної реформи системи ООН.

¹² Гуманітарний доступ – можливість отримати допомогу та захист під час збройного конфлікту та надзвичайної ситуації, а також можливість отримання товарів та послуг, необхідних для виживання та здоров'я під час збройного конфлікту та надзвичайної ситуації, у спосіб, що відповідає основним гуманітарним принципам.

¹³ Мандат міжнародної організації – це повноваження організації встановлені відповідною угодою чи документом. Мандат міжнародної організації визначає її функції та напрями діяльності.

Для поліпшення надання своєчасної та ефективної гуманітарної допомоги і забезпечення синергетичного ефекту на універсальному рівні був використаний кластерний підхід. Він був запропонований у рамках гуманітарної реформи в ООН у 2005 р.

Наслідком гуманітарної реформи стало виділення одинадцяти кластерів. Кластер – це група установ, організацій та/або інститутів, взаємозалежних своїми відповідними мандатами, які разом працюють над досягненням спільних цілей під час збройного конфлікту чи надзвичайної ситуації. Метою кластерного підходу є посилення готовності і технічного потенціалу всієї системи ООН для вжиття заходів у відповідь на надзвичайні ситуації шляхом чіткого визначення лідерства між міжнародними урядовими організаціями та поліпшенням звітності та прозорості цих дій.

Під час надзвичайної/кризової ситуації кластерний підхід передбачає наступний алгоритм дій: у разі кризи Координатор надзвичайної допомоги ООН від імені Генерального секретаря ООН і після консультування з Міжорганізаційним постійним комітетом (МПК) призначає Координатора з гуманітарних питань (КГП); у відповідній державі/регіоні КГП відповідає за координацію гуманітарної діяльності групи МПК – організацій ООН та міжнародних неурядових організацій – при консультуванні з національними органами влади та Координатором ООН з надзвичайної допомоги.

Кластерний підхід ООН використовується «у разі раптового виникнення нової великомасштабної надзвичайної ситуації, що вимагає багато секторного реагування за участю широкого кола міжнародних гуманітарних учасників, кластерний підхід повинен використовуватися з самого початку планування та організації міжнародного реагування».

Діяльність міжнародних організацій щодо надання гуманітарної допомоги під час надзвичайних/кризових ситуацій розподіляється наступним чином:

1. за діяльність у сфері сільського господарства керівництво глобальних кластерів несе Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (далі – ФАО);
2. за управління таборами – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) та Міжнародна організація з міграції (далі – МОМ);
3. за ранні етапи відновлювальних робіт – Програма розвитку ООН (далі – ПРООН);
4. за освіту – Дитячий фонд ООН (далі – ЮНІСЕФ) та міжнародна неурядова організація «Врятуємо дітей»;
5. за аварійні укриття – УВКБ ООН та Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (відповідальний за скликання);
6. за охорону здоров'я – Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ) та 32 гуманітарні партнерські установи;
7. за харчування – ЮНІСЕФ;
8. за захист – УВКБ ООН та Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ) і ЮНІСЕФ;
9. за телекомунікації – Управління ООН з координації гуманітарних справ (далі – УКГП) та ЮНІСЕФ;
10. за водопостачання та санітарію – ЮНІСЕФ¹⁴.

Гуманітарна координаційна система включає три основних компоненти процесів і механізмів:

- геополітичний аналіз і планування для визначення необхідності призначення КГП;
- підбір персоналу, професійне навчання тощо;
- політична, технічна та адміністративна підтримка роботи КГП на місцях.

¹⁴ Что такое Кластер здравоохранения? URL.: <http://www.who.int/hac/about/faqs/ru/index3.html>

3. Організації системи ООН у період збройних конфліктів діють з гуманітарною місією відповідно статутних документів та мандатів, відповідних угод з приймаючою державою.

Організації системи ООН в Україні представлені 18 фондами, програмами та спеціалізованими установами серед яких: Всесвітня продовольча програма (WFP), Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Програма розвитку ООН (UNDP), Програма волонтерів ООН (UNV), Програма «ООН-Жінки» (UN Women), Продовольча та сільськогосподарська організація (FAO) Міжнародне агентство з атомної енергетики (IAEA), Міжнародна фінансова корпорація (IFC), Міжнародна організація праці (ILO), Міжнародний валютний фонд (IMF), Міжнародна організація з міграції (IOM), Об'єднана Програма ООН з ВІЛ/СНІДу (UNAIDS), Офіс з координації гуманітарних ситуацій (UNOCHA), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC), Світовий Банк (World Bank), Фонд народонаселення ООН (UNFPA). Ці установи здійснюють свою діяльність відповідно до їхнього мандату, узгоджуючи її із загальною стратегією ООН в Україні. Основні напрями роботи установ ООН в Україні: гуманітарне реагування шляхом надання допомоги постраждалим від конфлікту регіонам і внутрішньо переміщеним особам; відновлення, стабілізація та реабілітація Сходу України та інших регіонів; підтримка довгострокових загальнонаціональних реформ управління задля забезпечення верховенства права і зміцнення соціальної стабільності та демократичного управління в Україні; консультування та надання допомоги урядові України у виконанні рекомендацій механізмів ООН з прав людини, включаючи ті, що містяться в доповідях Місії ООН з прав людини в Україні.

4. Міжнародний Комітет Червоного Хреста як нейтральна установа, чия гуманітарна діяльність здебільшого здійснюється під час міжнародних та інших збройних конфліктів, а також під час внутрішніх безпорядків і заворушень, намагається завжди забезпечувати захист і допомогу жертвам таких подій та їхніх прямих наслідків як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення.

5. Міжнародна Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця очолює і координує міжнародну допомогу, яку надають національні товариства жертвам збройних конфліктів, стихійних лих і техногенних катастроф, біженцям, а також органам охорони здоров'я у надзвичайних ситуаціях. В Україні діє представництво Міжнародної Федерації товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

6. Товариство Червоного Хреста України є неприбутковою добровільною гуманітарною всеукраїнською громадською організацією. Метою діяльності ТЧХУ є попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійного лиха, катастроф та аварій, надання допомоги медичній службі Збройних Сил і органам охорони здоров'я, сприяння органам державної влади України у їх діяльності в гуманітарній сфері.

7. До міжнародних неурядових організацій, які діють з гуманітарною місією у період збройного конфлікту, належить широке коло міжнародних неурядових організацій у гуманітарній сфері, серед яких «Лікарі без кордонів» (Médecins Sans Frontières (MSF)), «Карітас» (Caritas), «Міжнародний медичний корпус» (International Medical Corps), Мальтійська Служба Допомоги та ін. Діяльність міжнародних неурядових організацій визначається законодавством держави реєстрації організації, також у ряді випадків укладаються меморандуми про співпрацю між організацією та відповідним міністерством/відомством держави.

Хід заняття 1

КРОК 1. (15 хв)

1 Попросіть учнів намалювати символ або написати слово, з яким у них асоціюються проблеми, що виникають для цивільного населення під час збройного конфлікту. Сформулюйте з них візуальну «хмару», під час якої учні озвучують що зображено і чому. Обговоріть, чому саме ці ситуації вони вважають проблемними.

2. Зафіксуйте озвучені проблеми на фліпчарті. Запропонуйте разом доповнити список (ця діяльність потрібна у випадку, якщо у більшості груп буде зображена однакова проблема і тоді наступне завдання треба буде інакше будувати, а так вже буде орієнтовний перелік проблем та розуміння того, як учні розуміють тему). Вирішення яких проблем, на думку учнів\-ць є першочерговою необхідністю?

3. Попросіть учнів подумати над тим, як ці проблеми можна вирішити і від кого це залежить? Які гуманітарні організації допомагають під час збройного конфлікту?

КРОК 2. (10 хв.)

1. Запропонуйте учням висловити думку про те, що таке «гуманітарні організації», для чого і ким вони створюються, чим займаються?

2. Робота в групах. Роздайте кожній групі набір карток (Додаток 1). Попросіть їх поєднати у трійки (логотип+назва+функції організації). Групи по черзі представляють результати.

3. Обговоріть у загальному колі чи змінилась уява про діяльність гуманітарних організацій і як саме.

КРОК 3. (12 хв.)

1. Запропонуйте групам спробувати співставити проблеми (визначені ними у попередньому завданні) із відповідним кластером та організацією, що відповідає за її вирішення. Групи презентують результати роботи.

КРОК 4. (8 хв.)

Обговорення:

- **Чи було цікаво?**
- **Чи були труднощі з виконанням завдання, якщо так, то які саме?**
- **Які висновки можемо зробити після цієї діяльності?**

Хід заняття 2.

КРОК 5. (15 хв.)

1. Перегляньте з учнями відео (10 хв. 43 с.) «Міжнародні організації. ООН. Діяльність в Україні». URL.: // <https://www.youtube.com/watch?v=GrGiqkOkQig>

2. Обговоріть питання:

- **Які напрями діяльності інституцій ООН в Україні та яке їхнє значення для України?**

КРОК 6. (10 хв.)

1. Запропонуйте групам ознайомитись із ситуаціями і визначити, до якої організації слід звертатись для її розв'язання (Додаток 2.).

Або проведіть гру-симуляцію (частина учнів – представників організацій, отримує логотипи, й повинна пригадати за який кластер вона відповідає і з яких питань повинна допомагати, частина учнів – постраждалі (відповідно до отриманих ситуацій) і повинні звернутись до потрібної організації).

КРОК 8. (20 хв.)

1. Обговоріть з учнями/-цями питання:

- **Хто ще може допомагати у вирішенні проблем цивільного населення під час воєнного конфлікту.**
- **Що їм відомо про гуманітарну діяльність в Україні? Які організації нею займаються?**

2. Підготуйте різнокольорові картки (4 кольори). Об'єднайте учнів у групи за кольором карток, які вони оберуть. Кожна група представляє окремий напрям волонтерської діяльності.

3. Учні/-ці за допомогою Додатку 3. та інтернет-ресурсів визначають сутність волонтерської діяльності в цьому напрямку, організації, які нею займаються в Україні та як можливо долучитися до цієї діяльності. Результати роботи групи представляють у вигляді інфографіки – постера, комікса, плаката тощо.

КРОК 9. (самостійна діяльність)

1. Запропонуйте учням провести флешмоб. На аркушах А4 написати слоган або хештег задля підтримки діяльності або привернення уваги до діяльності гуманітарних організацій чи волонтерської діяльності.

2. Сфотографуватись з цим слоганом/хештегом та поширити за допомогою соціальних мереж.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ

- **Якими є завдання, функції та форми діяльності гуманітарних організацій у період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій?**

Діяльність у сфері сільського господарства		Управління таборами	
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)		Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) Міжнародна організація з міграції (МОМ); МКЧХ	
Ранні етапи відновлювальних робіт		Освіта	
Програма розвитку ООН (ПРООН); МКЧХ	 	Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та міжнародна неурядова організація «Врятуємо дітей»	
Аварійні укриття		Охорона здоров'я	
УВКБ ООН, Управління ООН з координації гуманітарних справ та Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (відповідальний за скликання); МКЧХ	 International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies 	Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та 32 гуманітарних партнерських установи	
Харчування		Захист	
ЮНІСЕФ, МКЧХ	 	Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) і УВКБ ООН та ЮНІСЕФ;	
Телекомунікації		Водопостачання та санітарія	
Управління ООН з координації гуманітарних справ (далі – УКГП) та ЮНІСЕФ	 	ЮНІСЕФ, ВООЗ	

Ситуація 1.

У місті Алеппо під час бомбардувань було знищено величезну кількість житлових будинків. Тисячі людей залишились без даху над головою.

Ситуація 2.

У американському штаті Луїзіана жорстока повінь змусила людей залишити свої домівки, взявши із собою мінімум речей.

Ситуація 3.

Коли розпочався обстріл, перші снаряди влучили у газову трубу та електростанцію. Жителі цілого міста залишились без газу, електрики і водопостачання, бо насосна станція тепер також не працювала.

Ситуація 4.

Коли розпочався збройний конфлікт спочатку перестали доходити газети, потім замовк телевизор, зник інтернет і ми зовсім не розуміли, що відбувається. Невизначеність і інформаційна тиша лякали нас, ми не розуміли що відбувається, куди тікати і де шукати допомоги.

Ситуація 5.

Коли почалися обстріли, ми всі думали, що це скоро закінчиться, що ми це переживемо. Але це все затягувалось. Магазины швидко спорожніли. Постачальники боялись їхати туди, де стріляють. Запаси, що були вдома закінчилися і проблема «що їсти і де брати харчі» стала дуже гострою.

Ситуація 6.

Під час збройного конфлікту будинки в нашому селі зазнали сильних ушкоджень, після обстрілів були пошкоджені їхні крівлі та вибиті вікна. А через місяць мала настати зима.

Ситуація 7.

Під час збройного конфлікту спочатку зник один сусід, наступного дня сусідка, потім ще один. Їхні родини та односельчани хвилювалися та боялися за їхні долі.

Ситуація 8.

У місті, яке знаходилося на лінії вогню почалася епідемія кору, вакцини та лікарські засоби у лікарнях відсутні, аптеки усі зачинені. Ситуація у місті є епідеміологічно небезпечною.

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;
- надання волонтерської допомоги внутрішньо переміщеним особам;
- надання волонтерської допомоги населенню, яке знаходиться у зоні розмежування та конфлікту;
- здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;
- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті збройного конфлікту, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;
- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- проведення просвітницьких заходів;
- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру та наслідків збройного конфлікту.

МОДУЛЬ 6. Відмітні емблеми та знаки, що використовуються у період збройного конфлікту

Ключове питання: Які види відмітних емблем використовуються у період збройного конфлікту та що ще варто знати про Міжнародний Рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння модуля	45 хв.
Мета	Ознайомлення учнів із завданнями, функціями та компонентами Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.
Ключові ідеї та поняття	Червоний Хрест, Червоний Півмісяць, Червоний Кристал.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання відмітних емблем, що використовуються у період збройного конфлікту; - розуміння значення та функцій відмітних емблем, що використовуються у період збройного конфлікту; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків щодо дотримання правил використання відмітних емблем; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки на основі знань про об'єкти та осіб, що знаходяться під захистом відмітних емблем.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Інтернет ресурси: Міжнародний Комітет Червоного Хреста (рос.). URL.: https://www.icrc.org/ru The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). URL.: https://www.ifrc.org/en/who-we-are/the-movement/ifrc/ Товариство Червоного Хреста України. URL.: https://redcross.org.ua Роль та функції емблеми Червоного Хреста через призму порівняльного аналізу законодавства України та Норвегії. URL.: http://ukrainepravo.com/international-law/public-international-law/usoe-kha-chtsrnschkl-yepboyepy-yeuvsrsgs-shuyefkha-yeyuei-tuyipts-tsukvryaoersgs-araokits-iansrseav/ Движение Красного Креста и Красного Полумесяца. URL.: https://www.icrc.org/ru/who-we-are/movement Использование эмблемы. URL.: https://www.icrc.org/ru/war-and-law/emblem Посібники: - Емблеми гуманності. URL.: http://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/%D0%AD%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0.pdf - Бюньон Франсуа. Красный крест, Красный полумесяц, Красный кристалл. URL.: https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/other/kr.pdf - Эмблемы гуманности. URL.: https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/other/russia-emblems-0608.pdf - Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf

Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	5. Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf 6. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. URL.: fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf 7. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. Посібник для народних депутатів України. URL.: http://ua.icrc.org/wp-content/uploads/sites/98/2018/02/MGPOctoberBook_web.pdf 8. Зі щитом чи на щиті? : захист культурних цінностей в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, Д. О. Коваль, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А. П. Бущенко / Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 72 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Ukraine_kultura_13_09_Layout-1-1.pdf Відео: 1. Що означає емблема Червоного Хреста? URL.: https://www.youtube.com/watch?v=OXM5F9T5TDk 2. Як зберегти шедеври під час війни? URL.: https://ua.euronews.com/2014/07/17/saving-cultural-heritage-from-the-ravages-of-war 3. A story of love: The story of the ICRC. URL.: https://youtu.be/7nyZdzGA1Q0 4. International Committee of the Red Cross: Humanity in action. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=on9l0KvR5h4 5. Движение Красного Креста и Красного Полумесяца: мы - не мишень! // https://www.youtube.com/watch?v=QSB0NaLQP7o 6. Культурное наследие в вооруженном конфликте. URL.: https://www.youtube.com/watch?v=CvDlnNxROYI 7. Мы нейтральны на линии фронта. Беспристрастное оказание помощи – наша главная цель. URL.: https://youtu.be/jc2sWFQMgSY
Підготовка вчителя до уроку	1. Роздруковані додатки 1 у необхідній кількості. 2. Аркуші А1, А4, маркери, олівці, скотч. 3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Основною метою МГП є захист жертв війни. Заборона нападу на поранених та хворих, захист медичного персоналу є історично першими нормами, які були закріплені у Женевській конвенції 1864 р. Для їхньої ідентифікації був запроваджений Червоний Хрест у якості відмітної емблеми.

У МГП застосовуються й інші емблеми та знаки для ідентифікації осіб, а також об'єктів, які знаходяться під спеціальним захистом чи мають особливий режим.

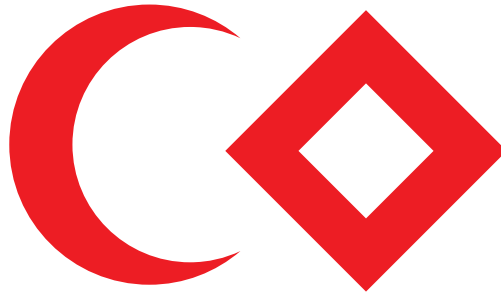
Тому важливо роз'яснити учням/-цям сутність використання відмітних емблем та знаків у МГП та особливості захисту або режиму осіб та об'єктів, які ними позначені.

Учні/-ці мають розрізняти відмітні емблеми та знаки, а також знати режим захисту осіб та об'єктів, позначених цими емблемами.

Основний зміст

1. У міжнародному гуманітарному праві для ідентифікації осіб та об'єктів, які знаходяться під спеціальним захистом використовуються відмітні емблеми. Важливо зауважити, що право на захист мають особи та об'єкти в силу діяльності чи використання, тобто захист розповсюджується на осіб та об'єкти за функціональною ознакою. Відмітні емблеми вказують на

те, що особа чи об'єкт знаходяться під захистом, посилюють впізнаваність та захист. Відмітні емблеми самі по собі не надають захисного статусу, а лише спрямовані на полегшення ідентифікації або упізнавання осіб та об'єктів, що мають право на захист за нормами МГП.

2. Для захисту медичного та релігійного персоналу, санітарно-транспортних засобів і медичного майна під час збройного конфлікту, Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 р. та Додатковими протоколами до них встановлені **відмітні емблеми**: Червоний Хрест, Червоний Півмісяць, Червоний Лев і Сонце (вийшла з ужитку) або Червоний Кристал (червона рамка у формі квадрата, що стоїть на одній зі своїх вершин). Всі три емблеми мають рівноцінний статус та можуть бути використані в тих же цілях, та за тих самих умов.

Відмітні емблеми: Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та Червоного Кристала

Норми МГП встановлюють захист медичних формувань, санітарно-транспортних засобів та медичного майна. Ці об'єкти повинні завжди користуватися повагою та захистом з боку сторін конфлікту та не піддаватися нападу. За жодних обставин такі об'єкти, що користуються захистом, не можуть бути використані для захисту військових цілей від нападу. Захист таких об'єктів припиняється, якщо вони використовуються, окрім своїх гуманітарних функцій, для завдання шкоди супротивникові, проте навіть тоді припиненню захисту має передувати попередження, що було проігноровано після розумного строку.

Основна мета використання відмітних емблем полягає у тому, щоб надати видимий знак захисту, на який має право медичний персонал та медичні об'єкти. Захисне використання відмітних емблем обмежується пунктами медичної допомоги та транспортними засобами, а також медичним та релігійним персоналом, обладнанням та матеріалами у значенні МГП. Відмітні емблеми в цілях захисту можуть використовувати МКЧХ та Міжнародна федерація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Відмітні емблеми з захисною метою не можуть використовуватися для інших об'єктів або осіб. Держави зобов'язані забезпечувати належне використання цих емблем у будь-який час та забороняють будь-яке зловживання ними. МГП забороняє будь-яке неналежне використання відмітних емблем, знаків та сигналів, передбачених Женевськими конвенціями про захист жертв війни 1949 року та Додатковими протоколами до них 1977 р. Залежно від обставин, навмисне неправомірне використання відмітної емблеми може навіть розглядатися як воєнний злочин.

Ці емблеми також можуть бути використані з іншою метою – як суто ознака приналежності до компонентів Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (МКЧХ, Національних товариств, Міжнародної федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця).

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies

Національні товариства Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Кристала) та МКЧХ можуть застосовувати відмітні емблеми й у мирний час для позначення осіб та об'єктів, пов'язаних з ними. В цьому разі навколо емблеми вказується назва організації. Також, емблеми можуть у мирний час використовуватися за аналогію, наприклад на каретах швидкої допомоги. Дозвіл на таке використання надається національним товариством відповідно національного законодавства.

В Україні використання емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця і Червоного Кристала регулює Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні».

3. Емблема у вигляді синьо-білого щита використовується для позначення культурних цінностей, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу.

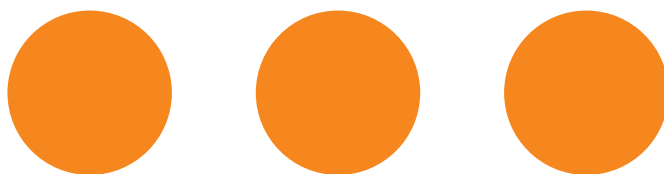

Емблема культурних цінностей

Культурні цінності у період збройного конфлікту мають підвищений рівень захисту серед цивільних об'єктів. Правовою основою для забезпечення спеціального захисту культурних цінностей є Гаазькі правила 1907 року, Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року і два Протоколи до неї 1954 і 1999 років, Додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1977 року, а також звичаєве МГП.

МГП зобов'язує сторони конфлікту поважати та захищати культурні цінності. Повага означає, що в ході військових операцій слід вживати особливих заходів обережності, щоб уникнути заподіяння шкоди культурним цінностям, за винятком випадків, коли вони були перетворені у військові об'єкти. Захист означає, що заборонено будь-яке навмисне захоплення, знищення чи пошкодження культурних цінностей. Культурні цінності жодним чином не можуть піддаватися нападам, якщо вони за своїм призначенням не були перетворені на військову ціль.

4. Спеціальний знак у вигляді групи з трьох кіл яскраво-оранжевого кольору, однакового розміру, розташованих на одній і тій самій осі використовується для позначення установок та споруд, що містять небезпечні сили. Перелік таких об'єктів вичерпаний, та включає дамби, греблі та атомні електростанції.

Знак установок та споруд, що містять небезпечні сили.

Ці установки та споруди як цивільні об'єкти захищені від прямих нападів. Але, оскільки їх часткове або повне знищення може мати катастрофічні гуманітарні наслідки для навколишнього цивільного населення та цивільних об'єктів, то у випадках, коли вони кваліфікуються як військові цілі, ці установки та споруди не повинні зазнавати нападів, якщо такий напад може становити небезпеку і, як наслідок, може призвести до серйозних втрат серед цивільного населення.

Хід заняття

КРОК 1. (5 хв.)

1. Перегляд фільму «Що означає емблема Червоного Хреста?». URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=OXM5F9T5TDk> (1 хв. 44 сек.).

2. Обговоріть питання:

- **Яке значення та функції мають відмітні емблеми, що використовуються у період збройного конфлікту?**

КРОК 2. (15 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у 4 групи. Роздайте в групи відмітні емблеми і знаки. Кожна група повинна придумати три ситуації з використанням емблем, а потім показати їх у вигляді сценки/пантоміми. Ситуації повинні відображувати використання емблем/знаків з упізнаваними цілями, як знак приналежності та приклад порушення використання у відповідних цілях.

2. Групи по черзі демонструють свої сценки/пантоміми. Інші учні/-ці мають відгадати, у якій якості тут демонструється використання емблем/знаків.

КРОК 3. (15 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у 4 групи. Кожна група отримує дві відмітні емблеми та знаки, що використовуються у період збройного конфлікту, зображення осіб та об'єктів, а також перелік норм з міжнародних договорів та звичаєвого міжнародного гуманітарного права (Додаток 1). Кожній групі необхідно зібрати пазл з 3-х частин – емблема +кого вона захищає + якою нормою міжнародного гуманітарного права даний захист регулюється.

2. Кожна група по черзі демонструє і пояснює свій пазл.

КРОК 4. (10 хв)

1. Перегляд фільму «Культурное наследие в вооруженном конфликте». URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=CvDlnNxROYI> (5 хв. 32 сек.).

2. Методом «Займи позицію» попросіть учнів/-ць визначитись з думкою щодо питання «Чи потрібно захищати культурні цінності під час збройного конфлікту?». Після визначення з відповіддю попросити пояснити обрану позицію.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв.)

- **Що нового я дізнався/-лась про Міжнародний Рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця?**

Група 1

Стаття 6. Використання емблеми Червоного Хреста Товариством Червоного Хреста України Товариство Червоного Хреста України уповноважене надавати в розпорядження медичної служби Збройних Сил України свій медичний персонал, а також свої медичні формування та санітарно-транспортні засоби, створювати групи з надання першої медичної допомоги. (Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» до Логотипу Товариства Червоного Хреста України)

Стаття 2. Захисна та розпізнавальна функції емблем Під час війни або збройного конфлікту зображення емблем ... Червоного Кристала як захисного знака є видимим позначенням захисту, передбаченого Женевськими Конвенціями та Додатковими протоколами до них для медичного персоналу, медичних формувань та санітарно-транспортних засобів. (Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» до емблеми Червоний Кристал)

Стаття 6

Культурні цінності, щоб полегшити їх ідентифікацію, можуть бути позначені розпізнавальним знаком...

(Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. До зображення Емблема культурних цінностей)

Стаття 4

... Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, а також їхні належним чином уповноважені працівники можуть у виключних випадках

та для полегшення своєї роботи використовувати відмітну емблему, згадану в статті 2 цього Протоколу.

(Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) до Логотипу Міжнародної федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця)

Група 2

Стаття 16.

1. Міжнародним спеціальним знаком для установок і споруд, що містять небезпечні сили, як це передбачено пунктом 7 статті 56 Протоколу, є група трьох кіл яскраво оранжевого кольору, однакового розміру, розміщених на одній і тій самій осі, причому відстань між кожним з кіл має становити один радіус...

(Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. До зображення Знак установок та споруд, що містять небезпечні сили)

Стаття 61

Розповсюдження вантажів допомоги, зазначених у попередніх статтях повинно здійснюватися за сприяння та під контролем держави-покровительки. Цей обов'язок може бути передано нейтральній державі, Міжнародному комітету Червоного Хреста чи будь-якій іншій незалежній гуманітарній організації за згодою окупаційної держави та держави-покровительки.

(Конвенція про захист цивільного населення під час війни. До логотипу МКЧХ)

Стаття 6. Спеціально підготовлений персонал

1. Ще в мирний час Високі Договірні Сторони з допомогою національних товариств ... Червоного Півмісяця... докладають зусиль для підготовки спеціального персоналу з метою сприяння застосування Конвенцій та цього Протоколу і, зокрема, діяльності Держав-покровительок. (Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) до емблеми Червоного Півмісяця)

Група 3

Норма 39. Використання цінностей, що мають велике значення з точки зору культурного надбання кожного народу, для цілей, які ймовірно можуть призвести до їх руйнування або забороняється, окрім випадків, коли цього настійно вимагає військова необхідність. [МЗК/НМЗК] (Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. До зображення Емблема культурних цінностей)

Стаття 12.

Під контролем відповідних компетентних властей передбачено носіння або розміщення на видному місці розпізнавальної емблеми Червоного Хреста ... на білому тлі медичним або духовним персоналом, медичними формуваннями й санітарно-транспортними засобами. Емблема користується повагою за всіх обставин. Вона не повинна використовуватися не за призначенням. (Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) до емблеми Червоного Хреста)

Стаття 10. Використання емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала Товариством Червоного Хреста України та Товариствами інших держав {Назва статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1675-VI (1675-17) від 22.10.2009} Товариство Червоного Хреста України – єдина українська організація, яка має право на використання символіки Червоного Хреста з розпізнавальною функцією для цілей та видів своєї діяльності, що відповідають принципам, визначеним міжнародними конференціями Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Товариство має право використовувати емблему Червоного Хреста як розпізнавальний знак для позначення свого зв'язку з Міжнародним рухом Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, а також належності тієї чи іншої особи або об'єкта до Товариства шляхом дотримання умов, визначених Правилами. (Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» до Логотипу Товариства Червоного Хреста України)

ICRC

Стаття 1. Визначення термінів У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: символіка ... Червоного Кристала (у тому числі Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця) – це емблеми ... Червоного Кристала (зображення відповідно ... червоної рамки у формі квадрата на білому тлі... (Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» до емблеми Червоного Кристала)

Група 4

International Federation
of Red Cross and Red Crescent Societies

Норма 42. Під час здійснення нападів на споруди та установки підвищеної небезпеки, зокрема греблі, дамби, ядерні електростанції, а також на інші споруди, розташовані біля або у безпосередній близькості до таких об'єктів, особлива увага повинна приділятися тому, щоб під час таких нападів уникати вивільнення небезпечних сил та надмірних втрат серед цивільного населення. [МЗК/НМЗК]

(Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. До зображення Знак установок та споруд, що містять небезпечні сили)

Стаття 12.

Під контролем відповідних компетентних властей передбачено носіння або розміщення на видному місці розпізнавальної емблеми

...Червоного Півмісяця ...на білому тлі медичним або духовним персоналом, медичними формуваннями й санітарно-транспортними закладами. Емблема користується повагою за всіх обставин. Вона не повинна використовуватися не за призначенням.

(Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) до емблеми Червоного Півмісяця)

Стаття 3

Високі Договірні Сторони зобов'язуються підготувати ще в мирний час охорону культурних цінностей, розташованих на їхній власній території, від можливих наслідків збройного конфлікту, вживаючи заходів, які вони вважають необхідними. (Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. До зображення Емблема культурних цінностей)

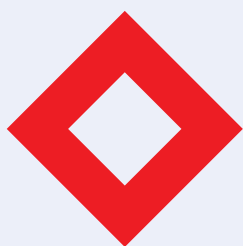
Стаття 59

... Така допомога може надходити як з боку держав, так і з боку незалежних гуманітарних організацій, таких, як Міжнародний комітет Червоного Хреста, і повинна, зокрема, передбачати забезпечення посилками, що містять продукти харчування, медичні матеріали та одяг. Усі Договірні Сторони повинні дозволити вільне перевезення таких посилок та забезпечити їхню охорону.

(Конвенція про захист цивільного населення під час війни. До логотипу МКЧХ)

Стаття 1

...2. Цей Протокол підтверджує та доповнює положення чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року («Женевські конвенції») та, у відповідних випадках, двох Додаткових протоколів до них від 8 червня 1977 року («Додаткові протоколи 1977 року»), що стосуються відмітних емблем, а саме: червоного хреста, ... , та застосовується у тих самих випадках, що й ці положення. (Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) до емблеми Червоного Хреста)

МОДУЛЬ 7. **Захист цивільних осіб у період збройного конфлікту**

Ключове питання: Як міжнародне гуманітарне право захищає цивільних осіб у період збройного конфлікту?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння теми	90 хв.
Мета	Сформувати розуміння механізму захисту цивільних осіб у міжнародному гуманітарному праві
Ключові ідеї та поняття	Цивільні особи як категорія, що підлягає захисту в умовах збройного конфлікту, IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р., Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів, 1977 р., режим окупації.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- знання та розуміння норм міжнародного гуманітарного права, які захищають цивільне населення/цивільних осіб; - вміння застосовувати норми міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення/цивільних осіб; - відповідальне ставлення до власних дій та їх можливих наслідків в умовах збройного конфлікту з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права; - готовність до прийняття рішення про вжиття заходів на основі норм міжнародного гуманітарного права; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки в умовах збройного конфлікту та надзвичайної ситуації.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	- Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf - Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf - Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. URL.: fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf - Репецький В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право. К., 2008. 467 с. - Непосредственное участие в военных действиях. Руководство по толкованию понятия в свете международного гуманитарного права. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/rukovodstvo-neposredstvennoe-uchastie-v-voennyh-deystviyah - Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. МКЧХ. URL.: http://ua.icrc.org/2018/02/21/ihl-handbook-ukr/ - Международное гуманитарное право. Отвечаем на ваши вопросы. МКЧХ. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/mezhdunarodnoe-gumanitarnoe-pravo-otvechaem-na-vashi-voprosy-0

Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Плакат 1. Відео: 1. Женевські конвенції: захистити цивільних (МКЧХ) https://www.icrc.org/ru/document/zhenevskie-konvencii-zashchitit-grazhdanskih 2. Мільйони людей живуть в умовах міських воєн (МКЧХ) https://www.icrc.org/ru/document/milliony-lyudey-zhivut-v-usloviyah-gorodskih-voyn
Підготовка вчителя до уроку	1. Роздруковки додатків 1, 2, 3, 4 та Плакату 1 у необхідній кількості. 2. Аркуші А1, А4, маркери, олівці. 3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Цивільне населення є основним об'єктом захисту сучасного МГП. Причиною цього є негативна тенденція, яка виникла у ХХ ст. щодо зростання жертв серед цивільного населення у збройних конфліктах. Це пов'язано з переміщенням війн у міста внаслідок урбанізації та стратегічним значенням міст, зростанням кількості міжнародних збройних конфліктів, іншими обставинами. Результатом стало прийняття окремої конвенції, яка захищає цивільних осіб - IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р.

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (Двадцять четверта Доповідь), за період конфлікту на Сході України з 14 квітня 2014 року по 15 листопада 2018 року, УВКПЛ зафіксувало 3020 жертв серед цивільного населення (1791 чоловік, 1045 жінок, 98 хлопчиків, 49 дівчаток і 37 дорослих, чия стаття не встановлено). З урахуванням 298 загиблих в авіакатастрофі рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній» 17 серпня 2014 року, загальна кількість цивільних осіб, загиблих у результаті конфлікту становить щонайменше 3318 осіб. За оцінками УВКПЛ, загальна кількість поранених цивільних осіб за станом на листопад 2018 року становить від 7000 до 9000 осіб.

Важливо акцентувати увагу на норми міжнародного гуманітарного права, які захищають цивільне населення та цивільних осіб, положення IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, 1949 р., відповідні норми Додаткових протоколів до Женевських конвенцій, що стосуються захисту жертв збройних конфліктів, 1977 р., відповідні норми Звичаєвого МГП.

Необхідно вказати на умови втрати цивільними особами захисту від нападу у разі безпосередньої участі у збройному конфлікті, а також на наслідки такої втрати.

Цивільна особа перетворюється у законну ціль у разі безпосередньої участі у воєнних діях, без переходу до статусу комбатанта. Тому важливо знати та застосовувати критерії щодо безпосередньої участі у воєнних діях, щоб не ставати об'єктом нападу. Важливо пояснити, що у випадку безпосередньої участі у воєнних діях незалежно від віку, статі та інших даних особа втрачає захист від безпосереднього нападу, але при цьому вона не набуває привілеї комбатанту та несе відповідальність за свої дії як цивільна особа.

На Крим та частини Донецької та Луганської областей розповсюджується режим окупації, з відповідними обов'язками РФ як держави окупанта. Тому важливо ознайомити школярів із основними положеннями МГП щодо обов'язків держави окупанта.

Щодо дій антиурядових сил на окупованих територіях Донецької та Луганської областей необхідно акцентувати увагу на положення спільної ст. 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. та особливо спеціальні норми II Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру, 1977 р.

Слід звернути увагу на обов'язки держави-окупанта з забезпечення життєдіяльності цивільного населення в умовах окупації, та конкретно на відповідні положення з цього приводу МГП.

Основний зміст

1. Основною метою МГП є захист цивільних осіб та цивільного населення.

До цивільних осіб відносяться усі особи, які не є учасниками збройних сил сторони конфлікту, тобто не є комбатантами. У разі сумніву щодо статусу, особа повинна розглядатися як цивільна.

Цей захист має місце як безпосередньо в умовах бойових дій, так й в умовах окупації. Тобто, цивільні особи потребують захисту МГП у двох аспектах: 1) під час активної фази збройного конфлікту – від перетворення на об'єкт збройного нападу та наслідків застосування сили проти військових цілей та комбатантів супротивника; 2) коли вони потрапляють під владу супротивника (зокрема, коли вони опиняються на території супротивної держави або коли територія, на якій вони мешкають, стає окупованою).

У першому випадку йдеться про застосування згаданих принципів розрізнення та сумірності. У другому ж випадку основним застосовним джерелом МГП є IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р., що захищає осіб, які в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами якої вони не є.

2. Відповідно до норм МГП, що стосуються ведення бойових дій, цивільне населення та окремі цивільні особи користуються загальним захистом від наслідків воєнних дій. МГП покладає на сторони в збройному конфлікті обов'язок постійно розрізняти цивільне населення і комбатантів, та вести операції виключно проти цілей військового характеру. Воно також передбачає, що цивільні особи не можуть бути перетворені в об'єкт навмисного нападу.

Стосовно цивільного населення та цивільних осіб заборонені:

- **прямі напади;**
- **тероризування цивільного населення;**
- **напади невибіркового характеру;**
- **напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб у порядку репресалій¹⁷;**
- **використання «живих щитів».**

3. Ці загальні правила мають виключення у разі безпосередньої участі цивільних осіб у військових діях, коли цивільна особа втрачає захист від нападу до того часу та на такий період, доки вони беруть безпосередню участь у військових діях.

Втрачається лише імунітет, захист від нападу, але не втрачається статус цивільної особи. МГП не дає оцінку правомірності/неправомірності безпосередньої участі цивільної особи у військових діях – це питання національного законодавства (обов'язковою є норма про гуманне ставлення). Ця участь не перетворює цивільну особу у комбатанта, а тільки позбавляє її захисту саме на період безпосередньої участі у воєнних діях. Тому ця цивільна особа не набуває привілеїв комбатанта, та на неї не поширюється статус військовополоненого.

Втрата захисту від нападу має місце тільки у разі безпосередньої, прямої участі у воєнних діях. Непряма участь не тягне втрату захисту від нападу. Пряма участь відноситься до конкретних ворожих дій, здійснених у рамках ведення воєнних дій між сторонами збройного конфлікту. Прикладами заподіяння військової шкоди іншій стороні є взяття в полон, поранення або вбивство військового персоналу, пошкодження військових цілей, обмеження або порушення схем розгортання бойових підрозділів, логістичних операцій або систем комунікацій противника. Заподіяння такої шкоди може здійснюватися, наприклад, за допомогою саботажу, зведення барикад на дорогах або переривання енергопостачання радарних станцій. Електронне втручання в роботу військових комп'ютерів (нападу на комп'ютерні мережі

¹⁷ Репресалії (заходи, що здійснюються у відповідь) – у міжнародному праві примусові заходи, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої держави і спрямованих на примушування останнього до дотримання норм права. Застосування репресалій проти осіб, які перебувають під захистом МГП, заборонено.

і орієнтування розвідки тактичного націлювання на здійснення тих чи інших нападів), - теж приклади заподіяння прямої шкоди. Використання зброї відстроченої дії, такої як міни і пастки, а також зброї дистанційного керування, такого як безпілотні літаки, теж завдає «прямої» шкоди противнику і, з цієї причини, розцінюється як безпосередня участь у бойових діях.¹⁸

Непряма участь може сприяти загальним воєнним зусиллям, але безпосередньо не завдає шкоди супротивнику і тому не тягне за собою втрати захисту від прямих нападів. Це включає в себе, наприклад, виробництво і постачання озброєння, будівництво доріг та інших об'єктів інфраструктури, а також надання фінансової, адміністративної та політичної підтримки.¹⁹

4. IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р. містить загальні правила, що застосовуються як до всіх осіб, що отримують захист МГП (санітарні та безпечні зони, евакуація, медична допомога), так і тих, що стосуються «захищених осіб» у значенні ст. 4 цієї Конвенції (гарантії гуманного поводження).

МГП вимагає, щоб до цивільних осіб застосовувалось гуманне ставлення, коли вони опиняються під владою супротивної сторони. Ця загальна норма конкретизована у багатьох положеннях IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, 1949 р. і Додаткових протоколів до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів, 1977 р., відповідних нормах Звичаєвого МГП.

5. До осіб, які перебувають під владою сторони, що воює, потрібно ставитись гуманно за будь-яких обставин. Зокрема, вони мають право на повагу до своєї особи, гідності, сімейних прав, релігійних переконань та обрядів, до своїх звичаїв, а також повинні бути захищені від будь-яких дій чи загроз насильства, образ. Заборонено: насильство, що становить загрозу життю та здоров'ю, зокрема, вбивства, тілесні покарання, фізичне або психічне насильство, катування та каліцтво; пограбування та посягання на людську гідність; жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження; будь-яка форма сексуального насильства; репресалії, захоплення заручників, колективне покарання та залякування чи тероризування. Також заборонена будь-яка дискримінація на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи переконань, політичних чи інших поглядів, національного чи соціального походження чи іншого статусу або будь-яких інших подібних критеріїв.

Цивільні особи на території, контрольованій протилежною стороною конфлікту, мають право на зв'язок з державами-покровительками, МКЧХ, національними товариствами або будь-якою іншою організацією, котра може надати їм допомогу. Вони мають право на поновлення сімейних зв'язків.

6. МГП виділяє окремі категорії цивільних осіб, що потребують особливого захисту.

МГП вимагає забезпечити жінкам особливий захист і зважати на потреби жінок, яких торкнувся збройний конфлікт, зокрема потреби в медичній та іншій допомозі. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого посягання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. З вагітними жінками і матерями малолітніх дітей варто поводитися з особливою обережністю. Породіллі та вагітні жінки мають право отримувати медичну допомогу та першочергове лікування за медичними показниками.

Сторони конфлікту повинні забезпечити, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок збройного конфлікту, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями. Сторони намагатимуться вжити необхідних заходів для того, щоб особистість усіх дітей до 12 років можна було встановити завдяки спеціальним медальйонам або якимось інакше.

¹⁸ Непосредственное участие в боевых действиях: вопросы и ответы. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/faq/direct-participation-ihl-faq-020609.htm>

¹⁹ Непосредственное участие в боевых действиях: вопросы и ответы. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/faq/direct-participation-ihl-faq-020609.htm>

Сторони, що воюють, повинні вжити всіх можливих заходів, щоб убезпечити дітей у віці до 15 років від безпосередньої участі у бойових діях, і, зокрема, не залучати їх до своїх збройних сил. Під час вербування солдатів серед осіб віком від 15 років, які ще не досягли 18-річного віку, сторони конфлікту повинні намагатись розглядати найстарших підлітків як найбільш пріоритетних кандидатів. Якщо діти потрапляють під владу супротивної сторони після безпосередньої участі у бойових діях, вони продовжують користуватися особливим захистом, що надається дітям, незалежно від того, чи є вони військовополоненими. Діти, чия свобода обмежена, повинні утримуватися в приміщеннях, окремих від приміщень з дорослими, окрім випадків, коли сім'ї розміщуються в окремих приміщеннях разом.

Окремі норми МГП забезпечують спеціальний захист журналістам, біженцям, особам без громадянства та внутрішньо переміщеним особам, особам з інвалідністю.

7. Право військової окупації є складовою частиною МГП, основними джерелами якого є Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни, 1907 р., IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р. та Звичаєві норми МГП.

Військова окупація є тимчасовим явищем, держава-окупант не набуває суверенітет над окупованою територією, але вона фактично здійснює владу й несе обов'язок забезпечувати громадський порядок та безпеку відповідно до вже чинних на цій території законів. Правовий режим військової окупації застосовується для тимчасового управління територіями, що належать державі супротивника.

Важливу роль у регулюванні відносин, що впливають з військової окупації, відіграє міжнародне право прав людини. Численні обов'язки держави-окупанта зводяться головним чином до підтримання стану, який був до війни на окупованій території (збереження існуючого порядку громадського життя, законів, інституцій тощо), а також забезпечення поваги до цивільного населення та його захисту.

Значні обмеження влади держави-окупанта, порівняно з законним сувереном, забороняють запровадження постійних змін до соціальної, демографічної, географічної, політичної та економічної структури окупованої території, експлуатації її природних, культурних, економічних ресурсів з метою отримання прибутку та будь-яке інше здійснення повноважень, що суперечать її обов'язкам щодо окупованої території та її мешканців.

Держава-окупант несе відповідальність за функціонування державних установ та служб на користь населення на окупованій території, за забезпечення за допомогою усіх наявних засобів населення продуктами харчування та медичним матеріалами; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо, за функціонування закладів охорони здоров'я, за сприяння належному здобуттю освіти та догляду за дітьми, вона повинна дозволяти надання духовної підтримки та гуманітарної допомоги на окупованій території.

Державі-окупанту забороняється змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-яких заходів примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків з міркувань совісті.

Держава-окупант зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. Медичному персоналу усіх категорій буде дозволено виконувати свої обов'язки.

На населення окупованих територій поширюються загальні вимоги щодо гуманного поводження та недискримінації. Серед спеціальних положень, що застосовуються саме до режиму військової окупації, відносяться: заборона відмови від прав населення окупованої території, які гарантовані IV Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни, 1949 р.; заборона змушення цивільного населення окупованих територій присягати на

вірність державі-окупанту, служити в рядах її збройних сил або допоміжних сил, або надавати інформацію про збройні сили або засоби захисту окупованої держави; свідомо обмежувати можливості працевлаштування на окупованій території для того, щоб спонукати жителів до роботи на службі цієї держави; заборона насильницьких переселень на окупованій території, так і депортацію захищених осіб з окупованої території; заборона депортації або передачі частини власного цивільного населення окупаційної влади на окуповану територію.

Щодо майна діє загальна заборона проти розкрадання будь-якого майна, незалежно від того, належить воно приватним особам, громадам чи державі. Забороняється руйнування державою-окупантом будь-якого рухомого або нерухомого майна, приватного чи громадського (крім випадків нагальної військової необхідності). Держава-окупант не може реквізувати культурну власність, що знаходиться на окупованій території, і повинна захищати її від будь-якої форми вандалізму, крадіжки, розкрадання чи незаконного привласнення.

Окупаційна держава зобов'язана поважати і застосовувати місцеве законодавство окупованої території, та як правило, не змінювати кримінальне законодавство, що діяло на окупованій території.

Хід заняття 1

МОТИВАЦІЙНЕ ЗАВДАННЯ. (5 хв.)

1. Перегляд відео МКЧХ (1 хв. 05 сек) «Мільйони людей живуть в умовах міських воєн (МКЧХ)». URL.: <https://www.icrc.org/ru/document/milliony-lyudey-zhivut-v-usloviyah-gorodskih-voyn>
2. Обговорення питання:

- **До яких наслідків призводять бойові дії у містах?**

КРОК 1. (15 хв.)

Об'єднуємо дітей у групи. Групи отримують картки із заборонами стосовно цивільного населення у період ведення бойових дій (Додаток 1.). Кожна група має зобразити відповідну заборону у вигляді постера/плаката/символа і, по можливості, навести приклади з фільмів/книг/новин. Групи по черзі презентують результати роботи на загал.

КРОК 2. (20 хв.)

1. Об'єднайте учнів/-ць у пари. Роздайте кожній парі ситуацію із Додатка 2.
2. Попросіть їх визначити чи є в наведеній ситуації факт безпосередньої участі цивільних осіб у воєнних діях та пояснити думку.

КРОК 3. (5 хв.)

2. Поясніть учням/-цям які можуть бути наслідки безпосередньої участі цивільних осіб у воєнних діях.

Обговорення:

- **На які питання з теми ще хотіли б почути відповідь?**

Хід заняття 2

КРОК 4. (25 хв.)

1. Об'єднуємо учнів/-ць у групи. Кожна група отримує картку з назвою категорії цивільних осіб (загальний захист, жінки, діти, журналісти, особи з інвалідністю тощо).
2. Також кожна група отримує набір цитат з конвенції (Додаток 3) із яких необхідно відібрати ті, що стосуються гуманного ставлення до цієї категорії цивільних осіб, яка зазначена на картці.

3. Методом «світового кафе» групи знайомлять одна одну з результатами роботи, відповідають на запитання, приймають коментарі.

4. ОБГОВОРЕННЯ РОБОТИ:

- **Про що дізнались? Що вразило/зацікавило?**
- **Які були запитання/коментарі?**
- **Що було важливим особисто для вас?**

КРОК 5. (15 хв.)

1. ОБГОВОРЕННЯ:

- **Чи знаєте ви що означає поняття «окупація»? Де ви зустрічались із цим поняттям?**
- **Чи потрібно, на Вашу думку, державі-окупанту дотримуватись певних правил? Чому?**

2. Об'єднайте учнів/-ць у групи. Кожна група отримує одне правило з IV Женевської конвенції 1949 р. щодо зобов'язань держави-окупанта (Додаток 4). На основі отриманого правила необхідно пояснити в чому полягає сутність зобов'язання держави-окупанта та якою, на їхню думку, є причина прийняття цього правила.

3. Групи представляють свої результати.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв.)

- **Захист цивільних осіб у міжнародному гуманітарному праві – це про що і для чого?**

Група 1.

Жодну особу, що перебуває під захистом, не може бути покарано за правопорушення, якого вона не вчинила особисто. Колективні покарання, так само як і будь-які залякування чи терор, забороняються.

Група 2.

Високі Договірні Сторони спеціально дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові досліді, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше brutальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей.

Група 3.

Репресалії стосовно осіб, які перебувають під захистом, та їхнього майна забороняються.

Група 4.

Захоплення заручників забороняється.

Група 5.

Пограбування забороняються.

Група 6.

Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Група 7.

Будь-які заходи, що мають на меті спричинити безробіття чи обмежити можливості працевлаштування для робітників окупованої території, щоб примусити їх працювати на окупаційну державу, забороняються.

Група 8.

Будь-яке знищення окупаційною державою рухомого чи нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю приватних осіб чи держави, або інших громадських установ чи соціальних або кооперативних організацій забороняється, за винятком випадків, коли це є необхідним для проведення воєнних операцій.

Група 9.

Ув'язнення в приміщенні без денного світла та в цілому всі форми жорстокості без винятків забороняються.

1. Ремонт цивільними особами бойової техніки на значній відстані від зони ведення військових дій (не є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
2. Підготовка цивільною особою підлітків у якості диверсійної групи для підриву мосту (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
3. Встановлення цивільною особою мін в зоні військових дій (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
4. Розмінування цивільною особою території в зоні ведення військових дій в інтересах однієї із сторін конфлікту (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
5. Доставка цивільною особою амуніції для сторони конфлікту безпосередньо в зону військових дій (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
6. Перевезення цивільним водієм боєприпасів з одного складу на інший, розташованих на відстань 100 км від зони військових дій (не є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
7. Виготовлення цивільною особою боєприпасів з метою продажу без наміру їх конкретного застосування в збройному конфлікті (не є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
8. Закупівля цивільною особою продовольства для сторони конфлікту (не є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
9. Стрілянина цивільної особи зі снайперської гвинтівки по іншим цивільним особам в зоні конфлікту в інтересах однієї із сторін конфлікту (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
10. Керування цивільною особою автомобілем зі установкою залпового огню під час нападу на супротивника (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
11. Охорона цивільною особою взятого в полон ворожого військового персоналу, щоб перешкодити його звільненню противником силовими методами (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
12. Електронне втручання цивільною особою у військові комп'ютерні мережі противника, чи то за допомогою мережевих атак (CNA) або використання ворожих комп'ютерних мереж в своїх інтересах (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
13. Пограбування банку в зоні ведення військових дій (не є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
14. Збирання інформації цивільною особою щодо розташування збройних підрозділів з метою вказати їх місце розташування атакуючим ворожим силам (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
15. Виконання функцій спостерігача цивільною особою при організації засідки (є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).
16. Підвезення і приготування їжі цивільною особою для збройних сил сторони конфлікту (не є безпосередньою участю цивільних осіб у військових діях).

Група 1. Загальний захист**Стаття 8 (IV ЖК)**

Особи, які перебувають під захистом, за жодних обставин не можуть відмовлятися, частково або цілком від прав, які їм забезпечують ця Конвенція та спеціальні угоди, згадані в попередній статті, якщо такі є.

Стаття 10 (IV ЖК)

Положення цієї Конвенції не перешкоджають гуманітарній діяльності, яку Міжнародний комітет Червоного Хреста чи будь-яка інша безстороння гуманітарна організація, за згодою заінтересованих сторін конфлікту, можуть здійснювати для захисту цивільних осіб та надання їм допомоги.

Стаття 16 (IV ЖК)

Поранені та хворі, а також інваліди та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням.

...

Стаття 17. Роль цивільного населення й товариств допомоги (Протокол I)

1. Цивільне населення ставиться з повагою до поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, навіть якщо вони належать до супротивної сторони, і не допускає щодо них актів насильства. Цивільному населенню й товариствам допомоги, таким як національні товариства Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Лева і Сонця), дозволяється, навіть з їх власної ініціативи, підбирати поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію, та доглядати їх навіть на захопленій чи окупованій території. Ніхто не може зазнавати утисків, переслідування, засудження або покарання за такі гуманні дії.

2. Сторони, що перебувають у конфлікті, можуть звертатися до цивільного населення або товариств допомоги, зазначених у пункті 1, з проханням підбирати поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію, та доглядати їх, розшукувати мертвих і повідомляти про їх місцезнаходження; вони забезпечують захист і необхідне сприяння тим, хто відгукується на їх звернення. Якщо супротивна сторона встановлює чи відновлює контроль над територією, то ця сторона надає такий самий захист і сприяння доти, доки вони необхідні.

Стаття 89 (IV ЖК)

...

Вагітні, жінки, що годують дітей груддю та діти до п'ятнадцяти років повинні отримувати додаткові харчі залежно від їхніх фізіологічних потреб.

Група 2. Жінки**Стаття 8 (IV ЖК)**

Особи, які перебувають під захистом, за жодних обставин не можуть відмовлятися, частково або цілком від прав, які їм забезпечують ця Конвенція та спеціальні угоди, згадані в попередній статті, якщо такі є.

Стаття 27 (IV ЖК)

...

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність.

...

Стаття 76 (IV ЖК)

...

Жінки будуть утримуватись в окремих приміщеннях та за ними будуть наглядати безпосередньо жінки.

...

Стаття 89 (IV ЖК)

...

Вагітні, жінки, що годують дітей груддю та діти до п'ятнадцяти років повинні отримувати додаткові харчі залежно від їхніх фізіологічних потреб.

Стаття 75. Основні гарантії (Протокол I)

...

5. Жінки, свобода яких обмежується з причин, пов'язаних із збройним конфліктом, утримуються в приміщеннях, відокремлених від приміщень для чоловіків. Вони перебувають під безпосереднім наглядом жінок. Однак у випадках, коли затримуються чи інтернуються сім'ї, їх, за можливості, розміщують в одному й тому самому місці й утримують як окремі сім'ї.

...

Стаття 76. Захист жінок (Протокол I)

1. Жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема, від зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань.
2. Справи вагітних жінок і матерів малолітніх дітей, від яких такі діти залежать, які піддаються арешту, затриманню чи інтернуванню з причин, пов'язаних із збройним конфліктом, розглядаються в першочерговому порядку.
3. Максимально можливою мірою сторони, що перебувають у конфлікті, прагнуть уникати винесення смертних вироків за правопорушення, пов'язані зі збройним конфліктом, щодо вагітних жінок або матерів малолітніх дітей, від яких такі діти залежать. Смертний вирок за такі правопорушення не виконується щодо таких жінок.

Стаття 79. Заходи щодо захисту журналістів (Протокол I)

1. Журналісти, що перебувають у небезпечних професійних відрядженнях у районах збройного конфлікту, розглядаються як цивільні особи у значенні пункту 1 статті 50.

...

Група 3. Діти

Стаття 10 (IV ЖК)

Положення цієї Конвенції не перешкоджають гуманітарній діяльності, яку Міжнародний комітет Червоного Хреста чи будь-яка інша безстороння гуманітарна організація, за згодою заінтересованих сторін конфлікту, можуть здійснювати для захисту цивільних осіб та надання їм допомоги.

Стаття 24 (IV ЖК)

Сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання

обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями.

Сторони конфлікту сприятимуть прийманню цих дітей нейтральною країною на час конфлікту за згодою держави-покровительки, якщо така є, та коли гарантується дотримання принципів, викладених в абзаці першому.

Крім того, вони намагатимуться вжити необхідних заходів для того, щоб особу усіх дітей до 12 років можна було встановити завдяки спеціальним медальйонам або якимось інакше.

Стаття 76 (IV ЖК)

...

Жінки будуть утримуватись в окремих приміщеннях та за ними будуть наглядати безпосередньо жінки.

...

Стаття 77. Заходи для захисту дітей (Протокол I)

1. Діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини.

2. Сторони, що перебувають у конфлікті, вживають усіх практично можливих заходів для того, щоб діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, і, зокрема, сторони утримуються від вербування їх у свої збройні сили. При вербуванні із числа осіб, які досягли п'ятнадцятирічного віку, але яким ще не виповнилося вісімнадцяти років, сторони, що перебувають у конфлікті, прагнуть віддавати перевагу особам старшого віку.

3. Якщо, у виключних випадках, у супереч положенням пункту 2, діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, беруть безпосередню участь у воєнних діях і потрапляють під владу супротивної сторони, вони продовжують користуватися особливим захистом, що надається цією статтею, незалежно від того, є вони військовополоненими чи ні.

4. У разі арешту, затримання чи інтернування з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, діти утримуються в приміщеннях, відокремлених від приміщень для дорослих, крім тих випадків, коли сім'ї розміщуються окремо, як це передбачено пунктом 5 статті 75.

5. Смертний вирок за правопорушення, пов'язане зі збройним конфліктом, не виконується щодо осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку на той час, коли це правопорушення було вчинено.

Стаття 78. Евакуація дітей (Протокол I)

1. Жодна сторона, що перебуває в конфлікті, не вживає заходів щодо евакуації дітей, крім як своїх власних громадян в іноземну державу, за винятком випадків, коли йдеться про тимчасову евакуацію, необхідну з невідкладних причин, пов'язану зі станом здоров'я чи лікуванням дітей або, якщо вони не перебувають на окупованій території, з їх безпекою. У разі, коли можуть бути знайдені батьки чи законні опікуни, вимагається їхня письмова згода на таку евакуацію. Якщо такі особи не можуть бути знайдені, вимагається письмова згода на евакуацію від осіб, які за законом або звичаєм несуть головну відповідальність за опіку над дітьми. Будь-яка така евакуація проводиться під спостереженням Держави-покровительки за погодженням із заінтересованими сторонами, тобто стороною, що здійснює евакуацію, стороною, що приймає дітей, і будь-якими сторонами, громадяни яких евакуюються. У кожному випадку всі сторони, що перебувають у збройному конфлікті, вживають усіх практично можливих заходів обережності з метою уникнути створення загрози для евакуації.

2. У всіх випадках здійснення евакуації згідно з пунктом 1 навчання кожної дитини, включаючи її релігійне й моральне виховання згідно з бажанням її батьків, здійснюється, поки вона перебуває в евакуації, максимально можливою мірою безперервно.

3. З метою полегшення повернення у свої сім'ї й у свою країну дітей, евакуйованих згідно з цією статтею, власті сторони, що здійснює евакуацію, і, коли це доцільно, власті приймаючої країни заповнюють на кожну дитину картку з фотографіями, яку вони надсилають у Центральне довідкове агентство Міжнародного комітету Червоного Хреста. У кожній картці міститься, якщо це можливо й не має наслідку ризик завдати шкоди дитині, така інформація:

- a) прізвище (прізвища) дитини;
- b) ім'я (імена) дитини;
- c) стать дитини;
- d) місце й дата народження (якщо дата народження невідома, приблизний вік);
- e) повне ім'я батька;
- f) повне ім'я і дівоче прізвище матері, якщо таке зберігається;
- g) найближчі родичі дитини;
- h) національність дитини;
- i) рідна мова дитини та будь-які інші мови, якими вона володіє;
- j) адреса сім'ї дитини;
- k) будь-який особистий номер дитини;
- l) стан здоров'я дитини;
- m) група крові дитини;
- n) розпізнавальні прикмети;
- o) дата й місце, де була знайдена дитина;
- p) дата виїзду дитини із своєї країни й назва місця, звідки вона виїхала;
- q) релігія дитини, якщо така є;
- r) у разі смерті дитини до її повернення - дата, місце й обставини смерті та місце її поховання.

Група 4. Журналісти

Стаття 14 (IV ЖК)

У мирний час Високі Договірні Сторони, а після початку бойових дій і сторони конфлікту можуть створювати на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарні та безпечні зони та місцевості, організовані в такий спосіб, який дає змогу оберігати від наслідків війни поранених, хворих та осіб похилого віку, дітей до п'ятнадцяти років, вагітних жінок та матерів з дітьми до семи років.

З початком та протягом бойових дій, заінтересовані сторони можуть укладати угоди про взаємне визнання створених ними зон та місцевостей. Із цією метою вони можуть використовувати положення проекту угоди, що додається до цієї Конвенції, з такими змінами, які вони можуть uważати необхідними.

Державам-покровителькам та Міжнародному комітету Червоного Хреста пропонується надавати добрі послуги для полегшення створення та визнання цих санітарних і безпечних зон та місцевостей.

Стаття 85 (IV ЖК)

...

В тих випадках, коли як виняток як тимчасовий захід необхідно поселити інтернованих жінок, що не є членами однієї сім'ї, в одному приміщенні з інтернованими чоловіками, їм обов'язково необхідно надати окремі місця для сну та санітарні установки.

Стаття 79. Заходи щодо захисту журналістів (Протокол I)

1. Журналісти, що перебувають у небезпечних професійних відрядженнях у районах збройного конфлікту, розглядаються як цивільні особи у значенні пункту 1 статті 50.

2. Як такі вони користуються захистом згідно з Конвенціями й цим Протоколом за умови, що вони не чинять дій, несумісних з їх статусом цивільних осіб, і без шкоди праву воєнних кореспондентів, акредитованих при збройних силах, на статус, передбачений статтею 4 а (4) Третьої конвенції.

3. Вони можуть отримувати посвідчення особи згідно зі зразком, що наводиться в Додатку 2 до цього Протоколу. Це посвідчення, що видається урядом держави, громадянином якої є журналіст, або на території якої він постійно проживає, або в якій перебуває інформаційне агентство, де він працює, підтверджує статус його пред'явника як журналіста

Група 5. Особи з інвалідністю

Стаття 16 (IV ЖК)

Поранені та хворі, а також інваліди та вагітні жінки перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням.

Стаття 18 (IV ЖК)

Цивільні лікарні, організовані для надання допомоги пораненим, хворим, інвалідам та породіллям, за жодних обставин не можуть бути об'єктом нападу, натомість вони завжди користуються повагою сторін конфлікту й перебуватимуть під їхнім захистом.

...

Стаття 20 (IV ЖК)

Особи, які займаються регулярно й виключно обслуговуванням та адмініструванням цивільних лікарень, у тому числі персонал, призначений для пошуку, підбирання, транспортування та лікування поранених і хворих цивільних осіб, інвалідів та породілей, користуються повагою та перебувають під захистом.

....

Стаття 22 (IV ЖК)

Літальні апарати, призначені виключно для транспортування поранених і хворих цивільних осіб, інвалідів та породілей або для транспортування медичного персоналу й санітарного майна, не можуть бути атаковані, натомість користуються повагою, коли вони летять на висоті, в час та за маршрутами, які спеціально погоджені всіма заінтересованими сторонами конфлікту.

Стаття 97 (IV ЖК)

...

Обшук інтернованих жінок може здійснюватися лише жінками.

...

Стаття 124 (IV ЖК)

...

Інтерновані-жінки, які відбувають дисциплінарне стягнення, розміщуються в окремих приміщеннях від інтернованих-чоловіків і перебувають під безпосереднім наглядом жінок.

Група 1.

Держава - окупант не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах.

Група 2.

Будь-які заходи, що мають на меті спричинити безробіття чи обмежити можливості працевлаштування для робітників окупованої території, щоб примусити їх працювати на окупаційну державу, забороняються.

Група 3.

Держава-окупант зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичним матеріалами; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо.

Група 4.

Держава-окупант зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. Медичному персоналу усіх категорій буде дозволено виконувати свої обов'язки.

Група 5.

Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Група 6.

Держава-окупант повинна дозволити релігійним служителям надавати духовну підтримку їхнім одновірцям.

Група 7.

Держава-окупант не повинна здійснювати переміщення або депортації частини свого громадянського населення на територію, яку вона окупує.

Група 8.

Держава-окупант повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту.

Група 9.

Держава-окупант повинна вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків. Вона за будь-яких обставин не повинна змінювати їхнього громадянського статусу або вносити їх до списків підконтрольних їй формувань або організацій

МОДУЛЬ 8. Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права

Ключове питання: Хто і яку саме відповідальність несе за порушення норм міжнародного гуманітарного права?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння теми	90 хв.
Мета	Ознайомлення учнів з наслідками порушення норм міжнародного гуманітарного права у вигляді відповідальності держав та індивідів.
Ключові ідеї та поняття	Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права, відповідальність держав, агресія, воєнні злочини, злочин проти людяності, геноцид, міжнародна кримінальна відповідальність індивідів, відповідальність за воєнні злочини за кримінальним законодавством.
Очікувані компетентності учнів/-ць	- розуміння юридичних наслідків порушення міжнародного гуманітарного права; - знання видів та механізмів відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права; - вміння ідентифікувати міжнародні злочини; - негативне ставлення до порушення норм міжнародного гуманітарного права; - готовність до осудження та нетерпимого відношення до порушення норм міжнародного гуманітарного права; - здатність та вміння протистояти емоційному стресу, тривозі та почуттю небезпеки в умовах збройного конфлікту та надзвичайної ситуації, а також при зіткненні з фактами порушення норм міжнародного гуманітарного права в цілому.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Звіт офісу прокурора Міжнародного кримінального суду попереднього розслідування щодо ситуації в Україні. URL.: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/zvit-ofisu-prokurora-mizhnarodnogo-kryminalnogo-sudu-poperednogo-rozsliduvannya-shchodo-sytuatsiyi/ Звіт офісу прокурора Міжнародного кримінального суду про ситуацію в Україні за 2017 р. URL.: http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/ivkkh-schkfts-tusntsusua-pkzrausersgs-nuypkraoersgs-ftsets-cykhtsashchkl-v-tsualrk-ia-2017-u/ Отчет о действиях по предварительному расследованию 2018 г. URL.: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-otp-rep-PE-Ukraine.pdf Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с. URL.: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf Мельцер Н. Международное гуманитарное право. Общий курс. URL.: https://www.icrc.org/ru/download/file/.../4231_005_ihl_textbook_by_melzer_web.pdf Репецький В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право. К., 2008. 467 с. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. МКЧХ URL.: http://ua.icrc.org/2018/02/21/ihl-handbook-ukr/

Відео

1. Местный суд или трибунал в Гааге – что эффективнее для пресечения военных преступлений? URL.: <https://www.icrc.org/ru/document/mestnyy-sud-ili-tribunal-v-gaage-cto-effektivnee-dlya-presecheniya-voennyh-prestupleniy>
2. Роздруковані додатки 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 у необхідній кількості.
3. Аркуші А1, А4, маркери, олівці, стікери.
3. Проектор, екран, інтернет.

Обґрунтування та особливості заняття

Забезпечення дотримання міжнародного гуманітарного права є складним завданням. Найбільш страшні та масові злочини вчиняються під час збройного конфлікту. Тому важливим завданням є забезпечити невідворотність покарання за найбільш тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права.

Відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права несуть держави та індивіди. Держави – за недотримання норм міжнародного гуманітарного права, індивіди – за міжнародні злочини.

Учні мають розуміти різницю між відповідальністю держав та відповідальністю індивідів за підставами, формами та наслідками відповідальності.

Важливо звернути увагу на обов'язок держави щодо забезпечення дотримання МГП всіма особами, що знаходяться під її юрисдикцією, та обов'язок притягнути до відповідальності за воєнні злочини.

Учні/-ці мають вміти розрізняти агресію, воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид.

Також треба звернути окрему увагу на систему міжнародних судів і трибуналів, а також провадження у Міжнародному кримінальному суді щодо воєнних злочинів, скоєних на території України з 2014 р.

Основний зміст

1. Міжнародно-правовий обов'язок щодо дотримання МГП несуть держави. Держава зобов'язана вживати заходів щодо попередження порушень МГП. Стосовно МГП це стосується, перш за все, збройних сил.

Саме на держави покладається відповідальність за порушення норм МГП. Державі при-
своюється відповідальність за порушення МГП, вчинені усіма гілками влади та особами, що знаходяться під її владою чи контролем. Зокрема, вона несе відповідальність за всі дії, що вчиняються особами, які входять до складу її збройних сил. Відповідальність держав має свої особливості. Вона включає матеріальну відповідальність (репарацію, реституцію) та політичну відповідальність.

2. На сторони збройного конфлікту нормами МГП також покладається обов'язок притягнути осіб, винних у порушеннях МГП, до відповідальності. Тому національне законодавство містить в обов'язковому порядку норми про відповідальність за порушення МГП. За серйозні порушення МГП (воєнні злочини) передбачається кримінальна відповідальність.

В Україні це, перш за все, ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального Кодексу України.

3. Притягнення до відповідальності за воєнні злочини – це обов'язок держави. У разі, коли держава не бажає або не може притягнути осіб, винних у порушенні МГП, до відповідальності на національному рівні, застосовуються відповідальність індивідів на міжнародному рівні. В міжнародному праві існує система міжнародної кримінальної відповідальності індивідів, яка дозволяє притягати осіб, винних у скоєнні міжнародних злочинів.

Особливістю цієї системи є те, що притягнення до відповідальності здійснюється міжнародними трибуналами чи судами. Тобто й визначення складу міжнародних злочинів, і механізм притягнення до відповідальності носить міжнародний характер.

4. У міжнародному праві існує чотири склади міжнародних злочинів. Це агресія, воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Безпосередньо зі збройним конфліктом пов'язана агресія та воєнні злочини. Але найчастіше злочини проти людяності та геноцид також відбуваються під час збройного конфлікту.

Воєнні злочини – це серйозні порушення Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. Воєнні злочини можуть бути вчинені лише під час збройного конфлікту, як міжнародного, так і неміжнародного. Тобто кваліфікація воєнного злочину можлива лише при наявності збройного конфлікту. Склад воєнного злочину міститься у ст. 8 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

5. Для притягнення індивідів до міжнародної кримінальної відповідальності створюються міжнародні трибунали та суди. В історії людства було створено п'ять таких органів. Чотири з них носили тимчасовий характер та створювались у певній ситуації та на певний строк. Це Міжнародний військовий трибунал (Нюрнберзький трибунал) 1945 р., Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (Токійський трибунал) 1946 р., Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії 1993 р., Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди 1994 р.

У 1998 р. був заснований постійно діючий Міжнародний кримінальний суд, до юрисдикції якого входять усі чотири склади міжнародних злочинів.

6. Воєнними злочинами є серйозні порушення МГП, за які міжнародним правом передбачена кримінальна відповідальність конкретних індивідів. Найповнішою кодифікацією інституту воєнних злочинів, що містить понад 50 їхніх окремих складів, є ст. 8 Римського статуту.

Стаття 8 Римського статуту передбачає, що суд має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, зокрема коли вони скоєні в межах плану або політики, або при великомасштабному скоєнні таких злочинів. Воєнні злочини, щодо яких Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію, розподіляються на чотири категорії:

- серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. (вчиняються під час міжнародних збройних конфліктів);
- інші серйозні порушення законів і звичаїв, які застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у межах, встановлених міжнародним правом;
- у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру серйозні порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., якщо вони здійснені щодо осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, включаючи військовослужбовців, що склали зброю та осіб, виведених з ладу в результаті хвороби, поранення, утримання під вартою або з будь-якої іншої причини;
- інші серйозні порушення законів і звичаїв, які застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в межах, встановлених міжнародним правом.

7. Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних на території України починаючи з 20 лютого 2014 року.

Процедура розгляду справи у Міжнародному кримінальному суді тривала та багато етапна. Першим етапом є проведення попереднього розслідування ситуації в Україні Прокурором Міжнародного кримінального суду. Результати розслідування відображені у Звітах Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду за 2016, 2017 та 2018 рр.

У Звітах Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду надано кваліфікацію збройного конфлікту на території України. Щодо Криму Прокурор Міжнародного кримінального суду кваліфікує дії Російської Федерації щодо окупації та анексії Криму як окупацію, що не зустріла збройного опору, до якої, відповідно, застосовується правовий режим міжнародного збройного конфлікту. Офіс Прокурора МКС кваліфікує ситуацію на Донбасі як неміжнародний збройний конфлікт і міжнародний збройний конфлікт, що відбуваються паралельно. Однак вказано, що при доказуванні наявності загального контролю Російської Федерації над антиурядовими силами, можливо

змінення кваліфікації конфлікту на Сході України на єдиний міжнародний збройний конфлікт.

У рамках проведення попереднього розслідування ситуації в Україні, Прокурор Міжнародного кримінального суду досліджує докази щодо припустимих злочинів, до яких відносяться: зникнення та вбивства, жорстоке поводження, примусовий призов жителів Криму на службу в збройних силах Російської Федерації, порушення права на справедливе і нормальне судочинство, переміщення частини цивільного населення Російської Федерації в Крим і частини населення Криму за межі його території, захоплення майна, утиск кримських татар у Криму; вбивства, руйнування цивільних об'єктів, утримання під вартою, тортури та жорстоке поводження, сексуальні та гендерні злочини, зникнення – на Сході України.

7. Важливим для України є постконфліктне врегулювання, метою якого є примирення. Його реалізація можлива за умови здійснення правосуддя перехідного періоду, тобто забезпечення справедливості, примирення та довіри у суспільстві в умовах вчинення масових порушень прав людини та міжнародних злочинів в умовах збройного конфлікту та окупації.

Питання притягнення до відповідальності за участь у збройному конфлікті це внутрішньодержавне питання. Безсумнівно, за здійснення воєнних злочинів держава зобов'язана притягнути винних до відповідальності без винятків. Відносно інших осіб Додатковий протокол (1977 р.) до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, вказує, що під час припинення воєнних дій органи, які перебувають при владі, повинні намагатися надати якомога ширшу амністію особам, що брали участь у збройному конфлікті, та особам, позбавленим волі з причин, пов'язаних із збройним конфліктом, незалежно від того, чи були вони інтерновані, чи затримані.

Хід заняття 1

ВСТУПНЕ СЛОВО ВЧИТЕЛЯ

КРОК 1. (20 хв)

1. Об'єднайте учнів/-ць у групи. Кожна група отримує звичаєві норми МГП та текст ст. 8 Статуту Міжнародного кримінального суду (Додаток 1 + Додаток 2), а також ситуації (Додаток 3).

2. Поясніть завдання:

- **Розгляньте ситуації та за допомогою Додатків 1 і 2 визначте, чи є в них порушення МГП?**
- **Чи є у розглянутій ситуації склад воєнного злочину? При наявності, кваліфікуйте його відповідно ст. 8 Статуту Міжнародного кримінального суду.**
- **Презентуйте іншим групам отримані результати та обговоріть їх. Чи збіглися думки щодо визначення та кваліфікації складу воєнного злочину? Чому? Які висновки з цього можна зробити?**

КРОК 2. (20 хв)

1. Об'єднайте учнів/-ць у 5 груп. Поясніть, що вони будуть журналістами відомого видання. Їхнє завдання – підготувати репортаж у вигляді замітки про діяльність міжнародного воєнного трибуналу/Міжнародного кримінального суду. Загальний обсяг замітки – не більше 10 речень. Підготовлений репортаж має бути таким, щоб зацікавити їхніх однолітків за текстом, змістом і зовнішнім виглядом (замітка оформлюється на аркуші А1).

Нагадайте учням/-цям про 5 журналістських запитань: «Хто?», «Що?», «Де?», «Коли?», «Чому?».

Попросіть їх подумати:

- **Який попередній робочий заголовок можна було б дати тексту?**
- **Що їх здивувало під час підготовки матеріалу? Які цікаві деталі відмітили, які історії почули і як ними можна проілюструвати основну думку статті?**
- **Які питання залишилися без відповіді?**

- **Що «свіжого» та сучасного вони можуть висвітлити у своїй статті, аби вона відрізнялася від статей конкурентів? Це може бути оригінальне фото, незвичний жанр, ексклюзивний коментар тощо.**
- **Який «урок» майбутній читач має винести зі статті?**

2. Для виконання роботи групи отримують:

- картки з назвами трибуналів (1 картка на одну групу) (Додаток 4);
- картки із зазначеними роками діяльності, порядком створення та юрисдикцією (Додаток 5);
- картки з інформацією щодо обвинувачуваних осіб (Додаток 6).

Додаткову інформацію необхідно знайти в Інтернеті.

3. Групи презентують результати. Найкраща замітка обирається колективним рішенням.

Обговорення (5 хв):

- **Що для мене було новим під час заняття?**
- **Що для мене було цікавим?**
- **Що для мене було корисним?**

Хід заняття 2

КРОК 3. (25 хв.)

1. Зробити вступ. Актуалізувати тему збройного конфлікту на Сході України і в Криму. Пояснити, що під час цього заняття спробуємо розібратись, що ж відбувається в Україні відповідно до кваліфікації офісу прокурора Міжнародного кримінального суду, та які порушення ст. 8 Статуту Міжнародного кримінального суду мають місце.

2. Об'єднайте учнів/-ць у 3 групи. Повідомте, що вони будуть юристами, що готують інформацію у Міжнародний кримінальний суд. Групам, що отримали завдання по кваліфікації конфлікту (кваліфікація ситуації в Криму, кваліфікація ситуації на Сході України як міжнародний конфлікт, кваліфікація ситуації на Сході України як неміжнародний конфлікт), необхідно проаналізувати можливі воєнні злочини, скоєні на Сході України чи в Криму, на відповідність пунктам порушень ст. 8 Статуту Міжнародного кримінального суду та визначити, як саме можна кваліфікувати збройний конфлікт в Україні (Додатки 2, 7, 8).

3. Обговоріть отримані результати. Поясніть учням/-цям що таке «змішаний конфлікт».

КРОК 4. (15 хв.)

1. Попросіть учнів подумати індивідуально, що на їхню думку можна зробити, щоб вирішити збройний конфлікт в Україні. Пропозиції по вирішенню необхідно записати на стікерах (1 стікер = 1 пропозиція). Нагадайте про різні шляхи вирішення конфліктів. Важливим під час формулювання думок є аналіз наслідків цих пропозицій.

2. Зберіть думки-пропозиції, згрупуйте подібні та обговоріть:

- Чи легко/складно було виконати завдання? Чому?
- Від чого залежало прийняте рішення?
- Чи є єдиний правильний шлях/пропозиція задля вирішення конфлікту в Україні? Обґрунтуйте думку.
- Які чинники, на Вашу думку, впливають на результат по врегулюванню збройного конфлікту?

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (5 хв.):

- **Хто і яку саме відповідальність несе за порушення норм міжнародного гуманітарного права?**

ЗВИЧАЄВІ НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Відповідальність і відшкодування шкоди

Норма 149. Держава несе відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права, що можуть бути їй приписані, у тому числі:

- порушення, вчинені її органами, включаючи збройні сили;
- порушення, вчинені особами чи утвореннями, уповноваженими нею здійснювати елементи державної влади;
- порушення, вчинені особами або групами, що фактично діють за її вказівками або під її керівництвом чи контролем; і
- порушення, вчинені приватними особами або групами, які вона визнає та приймає як власну поведінку. [МЗК/НМЗК]

Норма 150. Держава, відповідальна за порушення міжнародного гуманітарного права, повинна у повній мірі відшкодувати завдану шкоду. [МЗК/НМЗК]

- Індивідуальна відповідальність

Норма 151. Індивіди несуть кримінальну відповідальність за вчинені ними воєнні злочини. [МЗК/НМЗК]

Норма 152. Командири та інші начальники несуть кримінальну відповідальність за воєнні злочини, вчинені в результаті відданих ними наказів. [МЗК/НМЗК]

Норма 153. Командири та інші начальники несуть кримінальну відповідальність за вчинені їхніми підлеглими воєнні злочини, якщо вони знали або мали підстави знати, що підлеглі збираються вчинити або вчиняють такі злочини, і не вжили всіх практично можливих заходів у межах своїх повноважень для запобігання їхньому вчиненню, або, якщо такі злочини були вчинені, для покарання осіб, відповідальних за них. [МЗК/НМЗК]

Норма 154. Кожен комбатант зобов'язаний відмовитися виконувати явно незаконний наказ. [МЗК/НМЗК]

Норма 155. Той факт, що підлеглий вчинив злочин за наказом начальника, не звільняє підлеглого від кримінальної відповідальності, якщо він знав, що дія, про вчинення якої було віддано наказ, носить незаконний характер, або якщо він повинен був про це знати через явно незаконний характер дії, яку йому було наказано вчинити. [МЗК/НМЗК]

Воєнні злочини

Норма 156. Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами. [МЗК/НМЗК]

Норма 157. Держави мають право надавати своїм національним судам універсальну юрисдикцію щодо воєнних злочинів. [МЗК/НМЗК]

Норма 158. Держави повинні розслідувати воєнні злочини, що, як стверджується, вчинені їхніми громадянами або збройними силами, або на їхній території, та за наявності підстав притягати до відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні таких злочинів. Вони також

повинні розслідувати інші воєнні злочини, щодо яких вони мають юрисдикцію, та за наявності підстав притягати до відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні таких злочинів. [МЗК/НМЗК]

Норма 159. Після припинення воєнних дій органи влади повинні прагнути надати якомога ширшу амністію особам, які брали участь у неміжнародному збройному конфлікті, або особам, позбавленим волі через причини, пов'язані зі збройним конфліктом, за винятком осіб, підозрюваних або звинувачуваних у вчиненні воєнних злочинів або засуджених за їхнє вчинення. [НМЗК] Норма 160. Воєнні злочини не мають строку давності. [МЗК/НМЗК]

Норма 161. Держави повинні максимально активно співпрацювати з метою сприяння розслідуванню воєнних злочинів та притягненню до відповідальності осіб, підозрюваних у їхньому вчиненні. [МЗК/НМЗК]

ВИТЯГ З РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ²⁰

від 16.01.2002

Стаття 8

Воєнні злочини

1. Суд має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, зокрема коли вони вчинені в рамках плану або політики або при великомасштабному скоєнні таких злочинів.

2. Для цілей цього Статуту воєнні злочини означають: а) серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме одне з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються відповідно до положень відповідної Женевської конвенції:

- i) умисне вбивство;
  - ii) тортури або нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти;
  - iii) умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю;
  - iv) незаконне, беззмистовне і великомасштабне знищення і привласнення майна, яке не викликане військовою необхідністю;
  - v) примус військовополоненого або іншої, що охороняється особи до служби в збройних силах ворожої держави;
  - vi) умисне позбавлення військовополоненого або іншої, що охороняється особи права на справедливе і нормальне судочинство;
  - vii) незаконна депортація або переміщення або незаконне позбавлення волі;
  - viii) взяття заручників;
- б) інші серйозні порушення законів і звичаїв, застосованих у міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, а саме одне з таких діянь:
- i) навмисні напади на цивільне населення як таке або окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у військових діях;
  - ii) навмисні напади на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, які не є військовими цілями;
  - iii) умисне нанесення ударів по персоналу, об'єктам, матеріалами, підрозділам або транспортним засобам, задіяним у наданні гуманітарної допомоги або в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, поки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти з міжнародного права збройних конфліктів;
  - iv) умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною випадкової загибелі або каліцтва цивільних осіб або шкоди цивільним об'єктам або великої, довгострокової і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно неспіввірна з конкретною і безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою;
  - v) напад на незахищені і не є військовими цілями міста, села, житла або будівлі або їхній обстріл із застосуванням яких би то не було засобів;
  - vi) вбивство або поранення комбатанта, який, склавши зброю або не маючи більше засобів захисту, беззастережно здався;
  - vii) неналежне використання прапора парламентаря, прапора або військових знаків розрізнення і форми ворога або Організації Об'єднаних Націй, а також відмітних емблем, встановлених Женевськими конвенціями, наслідком якого є смерть або заподіяння шкоди особистості;
  - viii) переміщення, прямо або побічно, окупаючию державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію, або депортація або переміщення населення

²⁰ Неофіційний переклад

окупуючої території або окремих частин її в межах або за межі цієї території;

ix) умисне нанесення ударів по будівлях, призначених для цілей релігії, освіти, мистецтва, науки або благодійності, історичних пам'яток, госпіталів і місцях зосередження хворих і поранених, за умови, що вони не є військовими цілями;

x) заподіяння особам, які перебувають під владою супротивної сторони, фізичних каліцтв або вчинення над ними медичних або наукових експериментів будь-якого роду, які не виправдані необхідністю медичного, зуболікарського або лікарняного лікування відповідної особи і не здійснюються в її інтересах і які викликають смерть або серйозно загрожують здоров'ю такої особи або осіб;

xi) віроломне вбивство або поранення осіб, що належать до ворожої нації чи армії;

xii) заяву про те, що пощади не буде;

xiii) знищення або захоплення майна ворога, за винятком випадків, коли таке знищення або захоплення наполегливо диктуються військовою необхідністю;

xiv) оголошення скасованими, припиненими або неприпустимими в суді прав і позовів громадян супротивної сторони;

xv) примус громадян супротивної сторони до участі у військових діях проти їхньої власної держави, навіть якщо вони перебували на службі воюючої сторони до початку війни;

xvi) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо він захоплений штурмом;

xvii) застосування отрути або отруєної зброї; xviii) застосування задушливих, отруйних або інших газів і будь-яких аналогічних рідин, матеріалів або засобів;

xix) застосування куль, які легко розриваються або сплющуються в тілі людини, таких, як оболонкові кулі, тверда оболонка яких не покриває всього осердя або має надрізи;

xx) застосування зброї, боєприпасів і техніки, а також методів ведення війни такого характеру, які викликають надмірні ушкодження чи невинуваті страждання або які є невинуватими за своєю суттю в порушення норм міжнародного права збройних конфліктів, за умови, що така зброя, такі боєприпаси, така техніка і такі методи ведення війни є предметом всеосяжної заборони і включені в додаток до цього Статуту шляхом поправки згідно з відповідним положенням, викладеним в статтях 121 і 123;

xxi) посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче поводження;

xxii) зґвалтування, оборонення в сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2 (f) статті 7, примусова стерилізація і будь-які інші види сексуального насильства, також є грубим порушенням Женевських конвенцій;

xxiii) використання присутності цивільної особи або іншої, що охороняється особи для захисту від військових дій певних пунктів, районів або збройних сил;

xxiv) умисне нанесення ударів по будівлях, матеріалах, медичним установам і транспортним засобам, а також персоналу, які використовують відповідно до міжнародного права відмінні емблеми, встановлені Женевськими конвенціями;

xxv) умисне вчинення дій, що піддають цивільне населення голоду, як способу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, включаючи умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено в Женевських конвенціях;

xxvi) набір або вербування дітей у віці до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або їхнє використання для активної участі в бойових діях.

с) У випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру серйозні порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з наступних діянь, вчинених щодо осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях, включаючи військовослужбовців, які склали зброю, і осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранення, взяття під варту або з якоїсь іншої причини:

i) посягання на життя і особистість, зокрема вбивство в будь-якій формі, заподіяння каліцтв, жорстоке поводження і тортури;

ii) посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче поводження;

iii) взяття заручників;

iv) винесення вироків і приведення їх у виконання без попереднього судового розгляду, проведеного створеним у встановленому порядку судом, що забезпечує дотримання всіх судових гарантій, які за загальним визнанням є обов'язковими.

d) Пункт 2 (c) застосовується до збройних конфліктів неміжнародного характеру і, таким чином, не застосовується до випадків порушення внутрішнього порядку і виникнення напруженості, такими, як заворушення, окремі спорадичні акти насильства або інші акти аналогічного характеру. e) Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в встановлених рамках міжнародного права, а саме одне з таких діянь:

i) умисне нанесення ударів по цивільному населенню як такому, а також умисний напад на окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях;

ii) умисне нанесення ударів по будівлях, матеріалах, медичним установам і транспортним засобам, а також персоналу, які використовують відповідно до міжнародного права відмінні емблеми, передбачені Женевськими конвенціями;

iii) умисне нанесення ударів по персоналу, об'єктам, матеріалам, підрозділам або транспортним засобам, задіяним у наданні гуманітарної допомоги або в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, поки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти по праву збройних конфліктів;

iv) навмисне нанесення ударів по будівлях, призначених для цілей релігії, освіти, мистецтва, науки або благодійності, історичних пам'ятників, госпіталям і місцям зосередження хворих і поранених, за умови, що вони не є військовими цілями;

v) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо він узятий штурмом;

vi) зґвалтування, оборонення в сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2 (f) статті 7, примусова стерилізація і будь-які інші види сексуального насильства, також представляють собою грубе порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій;

vii) набір або вербування дітей у віці до п'ятнадцяти років до складу збройних сил або груп або використання їх для активної участі в бойових діях;

viii) віддача розпоряджень про переміщення цивільного населення з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо тільки цього не вимагають міркування безпеки відповідного цивільного населення або нагальна потреба воєнного характеру;

ix) віроломне вбивство або поранення комбатанта ворога; x) заява про те, що пощади не буде;

xi) заподіяння особам, які перебувають у владі супротивної сторони конфлікту, фізичних каліцтв або вчинення над ними медичних або наукових експериментів будь-якого роду, які не виправдані необхідністю медичного, зуболікарського або лікарняного лікування відповідної особи і не здійснюються в її інтересах і які спричиняють смерть або серйозно погрожують здоров'ю такої особи або осіб;

xii) знищення або захоплення майна ворога, за винятком випадків, коли таке знищення або захоплення наполегливо диктуються обставинами конфлікту.

f) Пункт 2 (e) застосовується до збройних конфліктів неміжнародного характеру і, таким чином, не застосовується до випадків порушення внутрішнього порядку і виникнення напруженості, таким, як заворушення, окремі спорадичні акти насильства або інші акти аналогічного характеру. Він застосовується до збройних конфліктів, які мають місце на території держави, коли йде тривалий збройний конфлікт між урядовою владою і організованими збройними групами або між самими такими групами.

3. Ніщо в пунктах 2 (c) і (d) не впливає на відповідальність уряду за підтримку або відновлення закону і порядку в державі або за захист єдності і територіальної цілісності держави всіма законними засобами.

Ситуація 1.

12 січня 2016 року американська авіація завдала удару по будівлі в Мосулі, в якій за даними розвідки, Ісламська Держава зберігало мільйони доларів.

У будівлі зберігалися мільйони доларів, що використовувалися для фінансування терористичної активності. Дві бомби, кожна вагою в 900 кг повністю знищили будівлю.

За даними CNN, американці «були готові змиритися зі смертю до 50 цивільних при знищенні цього об'єкта, з огляду на його надзвичайну важливість». У результаті бомбардування загинули 5-7 цивільних осіб.

Ситуація 2.

Майже від початку збройного конфлікту в Сирії були зафіксовані численні випадки застосування хімічної зброї, що було підтверджено Організацією Об'єднаних Націй. На початку 2016 року сирійсько-американське медичне товариство оприлюднило доповідь, у якій було описано 161 атаку із застосуванням хімічної зброї від початку війни й до кінця 2015 року. Організація також мала інформацію про ще 133 хімічні атаки, але стосовно яких забракло переконливих доказів.

Задokumentована 161 атака із застосуванням хімічної зброї забрала 1491 життів, іще 14 581 осіб зазнали отруєння різного ступеню. Із зафіксованих атак 77 % випадків сталися вже після ухвалення резолюції Ради Безпеки ООН 2118 у вересні 2013 року, якою були створені механізми для знищення задекларованих запасів хімічної зброї в Сирії. В 2015 році було зафіксовано 69 атак із використанням хімічної зброї. При чому серед використаних отруйних речовин був застосований і хлор, навіть після ухвалення резолюції Ради Безпеки ООН 2209, яка засудила його застосування як зброї в Сирії.

Хімічна атака на Хан-Шейхун 4 квітня 2017 року стала 175-ою відомою атакою із застосуванням хімічної зброї.

Ситуація 3.

3 серпня 2014 року в Ємені не припиняється протистояння між владою держави, яку підтримує Саудівська Аравія і шиїтськими повстанцями з числа хуситів, які намагалися захопити владу.

ООН надзвичайно стривожені розвитком подій в Ємені, де коаліційні сили почали наступ на порт Ходейда. Ходейда - один з небагатьох функціонуючих портів Ємену, через який у державу, що переживає наймасштабнішу кризу в світі, надходить 70 відсотків поставок життєво необхідних товарів. Незважаючи на неодноразові заклики з боку ООН не допустити збройних дій в цьому місті, за повідомленнями ЗМІ, коаліційні сили на чолі з Саудівською Аравією і почали наступ на Ходейда, яку утримують повстанці-хусити.

В ООН побоюються, що в результаті військової операції під загрозою опиниться життя мирних жителів, а 22 мільйони єменців, які потребують термінової гуманітарної допомоги, залишаться без продовольства, медикаментів і палива.

Ситуація 4.

Як сказано в спільній доповіді Human Rights Watch та Міжнародної клініки з прав людини Гарвардської юридичної школи, використання запалювальної зброї в Сирії та нові такі ж випадки в Україні підкреслюють необхідність змін до міжнародного права.

Правозахисники вказують, що запалювальна зброя може викликати сильні теплові опіки та опіки дихальних шляхів. Ті хто виживають, часто страждають від фізичних і психологічних травм через рубці та каліцтво.

Автори доповіді закликають переглянути міжнародне право щодо застосування такої «жорстокої зброї».

«2014 рік позначився подальшим застосуванням запалювальної зброї в Сирії та новими випадками в Україні. Атаки продемонстрували людські страждання, спричинені зброєю», - йдеться в доповіді правозахисників.

Повідомляється, що у Сирії урядові війська продовжили застосовувати зброю, а також скинули бомби.

А в Україні зафіксовані використання боєприпасів із запальною сумішшю в установках «Град» у двох населених пунктах.

Водночас, правозахисники відзначають, що зростає розуміння того, що подібна зброя, у тому числі з білим фосфором є неприйнятною.

Вказано, що Ізраїль уникав використання цих боєприпасів цього року під час операцій у Газі. Правозахисники припускають, що це сталось через міжнародну критику попереднього застосування білого фосфору в цій зоні.

Ситуація 5.

Під час 10-денного розслідування у Східній Україні дослідники Human Rights Watch знайшли докази обстрілів реактивними снарядами з касетними боєприпасами у щонайменше семи селах, селищах та містах. Ці обстріли відбулись між 23 січня і 12 лютого, у деяких місцях – кількоразово. Human Rights Watch дослідила сім населених пунктів: три на території, контрольованій урядом, і чотири – підконтрольній ополченцям. Під час обстрілів були використані 300-міліметрові реактивні снаряди РСЗО (реактивної системи залпового вогню) «Смерч» і 220-міліметрові реактивні снаряди «Урагану» з касетними боєприпасами, що містять протипіхотні осколкові бойові елементи 9N210 чи 9N235. Дослідники Human Rights Watch також збирали інформацію та фото уламків з інших місць, де відбувалися обстріли касетними боєприпасами²¹.

Ситуація 6.

Під час тривалих збройних сутичок між державою «А» і організованою збройною групою «Б» постійних обстрілів з артилерії та мінометів зазнають міста і села, що знаходяться впритул із лінією фронту. Артилерійські снаряди і міни часто потрапляють у цивільні об'єкти, зокрема у школи, житлові будинки, церкву. Представники організованої збройної групи «Б» використовують цивільні об'єкти, зокрема школи і дитячі садки, для встановлення зенітних установок та інших озброєнь, з яких веде вогонь по позиціях військовослужбовців держави «А». При прориві лінії фронту і входженні збройних сил держави «А» у населені пункти представники організованої збройної групи «Б» виставляють перед собою і на основних транспортних розв'язках цивільних осіб, які не дають збройним силам держави «А» просуватися далі.

²¹ Україна: через застосування касетних боєприпасів знову гинуть мирні жителі. URL: <https://www.hrw.org/uk/news/2015/03/19/267414>

- Міжнародний військовий трибунал (Нюрнберзький трибунал) 1945 р.
- Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (Токійський трибунал) 1946 р.
- Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії 1993 р.
- Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди 1994 р.
- Міжнародний кримінальний суд 1998 р.

Група 1.

Проходив у м. Нюрнберг з 20 листопада 1945 р. до 1 жовтня 1946 р. у Міжнародному військовому трибуналі.

Рішення про створення Міжнародного військового трибуналу і його Статуту були обговорені СРСР, США, Великою Британією та Францією під час лондонської конференції 26 червня - 8 серпня 1945 р. Спільно розроблений документ відобразив позицію всіх 23 держав-учасниць конференції, принципи Статуту затверджені Генеральною Асамблеєю ООН. Згідно з Лондонською угодою Міжнародний військовий трибунал був сформований на паритетних засадах з представників чотирьох держав (Великої Британії, США, СРСР, Франції).

Трибунал визнав організації СС, СД, СА, гестапо такими, що мають за мету злочинну діяльність. Членів цих організацій, які усвідомлювали злочинність дій (та певними іншими ознаками), а також керівний склад нацистської партії визнано злочинцями.

Суди над військовими злочинцями меншої величини продовжувалися у Нюрнберзі аж до 50-х років XX ст.

Звинувачення: плани нацистської партії, злочини проти миру, воєнні злочини, злочини проти людяності.

Група 2.

Проходив у Токіо з 3 травня 1946 р. по 12 листопада 1948 р.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (Токійський трибунал) був утворений 19 січня 1946 року в Токіо (Японія) у результаті переговорів між союзними урядами. На трибуналі були представлені 11 держав: СРСР, США, Китай, Велика Британія, Австралія, Канада, Франція, Нідерланди, Нова Зеландія, Індія і Філіппіни.

19 січня 1946 р., у день створення трибуналу, Дуглас Макартур (Головнокомандувач союзними окупаційними військами, генерал) затвердив Статут Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу, який встановлював порядок формування Трибуналу, його функції, а також перераховував злочини, які були йому підсудні. Статут у цілому дотримувався моделі трибуналу, який раніше був створений для проведення Нюрнберзького процесу. 25 квітня 1946 року в відповідно до статті 7 Статуту були опубліковані Правила процедури Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу.

Під час процесу було проведено 818 відкритих судових засідань і 131 засідання у суддівській кімнаті; трибунал ухвалив 4356 документальних доказів та 1194 свідчення свідків (з яких 419 були заслухані безпосередньо трибуналом).

Обвинувальний вирок у справі 28 головних японських воєнних злочинців було винесено від імені США, Китаю, Великої Британії, СРСР, Австралії, Канади, Франції, Нової Зеландії, Нідерландів, Індії та Філіппін. Він мав 53 пункти. Вирок містив звинувачення в злочинах проти миру відповідно до ст. 5 Статуту Трибуналу (за участь у підготовці та розв'язанні агресивної війни, за здійснення масового знищення мирного населення в окупованих країнах і полонених).

Звинувачення: злочини проти миру, вбивства, злочини проти звичаїв війни, злочини проти людяності.

Група 3.

Був створений Радою Безпеки ООН 25 травня 1993 року на основі резолюції № 827 Ради Безпеки ООН у Гаазі. Міжнародний трибунал завершив свою роботу 21 грудня 2017 року.

Трибунал має мандат Ради Безпеки ООН. Цим він відрізняється від класичних міжнародних судів, які створюються міжнародним договором.

Мета трибуналу – переслідування осіб, відповідальних за тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права (грубе знехтування Женевських конвенцій 1949 року, порушення законів і звичаїв війни, геноцид і злочини проти людяності) на території колишньої Югославії в період з 1991 року і по дату, яка буде визначена Радою Безпеки після відновлення миру.

Максимальне покарання, яке може винести трибунал – довічне ув'язнення. Трибунал не має права ухвалювати смертний вирок. Засуджені Трибуналом особи відбувають свій строк в одній з держав, що підписали відповідну угоду з ООН.

Звинувачення: воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид.

Група 4.

Створений резолюцією Ради Безпеки № 955 від 8 листопада 1994 (S/RES/955(1994)). Відповідно до резолюції Ради Безпеки № 977 від 22 лютого 1995 (S/RES/977(1995)) Трибунал розташовується в місті Аруша (Об'єднана Республіка Танзанія) і має офіси в Кігалі, Руанда. Його апеляційна палата знаходиться в Гаазі, Нідерланди.

Трибунал покликаний не тільки переслідувати винних в актах геноциду, а й сприяти примиренню і відновленню справедливості і законності в Руанді.

Трибунал є першим в історії міжнародних трибуналів справою для винесення вироків щодо геноциду.

Міра покарання не може бути обрана смертна кара.

Відповідно до ст. 4 Статуту Трибуналу юрисдикція Трибуналу базується на ст. 3, загальній для Женевських конвенцій 1949 р. та Другого Додаткового протоколу 1977 р. Саме ця стаття підтверджує принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за серйозні порушення положень Женевських конвенцій 1949 р.

Територіальна юрисдикція Трибуналу не обмежується територією Руанди, а поширюється і на територію сусідніх держав по відношенню до серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених громадянами Руанди (ст. 7 Статуту). Територіальна юрисдикція в даному випадку розширена за рахунок застосування принципу персональної юрисдикції.

Звинувачення: геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності.

Група 5.

Міжнародний кримінальний суд 1998 р. – перший міжнародний орган кримінального правосуддя, що діє на постійній основі, в компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за агресію, геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. Заснований на основі Римського статуту, прийнятого в 1998 році. Функціонує з липня 2002 року. У його компетенцію входять злочини, здійснені після набуття чинності Римського статуту. Розташований у місті Гаазі.

МКС має комплементарну (доповнюючу) юрисдикцію. Зокрема, відповідно до ст. 1 Статуту МКС, Міжнародний кримінальний суд тільки доповнює національні органи кримінальної юстиції. При цьому МКС не замінює собою національні суди, якщо останні ефективно здійснюють правосуддя. Перш ніж приступити до розгляду справи за суттю, МКС повинен визначити питання прийнятності справи до провадження. Справа не може бути прийнята до провадження, якщо: а) справа розслідується чи стосовно неї порушено кримінальне переслідування державою, яка має щодо неї юрисдикцію, за винятком випадків, коли ця держава не бажає чи не здатна вести розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином; б) справа розслідується державою, яка має щодо неї юрисдикцію, і ця держава вирішила не порушувати відносно особи, якої це стосується, кримінальне переслідування, за винятком випадків, коли це рішення стало результатом небажання чи неспроможності держави порушити кримінальне переслідування належним чином; в) особа, якої це стосується, вже була судима за дії, які є предметом даної заяви, і проведення судового розгляду Судом не дозволено на підставі п. 3 ст. 20 Статуту Суду; г) справа не є достатньо серйозною, щоб виправдовувати подальші дії з боку Суду.

У випадку незгоди з юрисдикцією Суду або прийняття справи до провадження Судом Статут Міжнародного кримінального суду передбачає можливість опротестування вказаних дій (ст. 19 Статуту). Протести можуть бути подані: а) обвинуваченим чи особою, на яку було видано ордер на арешт чи наказ про явку до Суду; б) державою, яка має юрисдикцію стосовно справи; або в) державою, від якої вимагається визнання юрисдикції Суду «ad hoc».

Звинувачення: агресія, геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності.

ГРУПА 1.

1. Герман Вільгельм Герінг (нім. Hermann Wilhelm Göring), рейхсмаршал, головнокомандувач військово-повітряними силами Німеччини
2. Рудольф Гесс (нім. Rudolf Heß), заступник Гітлера по керівництву нацистської партії (Націонал-соціалістична німецька робітничка партія).
3. Йоахим фон Ріббентроп[джерело?] (нім. Ullrich Friedrich Willy Joachim von Ribbentrop), міністр іноземних справ нацистської Німеччини.
4. Вільгельм Кейтель (нім. Wilhelm Keitel), начальник штабу Верховного головнокомандування військовими силами Німеччини.
5. Роберт Лей (нім. Robert Ley), голова Трудового фронту.
6. Ернст Кальтенбруннер (нім. Ernst Kaltenbrunner), керівник РСХА.
7. Альфред Розенберг (нім. Alfred Rosenberg), один з головних ідеологів нацизму, рейхсміністр у справах Східних територій.
8. Ганс Франк (нім. Dr. Hans Frank), голова окупованої Польщі.
9. Вільгельм Фрік (нім. Wilhelm Frick), міністр внутрішніх справ Рейху.
10. Юліус Штрайхер (нім. Julius Streicher), гауляйтер, головний редактор газети «Штурмовик» (нім. Der Stürmer – Дер Штюрмер).
11. Вальтер Функ (нім. Walther Funk), міністр економіки після Шахта.
12. Ялмар Шахт (нім. Hjalmar Schacht), імперський міністр економіки перед війною.
13. Густав Крупп фон Болен унд Гальбах (нім. Gustav Krupp von Bohlen und Halbach), голова концерну «Фрідріх Крупп».
14. Карл Деніц (нім. Karl Dönitz), gros-адмірал флоту Третього Рейху, головнокомандувач військово-морського флоту Німеччини, після смерті Гітлера і згідно з його заповітом – президент Німеччини.
15. Еріх Редер (нім. Erich Raeder), головнокомандувач ВМФ.
16. Бальдур фон Ширах (нім. Baldur Benedikt von Schirach), голова Гітлерюгенду, гауляйтер Відня.
17. Фріц Заукель (нім. Fritz Sauckel), керівних трудових депортацій у Рейх з окупованих територій.
18. Альфред Йодль (нім. Alfred Jodl), начальник штабу оперативного керівництва.
19. Мартін Борман (нім. Martin Bormann), голова партійної канцелярії, звинувачувався заочно.
20. Франц фон Папен (нім. Franz Joseph Hermann Michael Maria von Papen), канцлер Німеччини до Гітлера, посол в Австрії та Туреччині.
21. Артур Зейсс-Інкварт (нім. Dr. Arthur Seyß-Inquart), канцлер Австрії, згодом імперський комісар окупованої Голландії.
22. Альберт Шпеєр (нім. Albert Speer), імперський міністр озброєнь.
23. Константин фон Нейрат (нім. Konstantin Freiherr von Neurath), в перші роки правління Гітлера міністр іноземних справ, потім намісник в протектораті Богемії і Моравії (Чехія).
24. Ганс Фріче (нім. Hans Fritzsche), керівник відділу друку і радіо у міністерстві пропаганди.

ГРУПА 2.

1. Аракі Садао (荒木貞夫), Генерал Імперської армії Японії, міністр армії, міністр культури.
2. Доїхара Кендзі (土肥原 賢二) Генерал Імперської армії Японії.
3. Ітагакі Сеїсіро (板垣征四郎), Генерал Імперської армії Японії, міністр армії.
4. Кая Окінорі (賀屋興宣), Міністр фінансів.
5. Кідо Коїті (木戸幸一), Міністр культури та науки, міністр внутрішніх справ, міністр-хранитель печатки.
6. Кімура Неїтаро (木村兵太郎), Генерал Імперської армії Японії.
7. Коїсо Куніакі (小磯國昭), Генерал Імперської армії Японії, Генерал-губернатор Кореї, Прем'єр-міністр Японії.
8. Ока Такадзумі (岡敬純), Адмірал Імперського флоту Японії, Міністр флоту.
9. Муто Акіра (武藤章), Генерал Імперської армії Японії.
10. Мінамі Дзіро (南次郎), Генерал Імперської армії Японії, Генерал-губернатор Кореї.
11. Мацуї Іване (松井石根), Генерал Імперської армії Японії.
12. Осіма Хіросі (大島浩), Генерал Імперської армії Японії, Посол Японії у Нацистській Німеччині.
13. Сато Кенрьо (佐藤賢了), Генерал Імперської армії Японії.
14. Сігеміцу Мамору (重光葵), Посол Японії у СРСР, Міністр іноземних справ.
15. Сімада Сігетаро (嶋田繁太郎), Адмірал Імперського флоту Японії, Міністр флоту.
16. Сіраторі Тосіо (白鳥 敏夫), Посол Японії у Італії.
17. Судзукі Теїті (鈴木貞一), Генерал Імперської армії Японії.
18. Тоґо Сігенорі (東郷茂徳), Міністр іноземних справ.
19. Тодзьо Хідекі (東条英機), Генерал, Військовий міністр.
20. Умедзу Йосідзіро (梅津美治郎), Генерал Імперської армії Японії.
21. Хасімото Кінґоро (橋本欣五郎), Депутат Палати Представників Японії, віце-президент Парламенту Японії.
22. Хата Сьунроку (畑俊六), Маршал Імперської армії Японії, міністр армії.
23. Хіранума Кіїтіро (平沼騏一郎), Міністр правосуддя, Прем'єр-міністр Японії, міністр внутрішніх справ, Глава Таємної Ради.
24. Хіроta Кокі (広田 弘毅), Міністр закордонних справ, Прем'єр-міністр Японії.
25. Хосіно Наокі (星野 直樹), Віце-прем'єр-міністр.

ГРУПА 3.

За час роботи Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії були висунуті звинувачення щодо 161 особи, 90 з них засуджені, 19 - виправдані, справи проти 13-ти осіб були передані до національних судів, а справи ще проти 37 осіб були відкликані.

Серед тих, хто постав перед трибуналом, був колишній президент Сербії і Югославії Слободан Мілошевич, якого звинуватили у воєнних злочинах у Косово в 1999 році. Він не дожив до винесення вироку, померши в 2006 році від серцевого нападу у в'язниці Трибуналу.

22 листопада 2017 року трибунал засудив колишнього командувача армії боснійських сербів Ратко Младича до довічного ув'язнення, якого було визнано винним у геноциді боснійських мусульман у місті Сребрениця в 1995 р.

20 березня 2019 р. Апеляційна палата Трибуналу змінила вирок Радована Караджича (колишній президент Республіки Сербської і Верховний головнокомандувач її збройними силами), замінивши 40 років в'язниці до довічного ув'язнення.

Група 4.

Трибунал виніс обвинувальні вирoki щодо 93 осіб, яких він вважав відповідальними за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчиненого в Руанді в 1994 р.

Зокрема винесений довічний вирок колишньому прем'єр-міністру Жану Камбанда за злочини проти людяності.

Серед доведених випадків було заохочення людиноненависницької пропаганди радіостанцією RTLM, яка закликала знищувати громадян народності тутсі.

У грудні 1999 р. засуджений до довічного ув'язнення Джордж Рутаганде, який у 1994 р. очолював загони «Інтерахамве» («молодіжного крила» правлячої тоді Партії «Республіканський національний рух за розвиток демократії»).

1 вересня 2003 р. розглядалася справа Еммануеля Ндіндабахізі (Emmanuel Ndindabizi), колишнього міністра фінансів Руанди (1994 р.). За даними поліції він причетний до масового знищення людей у префектурі Кібуїе. Е. Ндіндабахізі особисто віддавав накази вбивати, роздавав зброю добровольцям з народності хуту і був присутній під час нападів і побиттів.

Єдиним європейцем, якого засудив Трибунал, був бельгієць Жорж Руджі.

18 грудня 2008 р. Трибунал засудив до довічного ув'язнення колишнього полковника руандійської армії Теонесте Багосору за розв'язання геноциду, а також за організацію ополчення «Інтерахамве».

17 травня 2011 р. колишній генерал збройних сил Руанди Огюстен Бізімунгу, був засуджений до тридцяти років в'язниці за участь у геноциді, який свою провину не визнав.

20 грудня 2012 р. Трибунал засудив колишнього руандійського міністра планування Огюстена Нгірабатваре (Augustin Ndirabatware) до 35 років в'язниці за звинуваченням у геноциді проти народності тутсі.

Група 5.

МКС отримав скарги про передбачувані злочини принаймні в 139 державах, проте, в даний час, Прокурором суду порушено розслідування тільки стосовно восьми ситуацій в Африці: в Демократичній Республіці Конго, Уганді, Центральноафриканській Республіці; в Суданському регіоні Дарфур; Кенії, Лівії, Кот-д'Івуарі і Малі. З них чотири були передані до суду самими державами як зацікавленими сторонами (Уганда, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська Республіка та Малі), два були передані Радою Безпеки ООН (Дарфур і Лівія), а два були розпочаті за власною ініціативою Прокурором (Кенія та Кот-д'Івуар).

17 квітня 2014 р. уряд України подав декларацію відповідно до статті 12 (3) Статуту МКС, яка визнала юрисдикцію Суду стосовно ймовірних злочинів, скоєних на території України в період з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р.

Відповідно до правил Офісу Прокурора МКС про попереднє розслідування з 18 по 25 квітня 2014 р. Прокурор МКС Фату Бенсуда почала попереднє розслідування у справі «Ситуація в Україні».

8 вересня 2015 р. уряд України подав другу декларацію відповідно до статті 12 (3) Статуту МКС, яка визнала юрисдикцію Суду щодо передбачуваних злочинів, скоєних на території України після 20 лютого 2014 р. без кінцевої дати. 29 вересня 2015 р. на підставі другої декларації України відповідно до статті 12 (3) Прокурором МКС було оголошено про продовження попереднього розслідування у справі «Ситуація в Україні» з метою включення передбачуваних злочинів, скоєних після 20 лютого 2014 р.

Україною не ратифікувала Римський статут. Проте, відповідно до двох декларацій відповідно до статті 12 (3) Статуту МКС, поданими урядом України 17 квітня 2014 р. і 8 вересня 2015 р., Суд може здійснити юрисдикцію, що підпадає під дію Римського статуту злочинів, скоєних на території України в період з 21 листопада 2013 р. В обох випадках прийняття здійснення юрисдикції МКС було зроблено на підставі декларацій Верховної Ради України.

Група 1.

У 2016 р. Офіс Прокурора опублікував оцінку ситуації на території Криму і Севастополя, яку він кваліфікувала як міжнародний збройний конфлікт між Україною і Російською Федерацією, який виник не пізніше, ніж 26 лютого 2014 р. Згідно з оцінкою Офісу Прокурора, до ситуації в Криму залишається застосовним право міжнародних збройних конфліктів і після 18 березня 2014 р. остільки, оскільки в Криму і Севастополі фактично зберігається стан окупації. Незважаючи на попередній характер цієї оцінки, в ній визначається правова основа для поточного аналізу інформації про злочини, імовірно скоєних у контексті ситуації в Криму в період з 20 лютого 2014 р.

Група 2.

У своєму Звіті про попереднє розслідування щодо ситуації в Україні за 2016 р. Офіс Прокурора відзначав, що до 30 квітня 2014 р. інтенсивність бойових дій між українськими урядовими військами й антиурядовими збройними елементами на сході України досягла такого рівня, який тягне за собою можливість застосування до нього права збройних конфліктів, і що збройні групи, що діють на сході України, включаючи «ЛНР» і «ДНР», досить організовані, щоб розглядатися як сторони неміжнародного збройного конфлікту.

Група 3.

Офіс Прокурора також прийшов до висновку, що приклади прямого військового протистояння між збройними силами Російської Федерації і України вказують на те, що принаймні з 14 липня 2014 р. на сході України, паралельно з неміжнародним збройним конфліктом, має місце міжнародний збройний конфлікт.

Офіс Прокурора продовжує розглядати заяви про те, що Російська Федерація здійснювала і здійснює загальний контроль над збройними групами на сході України, щоб встановити, чи можна розглядати збройний конфлікт між ЗСУ (Збройні сили України) та антиурядовими збройними групами, який в інших випадках вважався б неміжнародним, як по суті міжнародний конфлікт. Факт існування єдиного міжнародного збройного конфлікту на сході України передбачає застосування щодо відповідного періоду статей Статуту, що стосуються збройних конфліктів міжнародного характеру.

Перелік прикладів воєнних злочинів

1. насильницькі зникнення і вбивства;
2. тортури та інші форми жорстокого поводження;
3. примусовий призов жителів на службу в збройних силах Російської Федерації;
4. порушення права на справедливе і нормальне судочинство;
5. позбавлення волі;
6. переміщення цивільного населення;
7. захоплення майна;
8. передбачуваний утиск;
9. умисний напад на цивільне населення;
10. умисний напад на цивільні об'єкти;
11. умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад принесе несумірну шкоду;
12. умисне нанесення ударів по охоронюваним об'єктам, таким як медичні і освітні установи;
13. віроломне вбивство;
14. вбивства, тортури і жорстоке поводження в місцях утримання під вартою, сексуальні і гендерні злочини;
15. використання дітей-солдатів.

МОДУЛЬ 9. Основи безпеки та правила поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій

Ключове питання: Як необхідно поводитись, щоб убезпечити себе під час збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій?

Вік учнів/-ць	14-16 років
Час, необхідний для засвоєння теми	90 хв.
Мета	Ознайомлення учнів з основами безпеки та правилами поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій
Ключові ідеї та поняття	Важливість безпечної поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій, застосування принципу розрізненості, протимінна безпека, пошук допомоги, домедична допомога.
Очікувані компетентності учнів/-ць	• усвідомлення важливості безпечної поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій задля збереження життя і здоров'я; • розуміти, як застосовувати знання про міжнародне гуманітарне право в цілях дотримання особистої безпеки; • знання про порядок дій під час небезпечних ситуацій, протимінну безпеку, домедичну допомогу у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій; • здатність аналізувати ситуації та вживати відповідні дії щодо забезпечення безпеки в зоні збройного конфлікту; • готовність до прийняття рішення про вжиття заходів щодо забезпечення безпеки в період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій.
Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	1. Руководство ВГК ГВ ООН для использования на местах. URL.: http://www.unocha.org/sites/unocha/files/dms/Documents/R_Field%20Handbook.pdf 2. Методичний посібник з проведення тренінгу для державних службовців у соціальній сфері з надання послуг внутрішньо переміщеним особам «Діти – жертви конфлікту на сході України: їх ризики, вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами». URL.: http://www.la-strada.org.ua/ucp_file.php?c=8dQjfasoFplqvzv151afjBkKFpPzQU 3. Робертс Д. Л. Остаться в живых. Защита и безопасность - рекомендации добровольцам гуманитарных организаций, действующих в зоне конфликта. URL.: https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/chapters1-4.pdf 4. Первая доврачебная помощь в чрезвычайной ситуации: методическое пособие. URL.: http://stopmina.com/files/first%20aid.pdf 5. Домедична допомога. URL.: https://courses.ed-era.com/asset-v1:EdEra-SmartOsvita+Med+1+type@asset+block@book_premedhelp_KIS.pdf 6. Первая медицинская помощь: Руководство. URL.: https://shop.icrc.org/icrc/pdf/view/id/2528 Международное руководство по первой помощи и реанимации, 2016 г. URL.: https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/%D0%A0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%B9-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%89%D0%B8-%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8-2016%D0%B3-%D1%80%D1%83%D1%81..pdf

Пропозиції щодо можливостей отримання додаткової інформації	Відео: Україна: мины и неразорвавшиеся боеприпасы угрожают жителям. МККК. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/ukraina-miny-i-nerazorvavshiesya-boepripasy-ugrozhayut-zhitelyam Мины на востоке Украины: шрамы на судьбах людей. МККК. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/miny-na-vostoke-ukrainy-shramy-na-sudbah-lyudey Україна: мины на обочинах, будьте внимательны! МККК. URL.: https://www.icrc.org/ru/document/ukraina-miny-na-obochinah-budte-vnimatelny Відеоматеріал з питань протимінної безпеки для загального населення та дітей, розроблений Державною службою з надзвичайних ситуацій та ОБСЄ. URL.: http://child.mns.gov.ua/content/r2-2.html Дети на востоке Украины в опасности - смотреть до конца! URL.: https://youtu.be/AzeFYtQ_BKA Мультфільм ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку: лісовий скарб. URL.: https://youtu.be/V5JZW8TrEY Мультфільм ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку: безпечні канікули. URL.: https://youtu.be/A4PrtPUf22o Мультфільм ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку: повітряний змій. URL.: https://youtu.be/0WRgt7cbP24 Що робити, якщо ти бачиш вибухонебезпечний предмет? URL.: https://youtu.be/811s32mqnAo Мінна небезпека на Донбасі: батько та син. URL.: https://youtu.be/7pBr9OGD5MU 5 фактов, которые спасают жизнь. URL.: https://youtu.be/4WNVO6wOigA Що потрібно знати про міни та вибухонебезпечні предмети. URL.: https://youtu.be/X1qmL_gX2t4 6 правил, которые спасают жизнь. URL.: https://youtu.be/Bq8lKZnTWac Якщо ви знайшли боєприпаси - правила поведінки для дітей (мультфільм). URL.: https://youtu.be/l83lhF2dWK0 Кампанія з мінімізації ризиків від вибухонебезпечних предметів для людей. URL.: https://youtu.be/l-0tSeCTdls Дітям - про загрози вибухонебезпечних знахідок (25-хвилинний фільм). URL.: https://youtu.be/TW1kzyperUg Майстер-класи для школярів 9–10 класів з навчання надання першої домедичної допомоги. URL.: https://youtu.be/xn6moCdKFBg «Я можу врятувати життя»: змагання київських школярів. URL.: https://youtu.be/QG-bCv4bCJQ Перша допомога: вчись сам та навчай інших. URL.: https://youtu.be/4GQD80y5yJA З чого починається безпека. URL.: https://youtu.be/tHWaT-8KYe8 Онлайн курс Домедична допомога: Безкоштовний курс. URL.: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Med+1/about
Підготовка вчителя до уроку	1. Роздруковані таблички, додатків 1, 2, 3, 4, 5 у необхідній кількості. 2. Аркуші А1, А4, маркери, олівці. 3. Таблички «Погоджуюсь» «Не погоджуюсь». 4. Проектор, екран, ноутбук/планшет для перегляду відео.

Обґрунтування та особливості заняття

Збройні конфлікти та інші надзвичайні ситуації створюють небезпеку для цивільних осіб та вимагають додаткових засобів безпеки. Збереження життя та здоров'я у період збройного

конфлікту та інших надзвичайних ситуацій безпосередньо залежить від знання та дотримання правил безпеки. Ці правила відносяться до різних сфер життєдіяльності, деякі з них мають важливе значення у мирний час. Необхідно донести до школярів важливість попереднього засвоєння цих правил, відпрацювання необхідних навичок, а також вміння знаходити і використовувати необхідну інформацію.

Школярі мають знати основні правила безпечної поведінки для дітей під час надзвичайних ситуацій та ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю, у тому числі і під час збройного конфлікту та гуманітарних катастроф, вміти розрізняти військові та цивільні об'єкти, знати, що під час збройного конфлікту його передусім захищає міжнародне гуманітарне право.

Захист цивільного населення під час збройного конфлікту забезпечується МГП. Ці правила містять, насамперед, заборони для учасників збройного конфлікту, але мають важливе значення і для цивільних з точки зору безпечної поведінки. Тому важливо показати як застосовувати принцип розрізненості для забезпечення особистої безпеки та безпеки оточуючих осіб. Варто акцентувати увагу на критеріях безпосередньої участі у воєнних діях та наслідках їхнього ігнорування (Тема 5).

Мінна небезпека є найбільш поширеним наслідком збройного конфлікту. Тому школярі повинні ознайомитися із правилами безпечної поведінки в умовах мінної небезпеки та наслідками їхнього нехтування.

Необхідним є доведення значущості життя та здоров'я як найважливіших цінностей, та необхідності засвоєння правил домедичної допомоги.

Основний зміст

1. У період збройного конфлікту законною ціллю є комбатант чи військовий об'єкт. Тому, щоб уникнути нападу, цивільна особа повинна відрізнити себе від комбатанта, тобто застосовувати принцип розрізненості щодо осіб (Тема 4). Важливо не використовувати військову форму та амуніцію, або близький за кольором одяг у зоні ведення воєнних дій, особливо камуфляж. Важливо максимально відрізнити себе від військових за одягом. Небезпечно використовувати у зоні ведення бойових дій біноклі та інші прилади для спостереження. Такі, або аналогічні дії можуть призвести до помилки з боку військових щодо приналежності особи до комбатантів та спровокувати напад.

Щоб уникнути ризику випадкової шкоди у разі нападу на військову ціль (принцип сумірності /пропорційності) важливо не перебувати у зоні ведення бойових дій поруч із військовими об'єктами (об'єктами, де розміщені комбатанти, військова техніка, розміщена як стаціонарно, так й на марші) та застосовувати критерії військових об'єктів (Тема 4) для ідентифікації останніх.

При нападі важливо виконувати попередження, які дає сторона нападу для цивільного населення в рамках застосування принципу обережності (Тема 4).

2. Основні правила безпечної поведінки для дітей у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людини.

2.1. Батьки та педагоги мають пояснити дитині що робити у надзвичайній ситуації: кому телефонувати, де сховатися тощо;

- дитина має знати напам'ять декілька телефонних номерів батьків, родичів, друзів;
- мати при собі бейдж, браслет з ім'ям, контактами батьків тощо;
- мати при собі копію документів: свідоцтво про народження, паспорт;
- добре, якщо батьки домовились з дитиною про місце зустрічі в разі надзвичайної ситуації на випадок відсутності мобільного зв'язку²².

²² Методичний посібник з проведення тренінгу для державних службовців у соціальній сфері з надання послуг внутрішньо переміщеним особам «Діти – жертви конфлікту на сході України: їх ризики, вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами». URL.: http://www.la-strada.org.ua/ucp_file.php?c=8dQjfasoFplqvzv151afjBkKfPpZQU

2.2. При знаходженні в районі бойових дій та інших надзвичайних ситуацій: по можливості заздалегідь створити запас питної води і продуктів;

- вкласти найцінніші речі, документи в зручну для перенесення упаковку і бути готовим до евакуації;
- об'єднатися з мешканцями будинку з метою взаємодопомоги;
- не наближатися до військової техніки, що рухається, так як у її водіїв малий ближній огляд і можна отримати травму;
- з настанням темряви включати світло, тільки якщо зашторені вікна;
- ні в якому разі не купувати і не зберігати зброю і боєприпаси;
- не поширювати і не підтримувати неперевірені чутки;
- не піднімати та не гратися з незнайомими предметами (іграшками, телефонами, планшетами, боєприпасами тощо).

Заздалегідь необхідно:

- обладнати і по можливості зміцнити притулок у підвалі, місце відпочинку в ньому максимально захистити мішками з піском і меблями, передбачити кілька аварійних виходів з притулку;
- прокопати півметрову канавку-укриття до найближчого джерела води або створити на шляху до нього кілька укриттів;
- вирити щілини-укриття у дворі будинку;
- дбайливо витрачати продукти і воду;
- налагодити зв'язок з найближчим медичним закладом або лікарем.

2.3. У разі оголошення евакуації:

- не нехтувати наказами (порадами), які лунають з гучномовця;
- швидко вийдіть з помешкання (не користуйтеся ліфтом);
- замкніть за собою двері;
- прямуйте туди, куди спрямовують представники влади (рятувальники, військові, поліція);
- виберіть безпечне місце подалі від будинків, інших споруд, вікон, вітрин;
- уважно стежте за всіма оголошеннями, які лунають з гучномовця або від представників влади;
- під час будь-яких пересувань необхідно підкорятися вимогам представників влади.

Якщо триває евакуація, звичайним явищем буде натовп на вулиці й, як наслідок, неконтрольовані дії інших людей, що можуть спричинити травму. У натовпі можуть бути й інші небезпеки: сльозогінний або інший газ, ризик поранення вогнепальною зброєю, вибуховим предметом.

Правила поведінки у натовпі:

- не опиратися натовпу;
- при нагоді спробувати вибратися з натовпу до найближчої стіни, паркану тощо;
- що б не трапилося – необхідно втриматися на ногах;
- не тримати руки в кишенях, а коли щось випало із рук, краще не намагатися піднімати цю річ;
- якщо потрібна допомога – не соромтесь, просіть оточуючих допомогти;
- якщо ви впали та не можете підвестися – згорніться «клубочком», закрийте голову;
- тримайтеся подалі від озброєних людей, людей у шоломах (амуніції).

2.4. Поради дитині, якщо на вулиці почали стріляти, стався вибух.

Якщо дитина вдома:

- не наближатися до вікон;
- сховатися у ванній кімнаті (у самій ванній) або в найдальшому кутку помешкання;
- негайно лягти на підлогу;
- обов'язково зателефонувати батькам.

Якщо дитина на вулиці:

- негайно лягти на землю, закрити голову руками, сумкою, рюкзаком тощо;
- намагатися знайти більш безпечне місцедесь неподалік (виступ будівлі, кам'яні сходи ганку, фонтан, пам'ятник, підстава ліхтарного стовпа, цегляний паркан, канаву, бетонну урну або бордюрний камінь);
- ні в якому разі не підбирати незнайомі предмети із землі, особливо зброю;
- вибираючи укриття, слід також брати до уваги, що захист потрібний не тільки з боку пострілу, а й від небезпечного рикошету.

Найкращі місця для схову:

- під сходами;
- під'їзд;
- підземний перехід;
- місце за великим кіоском;
- заглиблене місце, наприклад, водостік;
- підвал.

Місця, де краще не ховатися:

- біля великих магазинів, торговельних центрів, офісів – від пострілів часто розбиваються вітрини, скляні двері, вікна, що може спричинити травму;
- за автомобілями (від пострілу може спалахнути бензобак);
- біля автомобільних заправок;
- за білбордами, рекламними щитами (вони не захистять від куль);
- біля військової техніки, військових об'єктів (особливо біля штабу).

Під час перестрілки до укриття слід пробиратися поповзом (це зменшить небезпеку викликати вогонь на себе). Особливо небезпечно бігти, оскільки ті, хто стріляють можуть прийняти особу, що біжить, за противника.

Перебуваючи під час стрілянини в будь-якому укритті, необхідно стежити, чи не з'явився дим або вогонь. Якщо пожежа почалася, а стрілянина не припинилася, квартиру/будинок необхідно негайно покинути поповзом, закривши за собою двері - і в палаючу кімнату, і на сходову площадку. У під'їзді потрібно сховатися подалі від вікон, краще в який-небудь ніші.

2.5. У районі ведення бойових дій ні в якому разі не можна:

- почувши стрілянину, підходити до вікон;
- відкривати двері і брами, не оглянувши навколишній простір з метою виявлення мін-розтяжок;
- спостерігати за веденням бойових дій, знімати їх на фото- і відеоапаратуру, бігати або стояти під обстрілом;
- конфліктувати з озброєними людьми, використовувати в якості одягу армійську форму, демонструвати зброю або предмети, схожі на неї, в тому числі дітям;
- чіпати знайдену зброю, боєприпаси, предмети військового майна і т. д.;
- підбирати або чіпати незнайомі предмети, у тому числі іграшки, мобільні телефони, планшети та ін.;
- не одягати на вулицю одяг, який має камуфляжне забарвлення;
- не брати на вулицю іграшки схожі на зброю;
- гратися біля військової техніки;
- гратися біля військових.

3. Загальні правила у разі потрапляння у полон чи захоплення терористами.

Звичайно, з дитиною дуже важко говорити про такі речі, але інколи прості правила та їх знання дійсно рятують життя. При розмові з дитиною на тему поведінки в разі потрапляння в полон необхідно пояснити, що розмова на цю тему не означає, що щось подібне має з нею трапитися, але дорослі й діти повинні знати, як убезпечити себе в будь-якій ситуації.

Важливо не лякатися. Краще усвідомити, що це вже сталося і дочекатись звільнення.

Основні принципи поведінки:

- мовчати;
- розслабитися;
- зберігати сили;
- менше рухатися;
- не привертати уваги (не кричати, не підвищувати голос, не дратувати).

Як себе поводити:

- зайняти місце подалі від вікон, дверей та від терористів;
- безвідмовно та мовчки виконувати вказівки терористів;
- не ховати очей, але й уникати довгих прямих поглядів у вічі;
- не суперечити терористам;
- виглядати байдужими, не демонструвати ненависть чи зневагу;
- не робити нічого зненацька й раптово.

Поради:

- Спробуйте зайняти себе чимось.
- Озирніться навколо, можливо, поруч є хтось, кому потрібна допомога.
- Якщо стало дуже страшно – згадайте близьких людей, уявіть, як ви зустрінетесь, коли вас звільнять.
- Не відмовляйтеся від їжі. Вам треба зберігати й накопичувати сили.
- Якщо правоохоронці почнуть штурм, щоб визволити заручників, намагайтеся опинитися подалі від терористів (саме в них стрілятимуть). Лягайте на підлогу, закрийте голову. Не чіпайте зброї – вас можуть сплутати з терористом.

4. На території, де відбувалися бойові дії, залишається багато вибухонебезпечних предметів, на які можна наштовхнутися.

У період ведення бойових дій на території України, необхідно бути уважними та обережними в разі виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів (з урахуванням особливостей регіону), у тому числі замаскованих під начебто звичайні речі (авторучки, міні-магнітофони, мобільні телефони, іграшки тощо)

Категорично заборонено з небезпечними знахідками:

- торкатися знайденого предмета, пересувати його або робити з ним будь-які інші дії, спроби розібрати або знешкодити його;
- здійснювати будь-які дії біля знайденого предмета, особливо ті, які можуть викликати навіть незначне коливання ґрунту;
- палити, користуватися запальничками, а також іншими джерелами відкритого вогню і предметами, які можуть його утворювати;
- користуватися радіоелектронними пристроями (мобільними телефонами, пультами дистанційного керування, сигналізацією автомобілів тощо);
- заливати предмет рідинами, засипати ґрунтом, намагатися чимось накрити або здійснювати інші дії на нього: звукові, світлові, теплові, механічні та ін.;
- допускати скупчення людей безпосередньо поруч зі знайденим предметом²³.

При знаходженні підозрілого предмету обов'язково зателефонуйте в правоохоронні органи і спеціальні служби за телефонами 101 і 102 та попередьте оточуючих про небезпеку.

5. Життя є найбільшою цінністю, безпека людини має за мету захист його, саме навичок домедичної допомоги може врятувати життя учня та його оточуючих. У непередбачуваній, кризовій ситуації дуже важливо надати кваліфіковану допомогу, одним з видів якої є домедична.

Хід заняття 1

МОТИВАЦІЙНЕ ЗАВДАННЯ (10 хв.)

Запропонуйте учням пригадати з кінофільмів, ЗМІ, онлайн – ресурсів, інших джерел випадки ситуацій, що загрожували життю та здоров'ю у період збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій та приклади шляхів/дій виходу з таких ситуацій.

Запропонуйте заповнити таблицю «Знаю/хочу дізнатись/дізнався» (перші дві колонки) щодо правил поведінки в ситуаціях, про які вони знають, а також про які хочуть дізнатись більше. Попросіть учнів/-ць озвучити результати. Фіксуйте озвучене на фліпчарті.

КРОК 1. (35 хв)

- За результатами попередньої діяльності об'єднайте названі учнями/-цями небезпечні ситуації в групи (7 груп. Див. Додаток 1). Обговоріть, чи можна щось додати ще. Доповніть перелік тим, чого не вистачає.
- Об'єднайте дітей у групи (бажано, щоб кількість груп відповідала кількості груп-ситуацій. Якщо є учні/-ці, які зазначили, що знають правила поведінки в подібних ситуаціях – призначте їх експертами в ці групи).
- Завдання для груп: за допомогою додаткової інформації з текстових та відео джерел (Додаток 2) підготувати інструкцію/порадник з правил безпечної поведінки у конкретній небезпечній ситуації у вигляді малюнків/схем/знаків. Презентувати результати діяльності груп методом «стіна, що говорить».
- Обговорити результати – чи сподобалось/не сподобалось працювати у такий спосіб? Чому? Що дізнались? Чи хотіли б щось додати? Чи залишилися ще запитання?

²³ Мінна безпека: Ці правила має знати кожен! URL.: <https://www.fdu.org.ua/ua/news/23675>; Що робити при виявленні вибухонебезпечних предметів? URL.: <http://rudivka-nvk.lg.sch.in.ua/uchnyam/minna-bezpeka-ta-pravila-povedinki-z-vibuhonebezpechnimi-predmetami/>

Хід заняття 2

КРОК 2. (25 хв.)

- Об'єднайте учнів/-ць у групи. Роздайте групам по одному правилу (Додаток 3) та витяги з норм МГП (Додаток 4).
- Кожній групі необхідно обґрунтувати яким чином отримане правило пов'язане з нормами МГП.

КРОК 3. (10 хв.)

Методом «Займи позицію» закріпити розуміння необхідних дій для забезпечення свого життя та здоров'я, а також інших людей під час збройного конфлікту та інших небезпечних ситуацій.

Тези для вправи:

- 1) Коли розпочинається обстріл – краще ховатися у ванній кімнаті. (+)
- 2) Якщо вулична перестрілка застала тебе на вулиці – треба негайно лягти на землю, й закрити голову руками чи сумкою. (+)
- 3) Припаркований поруч автомобіль – надійна схованка від обстрілу. (-)
- 4) Під час перестрілки треба швидко бігти до укриття. (-)
- 5) Якщо у ваш населений пункт заїхали військові – намагайтеся все уважно роздивитися, сфотографувати або зняти на відео. Можливо, в майбутньому, це стане в нагоді. (-)
- 6) Камуфляж зараз у тренді. Тим більше, такий одяг дає можливість відчувати себе справжнім воєнним й підвищити прихильність військових, що знаходяться поруч у населеному пункті. (-)
- 7) Ні в якому разі не можна чіпати знайдену зброю та боєприпаси.
- 8) Якщо ви знайшли небезпечну знахідку, швидко зателефонуйте з мобільного телефону за номером 101. (-)
- 9) Якщо вас захопили терористи, необхідно безвідмовно та мовчки виконувати їх вказівки, не суперечити. (+)
- 10) Під час штурму правоохоронців для звільнення заручників від терористів, якщо ви там опинились, треба лягти на підлогу й закрити голову, а також не чіпати зброї. (+)

- **Обговоріть з учнями правила безпеки зображені на Додатку 5.**

- **Обговорення результатів. Що під час заняття було найбільш важливим?**

КРОК 4. (5 хв.)

- Запропонуйте учням/-цям набір карток, на яких зображено різні місця та стікери двох кольорів (зеленого та червоного).
- Попросіть їх визначити які з них є безпечним, а які –ні.
- Учні/-ці наклеюють зелений стікер на зображення з безпечним місцем, а червоний – з небезпечним.
- Обговорення результатів.

ПІДСУМКОВЕ ОБГОВОРЕННЯ (пов'язане з ключовим питанням) (5 хв.)

- Запропонуйте учням повернутись до таблиць, з якими вони працювали на початку уроку і заповнити третю колонку.
  - Запитайте, що після вивчення теми вони перестануть, а що почнуть робити.
- Попросіть їх показати рівень впевненості у своїх діях під час виникнення небезпечної ситуації (рукою на уявній шкалі від підлоги до висоти зросту).

Ситуації:

1. Якщо ви знаходитесь у районі бойових дій або в іншій надзвичайній ситуації.
2. Якщо оголосили евакуацію.
3. Якщо ви опинились у натовпі.
4. Якщо на вулиці почали стріляти або стався вибух.
5. Якщо ви опинились у районі бойових дій.
6. Якщо ви потрапили у полон або вас захопили терористи.
7. Якщо ви натрапили на небезпечну знахідку.

1. Якщо ви знаходитесь у районі бойових дій або в іншій надзвичайній ситуації:

- по можливості необхідно створити запас питної води і продуктів;
- вкласти найцінніші речі, документи в зручну для перенесення упаковку і бути готовим до евакуації;
- об'єднатися з мешканцями будинку з метою взаємодопомоги;
- не наближатися до військової техніки, що рухається, так як у її водіїв малий ближній огляд і можна отримати травму;
- з настанням темряви включати світло, тільки якщо зашторені вікна;
- ні в якому разі не купувати і не зберігати зброю і боєприпаси;
- не поширювати і не підтримувати неперевірені чутки;
- не піднімати та не гратися з незнайомими предметами (іграшками, телефонами, планшетами, боєприпасами тощо).

Заздалегідь необхідно:

- обладнати і по можливості зміцнити притулок у підвалі, місце відпочинку в ньому максимально захистити мішками з піском і меблями, передбачити кілька аварійних виходів з притулку;
- прокопати півметрову канавку-укриття до найближчого джерела води або створити на шляху до нього кілька укриттів;
- вирити щілини-укриття у дворі будинку;
- дбайливо витрачати продукти і воду;
- налагодити зв'язок з найближчим медичним закладом або лікарем.

2. Якщо оголосили евакуацію:

- не нехтувати наказами (порадами), які лунають з гучномовця;
- швидко вийдіть з помешкання (не користуйтеся ліфтом);
- замкніть за собою двері;
- прямуйте туди, куди спрямовують представники влади (рятувальники, військові, поліція);
- виберіть безпечне місце подалі від будинків, інших споруд, вікон, вітрин;
- уважно стежте за всіма оголошеннями, які лунають з гучномовця або від представників влади.
- Під час будь-яких пересувань необхідно підкорятися вимогам представників влади.

Якщо триває евакуація, звичайним явищем буде натовп на вулиці й, як наслідок, неконтрольовані дії інших людей, що можуть спричинити травму. У натовпі можуть бути й інші небезпеки: сльозогінний або інший газ, ризик поранення вогнепальною зброєю, вибуховим предметом.

3. Якщо ви опинились у натовпі:

- не опирайтеся натовпу;
- при нагоді спробуйте вибратися з натовпу до найближчої стіни, паркану тощо;
- що б не трапилось – необхідно втриматися на ногах;
- не тримайте руки в кишенях, а коли щось випало із рук, краще не намагатися піднімати цю річ;
- якщо потрібна допомога-не соромтесь, просіть оточуючих допомогти;
- якщо ви впали та не можете підвестися – згорніться «клубочком», закрийте голову;
- тримайтеся подалі від озброєних людей, людей у шоломах (амуніції).

4. Якщо на вулиці почали стріляти або стався вибух.

Якщо дитина вдома:

- не наближатися до вікон;
- сховатися у ванній кімнаті (у самій ванній) або в найдальшому кутку помешкання;
- негайно лягти на підлогу;
- обов'язково зателефонувати батькам.

Якщо дитина на вулиці:

- негайно лягти на землю, закрити голову руками, сумкою, рюкзаком тощо;
- намагатися знайти більш безпечне місце десь неподалік (виступ будівлі, кам'яні сходи ганку, фонтан, пам'ятник, підстава ліхтарного стовпа, цегляний паркан, канаву, бетонну урну або бордюрний камінь);
- ні в якому разі не підбирати незнайомі предмети із землі, особливо зброю.
- Вибираючи укриття, слід також брати до уваги, що захист потрібний не тільки з боку пострілу, а й від небезпечного рикошету.

Найкращі місця для схову:

- під сходами;
- під'їзд;
- підземний перехід;
- місце за великим кіоском;
- заглиблене місце, наприклад, водостік;
- підвал.

Місця, де краще не ховатися:

- біля великих магазинів, торговельних центрів, офісів – від пострілів часто розбиваються вітрини, скляні двері, вікна, що може спричинити травму;
- за автомобілями (від пострілу може спалахнути бензобак);
- біля автомобільних заправок;
- за білбордами, рекламними щитами (вони не захистять від куль);
- біля військової техніки, військових об'єктів (особливо біля штабу).

Під час перестрілки до укриття слід пробиратися поповзом (це зменшить небезпеку викликати вогонь на себе). Особливо небезпечно бігти, оскільки ті, хто стріляють можуть припинити особу, що біжить, за противника.

Перебуваючи під час стрілянини в будь-якому укритті, необхідно стежити, чи не з'явився дим або вогонь. Якщо пожежа почалася, а стрілянина не припинилася, квартиру/будинок необхідно негайно покинути поповзом, закривши за собою двері - і в палаючу кімнату, і на сходову площадку. У під'їзді потрібно сховатися подалі від вікон, краще в який-небудь ніші.

5. Якщо ви опинились в районі бойових дій.

В районі ведення бойових дій ні в якому разі не можна:

- почувши стрілянину, підходити до вікон;
- відкривати двері і брами, не оглянувши навколишній простір з метою виявлення мін-розтяжок;
- спостерігати за веденням бойових дій, знімати їх на фото- і відеоапаратуру, бігати або стояти під обстрілом;
- конфліктувати з озброєними людьми, використовувати в якості одягу армійську форму, демонструвати зброю або предмети, схожі на неї, в тому числі дітям;
- чіпати знайдену зброю, боєприпаси, предмети військового майна і т. д.;
- підбирати або чіпати незнайомі предмети, у тому числі іграшки, мобільні телефони, планшети та ін.;
- не одягати на вулицю одяг, який має камуфляжне забарвлення;
- не брати на вулицю іграшки схожі на зброю;
- гратися біля військової техніки;
- гратися біля військових.

6. Якщо ви потрапили у полон або вас захопили терористи.

Важливо не лякатися. Краще усвідомити, що це вже сталося і дочекатись звільнення.

Основні принципи поведінки:

- мовчати;
- розслабитися;
- зберігати сили;
- менше рухатися;
- не привертати уваги (не кричати, не підвищувати голос, не дратувати).

Як себе поводити:

- зайняти місце подалі від вікон, дверей та від терористів;
- безвідмовно та мовчки виконувати вказівки терористів;
- не ховати очей, але й уникати довгих прямих поглядів у вічі;
- не суперечити терористам;
- виглядати байдужими, не демонструвати ненависть чи зневагу;
- не робити нічого зненацька й раптово.

Поради:

- Спробуйте зайняти себе чимось.
- Озирніться навколо, можливо, поруч є хтось, кому потрібна допомога.
- Якщо стало дуже страшно – згадайте близьких людей, уявіть, як ви зустрінетесь, коли вас звільнять.
- Не відмовляйтеся від їжі. Вам треба зберігати й накопичувати сили.
- Якщо правоохоронці почнуть штурм, щоб визволити заручників, намагайтеся опинитися подалі від терористів (саме в них стрілятимуть). Лягайте на підлогу, закрийте голову. Не чіпайте зброї – вас можуть сплутати з терористом.

7. Якщо ви натрапили на небезпечну знахідку.

У період ведення бойових дій на території України, необхідно бути уважними та обережними в разі виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів (з урахуванням особливостей регіону), у тому числі замаскованих під начебто звичайні речі (авторучки, міні-магнітофони, мобільні телефони, іграшки тощо).

КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЕНО З НЕБЕЗПЕЧНИМИ ЗНАХІДКАМИ:

- торкатися знайденого предмета, пересувати його або робити з ним будь-які інші дії, спроби розібрати або знешкодити його;
- здійснювати будь-які дії біля знайденого предмета, особливо ті, які можуть викликати навіть незначне коливання ґрунту;
- палити, користуватися запальничками, а також іншими джерелами відкритого вогню і предметами, які можуть його утворювати;
- користуватися радіоелектронними пристроями (мобільними телефонами, пультами дистанційного керування, сигналізацією автомобілів тощо);
- заливати предмет рідинами, засипати ґрунтом, намагатися чимось накрити або здійснювати інші дії на нього: звукові, світлові, теплові, механічні та ін.;
- допускати скупчення людей безпосередньо поруч зі знайденим предметом²⁴.

При знаходженні підозрілого предмету обов'язково зателефонуйте в правоохоронні органи і спеціальні служби за телефонами 101 і 102 та попередьте оточуючих про небезпеку.

²⁴ Мінна безпека: Ці правила має знати кожен! URL.: <https://www.fdu.org.ua/ua/news/23675>; Що робити при виявленні вибухонебезпечних предметів? URL.: <http://rudivka-nvk.lg.sch.in.ua/uchnyam/minna-bezpeka-ta-pravila-povedinki-z-vibuhonebezpechnimi-predmetami/>

ГРУПА 1.

Носити зброю.

ГРУПА 2.

Гратися чи знаходитися біля військових об'єктів.

ГРУПА 3.

Носити камуфляж.

ГРУПА 4.

Брати безпосередню участь у збройному конфлікті.

ГРУПА 5.

Гратися чи знаходитися біля військової техніки.

ГРУПА 6.

Гратися чи знаходитися біля військової зброї та боєприпасів.

ЗВИЧАЄВІ НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

ПРИНЦИП РОЗРІЗНЕННЯ

Розрізнення між цивільними особами та комбатантами

Норма 1. Сторони збройного конфлікту завжди повинні розрізняти цивільних осіб та комбатантів. Напади можуть бути спрямовані лише проти комбатантів. Напади не повинні спрямовуватися проти цивільних осіб. [МЗК/НМЗК]

Норма 2. Забороняються акти насилля або погрози насиллям, основною метою яких є тероризування цивільного населення. [МЗК/ НМЗК]

Норма 3. Всі особи, що входять до особового складу збройних сил сторони конфлікту, є комбатантами, окрім медичного та духовного персоналу. [МЗК]

Норма 4. Збройні сили сторони конфлікту складаються з усіх організованих збройних сил, груп та формувань, які перебувають під командуванням особи або осіб, відповідальних перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих. [МЗК]

Норма 5. Цивільні особи – це особи, які не входять до особового складу збройних сил. Цивільне населення складається з усіх осіб, що є цивільними особами. [МЗК/НМЗК]

Норма 6. Цивільні особи перебувають під захистом від нападів, окрім випадків, коли і доки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. [МЗК/НМЗК] Розрізнення між цивільними об'єктами та військовими цілями

Норма 7. Сторони конфлікту завжди повинні розрізняти цивільні об'єкти та військові цілі. Напади можуть спрямовуватися лише на військові цілі. Напади не повинні спрямовуватися на цивільні об'єкти. [МЗК/НМЗК]

Норма 8. Що стосується об'єктів нападу, то військові цілі обмежуються тими об'єктами, які за своєю сутністю, розташуванням, метою чи способом використання ефективно сприяють веденню військових дій і чиє часткове або повне зруйнування, захоплення або нейтралізація в обставинах, що склалися на конкретний момент часу, надає явну військову перевагу. [МЗК/НМЗК]

Норма 9. Цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не належать до військових цілей. [МЗК/НМЗК]

Норма 10. Цивільні об'єкти перебувають під захистом від нападів, окрім випадків і протягом того часу, коли вони стають військовими цілями. [МЗК/НМЗК]

Запобіжні заходи під час здійснення нападу

Норма 15. Під час проведення військових операцій необхідно постійно дбати про безпеку цивільного населення, цивільних осіб та цивільних об'єктів. Слід ужити усіх практично можливих заходів, щоб уникнути випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб та пошкодження цивільних об'єктів або принаймні звести такі випадки до мінімуму. [МЗК/НМЗК]

Норма 16. Кожна сторона конфлікту повинна робити все практично можливе, щоб пересвідчитись у тому, чи спрямовані їхні напади на військові цілі. [МЗК/НМЗК]

Норма 17. Кожна сторона конфлікту повинна вживати всіх можливих запобіжних заходів щодо вибору засобів та методів ведення воєнних дій з метою уникнення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб та випадкового завдання шкоди цивільним об'єктам або у будь-якому разі мінімізації таких випадків. [МЗК/НМЗК]

Норма 18. Кожна сторона конфлікту повинна робити все практично можливе для того, щоб оцінити, чи можна очікувати від нападу спричинення випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, або поєднання таких наслідків, які були б надмірні порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати. [МЗК/НМЗК]

Норма 19. Кожна сторона конфлікту повинна робити все практично можливе, щоб відмінити або зупинити напад, якщо стає очевидним, що він спрямований не на військову ціль або що від нападу можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб, випадкового пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірні порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

Норма 20. Кожна сторона конфлікту повинна надавати ефективне попереднє повідомлення про напади, які можуть торкнутися цивільного населення, окрім випадків, коли обставини не дозволяють цього. [МЗК/НМЗК]

Норма 21. Якщо можливий вибір між кількома військовими цілями для досягнення рівноцінної військової переваги, потрібно обирати ту, від нападу на яку можна очікувати створення найменшої небезпеки для життя цивільних осіб та для цивільних об'єктів. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ЩОДО НАСЛІДКІВ НАПАДУ

Норма 22. Сторони конфлікту повинні вжити всіх практично можливих запобіжних заходів для захисту цивільного населення та цивільних об'єктів, які вони контролюють, від наслідків нападів. [МЗК/НМЗК]

Норма 23. Кожна сторона конфлікту повинна у максимально можливій мірі уникати розміщення військових цілей у межах або поблизу густонаселених районів. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

Норма 24. Кожна сторона конфлікту повинна у максимально можливій мірі перемістити цивільних осіб та цивільні об'єкти, які вона контролює, з районів, де такі об'єкти розташовані у безпосередній близькості від військових цілей. [МЗК/ спірно щодо НМЗК]

Як вести себе при обстрілі?²⁵

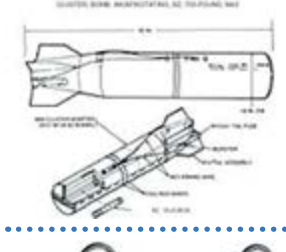
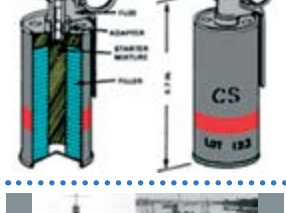
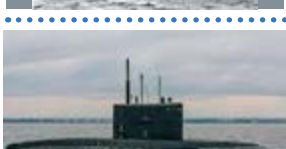
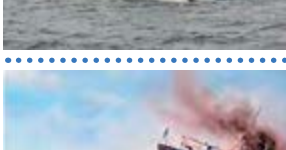
НА УЛИЦЕ	В ОБЩЕСТВЕННОМ ТРАНСПОРТЕ ИЛИ АВТОМОБИЛЕ	В ДОМЕ ИЛИ ЗДАНИИ
Перед приземлением снаряд издает звук, похожий на свист, и через 2-3 секунды раздается взрыв. ✓ Как только вы услышали свист, сразу падайте на землю или на пол. Не паникуйте и ползите в безопасное место. Безопасное место — это: • бомбоубежище • любая канва, траншея или яма глубиной 1-2 метра • высокий бордюр или фундамент забора • подземный переход • погреб, подземное овощехранилище, силосная яма и т. д. • глубокий подвал под капитальными домами ✓ Ваше укрытие должно быть хоть минимально углубленным. Оно должно находиться подальше от сооружений, которые могут обрушиться на вас сверху при прямом попадании снаряда.	✓ Немедленно остановите транспортное средство. ✓ Отбегите от дороги и лягте на землю. ✓ Оглянитесь и поищите более надежное укрытие неподалеку. ✓ Двигайтесь к нему короткими быстрыми бросками сразу же после следующего взрыва. ✓ Не прячьтесь под каким-либо транспортным средством или автомобилем!	Будьте готовы к обстрелу: ✓ Закройте окна подушками или массивной мебелью (например, шкафом с вещами), но лучше всего — заставьте их мешками с песком. ✓ Найдите в доме внутреннюю комнату (без окон). ✓ Если все комнаты внешние (с окнами) — выйдите на лестничную площадку. Во время обстрела: ✓ Если в доме есть подвал — укройтесь там. ✓ Если подвала нет — спуститесь на нижние этажи. Чем ниже, тем лучше. ✓ Ни в коем случае не стойте у окон!
	В ПОГРЕБЕ ✓ Заблаговременно оставьте на видном месте большой,	

²⁵ Памятка МККК для жителей зоны конфликта на востоке Украины «Как вести себя при обстреле»
<https://www.icrc.org/ru/document/ukraine-cto-delat-esli-nachalsya-obstre>

Перелік використаних зображень з посиланнями (ст. 43-46)

Зображення	Режим доступу	Зображення	Режим доступу
	https://cutt.ly/7rjb5Ai		https://cutt.ly/Dr0jMlz
	https://cutt.ly/xrjnql6		https://cutt.ly/Er0j4AH
	https://cutt.ly/XrjneOC26		https://cutt.ly/Zr0kgSO
	https://cutt.ly/BrjnavF		https://cutt.ly/lr0kTUp
	https://cutt.ly/vrjns9z		https://cutt.ly/lr0k1Dy
	https://cutt.ly/htbT01w		https://cutt.ly/Ur0k5i1
	https://cutt.ly/Zr0jep0		https://cutt.ly/yr0leZf
	https://cutt.ly/1r0jz3s		https://cutt.ly/hr0loqX
	https://cutt.ly/rr0jRvk		https://cutt.ly/hr0loqX

Зображення	Режим доступу	Зображення	Режим доступу
	https://cutt.ly/9r0IHdr		https://cutt.ly/0twvicU
	https://cutt.ly/LtwxBCN		https://cutt.ly/ftwvsRY
	https://cutt.ly/ltwx5K5		https://cutt.ly/FtwvhcE
	https://cutt.ly/Atwcyg8		https://cutt.ly/htwvk5N
	https://cutt.ly/6twcaDB		https://cutt.ly/mtwvcDQ
	https://cutt.ly/4twc9hM		https://cutt.ly/VtwvnlI
	https://cutt.ly/6twc6GB		https://cutt.ly/ztwvWaC
	https://cutt.ly/UtwveQN		https://cutt.ly/DtwvYdo

Зображення	Режим доступу	Зображення	Режим доступу
	https://cutt.ly/qtwvODH		https://cutt.ly/Wtwbk3d
	https://cutt.ly/XtwvDLX		https://cutt.ly/xtwbcoh
	https://cutt.ly/ztwvJAT		https://cutt.ly/1twbWL8
	https://cutt.ly/DtwvVBg		https://cutt.ly/wtwbUqi
	https://cutt.ly/DhevVBg		https://cutt.ly/1twbSWi
	https://cutt.ly/btwv20S		https://cutt.ly/XtwbJvt
	https://cutt.ly/gtwv4Fk ²⁷		https://cutt.ly/PtwbLlw
	https://cutt.ly/ZtwbqVt		https://cutt.ly/8twbXOD
	https://cutt.ly/ZuabqVt		
	https://cutt.ly/FtwbsR7		

Зображення	Режим доступу	Зображення	Режим доступу
	https://cutt.ly/ctwbV5g		https://cutt.ly/ztwnyKy
	https://cutt.ly/ctwbV5g		https://cutt.ly/5twngQP
	https://cutt.ly/Wtwb1qk		https://cutt.ly/GtwnsVt
	https://cutt.ly/6twb9Fc		https://cutt.ly/Ztwnpgl
	https://cutt.ly/Wtwb1qk		https://cutt.ly/WtwcXel
	https://cutt.ly/ltwb4ID		https://cutt.ly/otwcKcd
	https://cutt.ly/rtwb6Ok		https://cutt.ly/StwcFiA
	https://cutt.ly/dtwneE9		

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Максим Єлігулашвілі, Олександра Козорог,
Тимур Короткий, Наталія Хендель

ВИВЧАЮЧИ
МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО
Навчально-методичний посібник
для закладів освіти

За редакцією Т.Р. Короткого,
к.ю.н., радника президента Товариства Червоного Хреста України
з міжнародного гуманітарного права

Підписано до друку 07.12.2019.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 10,36.
Зам. № 1912-18.

Видано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.fenixbooks.com